وارلیق

تۆرکجه- فارسجا فرهنگی درگی

فصلنامهٔ فرهنگی ترکی- فارسی

۲۵- جی ایل، قیش ۱۳۸۲، سایی ۴-۱۳۱، ۹۶ صحیفه

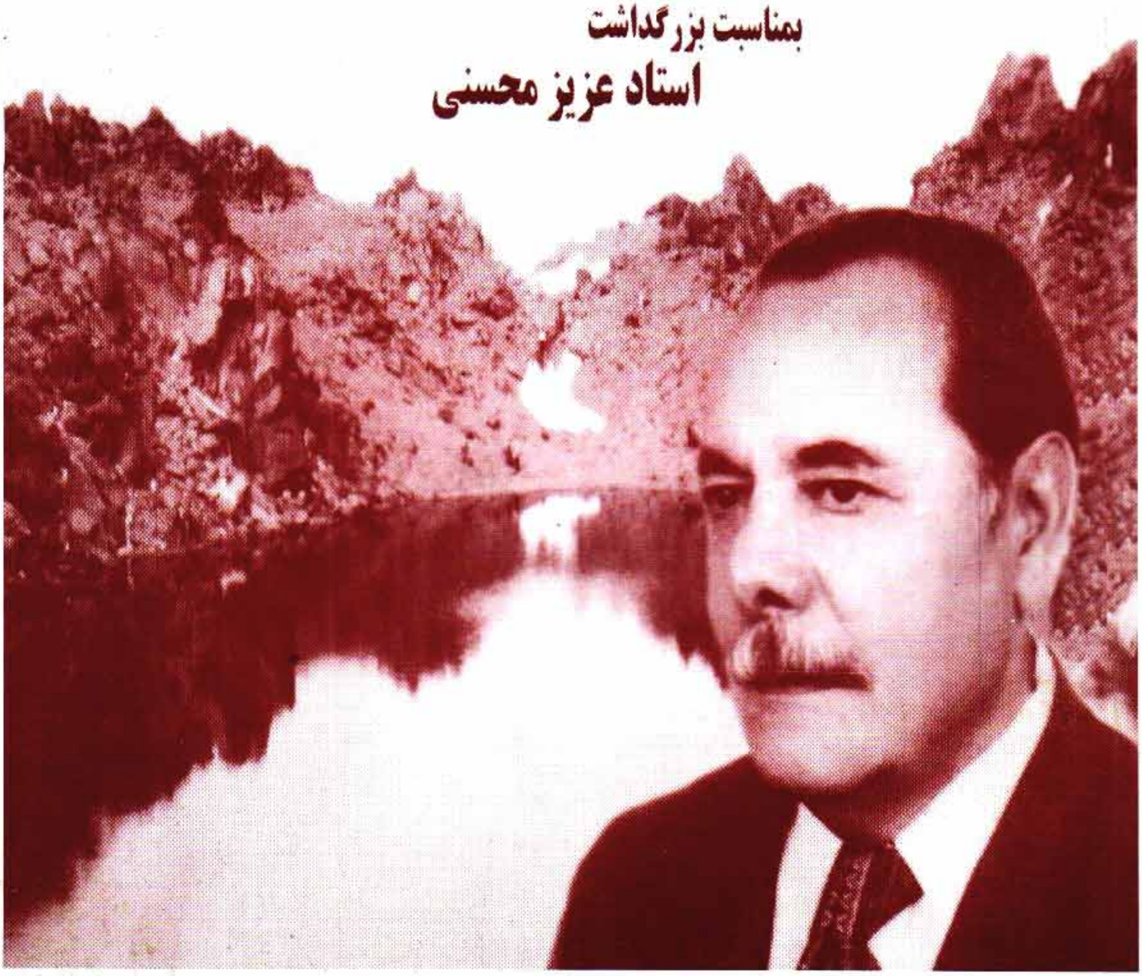

اۇستاد عزیز محسنی‌نین ۷۸ یاشینا حصر اوْلموش اوْزل بۇراخیلیش

ISSN 1023 7186

قیمت: ۶۰۰ توْمن

ایچینده کیلر

دوکتور جواد هیئت‌ین مۆراجیعتی.. ۳
اۇستاد عزیز محسنی‌نین حیات و یارادیجیلیق یۇلو، صابیر ادبی درنگی ۵
اۇستاد عزیز محسنی‌نین آغیرلاما مراسیمی، شهرک طهماسب پور ۷
منیم اللی ایللیک عزیز دۇستوم محسنی ساغ اۇلسون! بهزاد بهزادی.. ۹
قوجالیغین داشینی آتاق، هاشم ترلان ۱۱
یۇرولماق بیلمه‌ین صنعتکار اۇلمزدیر، هاشم ترلان.. ۱۲
زاوالسیز بینالار، مظفر درفشی.............. .... ۲۰
دینله منی، کیتابینی بیر داها اۇخویارکن، کریم مشروطه‌چی (سۆنمز)........ .... ۲۱
عزیز محسنی را بهتر بشناسیم، مهندس کریم ناجی ۲۴
دۆستوموز جناب عزیز محسنی‌نین آغیرلاماسی، حسن مجیدزاده (ساوالان) ۳۰
اوستاد محسنی و اۇنون شعر ترجۆمه‌سی، رحیم کاویان ۳۲
ایرلیچی بیلیک ایلهامچیسی، دۆکتور حسین محمدزاده صدیق ۳۷
سخنرانی مهندس علیرضا صرافی ۴۴
یادی و خاطره‌ای از دوستی بسیار عزیز، دکتر نورالدین سالمی ۴۷
سخنرانی دکتر نوید محسنی در مراسم بزرگداشت پدرش ۴۹
اوستاد عزیز محسنی‌نین یارادیجیلیغی باره‌ده بیر نئچه سۆز، فاتح ۵۱
یازیچی، شاعیر، آراشدیر جی، ترجومه‌چی. ائل اۇغلو ۵۳
اوستاد عزیز محسنی‌یه، کریم قربان‌زاده ۵۵
هر سطرینی شاعیرانه یازیبسان، گۆلدورلو ولی ۵۷
بۆیۆک اینسان عزیز محسنی‌یه ایتحاف، علی میثمی ۵۸
حۆرمتلی عزیز محسنی‌یه، قیاس ن. وقار ۵۹
اۇستاد عزیز محسنی‌یه ایتحاف، منوچهر فضلی خلف (آذر ائللی) ۶۰
اۇستاد عزیز محسنی‌یه تقدیم اۇلونور، عظیم آقائی ۶۱
اۇستاد عزیز محسنی‌یه تقدیم، پرویز بساوت «کیوان» ۶۲
عزیز محسنی‌نین ایختیتامیّه‌ده‌کی چیخیشی.. ۶۳
اوستاد عزیز محسنی‌نین حیات و یارادیجیلیغی باره‌ده دۆشونجه‌لر ۶۴
اۇستاد عزیز محسنی‌نین اثرلریندن نۆمونه‌لر ۶۷
شعر ۶۷
نیسگیللریم ۶۷
من بۆرجلویام ائلیمه ۶۸
آغلادی داغ، دره، تۆرپاق ۶۹
حیات نه‌دیر؟.. ۷۰
یۆموروم گۆزلریمی گۆزله‌ییرم... .... ۷۲
ادبی تنقید ۷۴
میرزا علی اکبر طاهرزاده «صابیر»-ین حیات و یارادیجیلیغی.. ۷۴
ادبی نثر ۸۰
ساوالان ۸۰
حکایه ۸۷
عاشیغین مۆعجوزه‌سی ۸۷
USTAD ƏZİZ MÖHSÜNİNİNHƏYAT VƏ YARADICILIQ YOLU ۹۸

اوْلو تانری‌نین آدی ایله

وارلیق

فصلنامهٔ فرهنگی فارسی- ترکی

توْرکجه- فارسجا فرهنگی درگی

بؤیوک ادیب و شاعیر عزیز محسنی ایله باغلی اؤزل بوْراخیلیش، پاییز ۱۳۸۲

دوکتور جواد هیئت‌ین

عزیز محسنی‌نین آغیرلاما مراسیمینه موْراجیعتی:

حوْرمتلی ایشتیراکچیلار، عزیز دوْستلار:

بیلدیگینیز کیمی، بوْگوْنکو ییغینجاق گوْرکملی عالیم، آراشدیریجی، یازیچی و شاعیریمیز اوْستاد عزیز محسنی‌نی آغیرلاماق و عزیزله‌مک اوْچون وارلیق درگیسی و صایر درنگی طرفیندن تشکیل ائدیلمیشدیر.

چوْخ ایستردیم کی، بئله گوْزل بیر ییغینجاقدا شخصاً حاضیر اوْلوب و عزیز دوْستوم و همکاریم باره‌ده اوْرک سوْزلریمی سیزلره چاتدیرام و دیگر دوْستلاریمیزین دا اوْستاد محسنی حاقّیندا سؤیله‌یه‌جکلری گوْزل سوْزلری ائشیدم. تأسّوفله دئمه‌لی‌یم کی، بوْ گوْنلرده وطندن اوْزاقدا اوْلدوغوم اوْچون بوْ سعادته ناییل اوْلا بیلمه‌دیم. آنجاق بئله بیر مجلیسده اوْزاقدان دا اوْلسا، حوْرمتلی دوْستوم و همکاریم باره‌ده اوْرک سوْزلریمی سیزلره چاتدیرماق مقصدی ایله بو سطیرلری یازیب، عزیز دوْستوم و وارلیق درگیسی‌نین دبیری جناب موْهندیس رفرف‌دن بو سطیرلری حوْضورونوزدا اوْخوماسینی ریجا ائتدیم.

حوْرمتلی عزیز محسنی ایله من ۲٤ ایلدیر کی، دوْست و همکارام. بیزیم دوْستلوغوموز دا ایسلام اینقیلابی ایله بیزلره وئریلن نیسبی دیل آزادلیغی و فرهنگیمیزی تبلیغ ائتمگه ایمکان یاراندیغی گوْندن باشلامیش و بوْ گوْنه قدر دوام ائتمیشدیر.

اوْستاد محسنی ده وارلیغین ایلک سایی‌لاریندان بیزیمله امکداشلیق ائتمیش و وارلیقدا دَیَرلی علمی- ادبی مقاله‌لر یازمیشدیر. اوْ چوْخ‌طرفلی بیر عالیم، موْحقّق، یازیچی و شاعیر اوْلدوغو اوْچون اوْنون یازیلاری دا چوْخ چئشیدلی اوْلموش، شعرلرینده میلّی دوْشونجه و دوْیغولار، وطنه، ائله و دیلیمیزه باغلیلیق اوْز عکسینی تاپمیش، بوْ خوْصوصیّتلر اوْنون مقاله‌لرینده ده عکس اوْلونموشدور. اوْنون تدقیقلری درین و تنقید آلگیندن کئچمیش، یازیلاری علمی اوْلدوغو قدر بدیع و اوْزوْنه‌مخصوص اوْسلوبو واردیر.

محسنی‌نین اوْسلوبو ساده و دوْشونجه‌لری کیمی خلقیدیر. اوْ خالق اوْچون یازار، دئمه‌لی اوْ خالق یازیچیسیدیر. اوْنون یازیلاری ییغجام و ساده‌دیر، آمّا بسیط دگیلدیر، موْحتوالی و دوْلغوندور، هم ده یوْروجو دگیل. اوْخوجو اوْنون اثرلرینی اوْخورکن آز قالا اوْزوْنو اوْنودور و یازی‌نین بیتمه‌سینی ایسته‌میر.

اوْنون اثرلرینده فلسفی دوْشونجه‌لر، گوْزل تصویر و بدیعی اوْسلوب، هابئله اینسان‌پرورلیک و میلّی دوْیغولار قوْشا گئدیر. اوْ، حیاتین معناسینی خالقا خیدمتده و یارادیجیلیقدا گوْروْر و بئله دئییر:

حیات منجه یوْرولمادان، سارسیلمادان یاراتماقدیر.
گوْنش کیمی کایناتا نور ساچماقدیر،
انسانلیغا یوْل آچماقدیر.

اوْستاد محسنی بیر نئچه دیلی یاخشی بیلدیگی حالدا (فارسجا، اینگیلیسجه، روسجا و توْرکجه) آنا دیلینه باغلیلیغی و سئوگیسی سوْنسوزدور. اوْ، آنا دیلینی و خالقی‌نین فرهنگینی، وارلیغینی اوْز وارلیغی کیمی بیلیر و اوْنو هر شئیدن اوْستون توْتور. اوْ دا بوْیوْک روس پداقوْقو اوْشینسکی کیمی دیلینی ایتیرن بیر میلّتین هر شئینی، وارلیغینی ایتیرمیش کیمی قبول ائدیر و بئله دئییر:

وطنسیز یاشاماق موْمکون اوْلسا دا،
دیلسیز بیر بوْیوْک خالق گئده‌جک بادا!!

اوْستاد محسنی بیر چوْخ کیتابین موْلّیفی و خاریجی اثرلرین موْترجیمیدیر. من سوْزوْ اوْزاتماماق و مجلیسین واختینی آلماماق اوْچون اوْنلارین اوْزرینده دوْرمورام. امینم کی، مجلیسیمیزده اوْلانلارین بوْیوْک اکثریّتی اوْنون اثرلری ایله تانیشدیرلار. هم ده دیگر ناطیقلریمیز بو بارەده آرتیق ایضاحات وئره‌جکلر، آنجاق بونو قئید ائتمه‌لی‌یم کی، اوْزون ایللردن بری اوستاد محسنی آنا دیلیمیزده چیخان بیر چوْخ کیتابلارین وارلیقدا تانیتما ایشینی عوْهده‌سینه گوْتوْرموْش و بو آغیر و چتین ایشی علمی- متودیک شکیلده و طرفسیزجه یئرینه یئتیرمکده‌دیر. بوْ باخیمدان دا وارلیق درگیسی طرفیندن، تشکوْر دوْیغولاریمی و مینّتدارلیغیمی اوْنا بیلدیرمک ایسته‌ییرم. اوْلو تانریدان اوْستاد محسنی و حوْرمتلی عاییله‌سینه اوْزون عوْموْر، ساغلیق و داها بوْیوْک نائیلیّتلر دیله‌ییرم. ساغ اوْلون.

اۇستاد عزیز محسنی‌نین حیات و یارادیجیلیق یولو

«صابر ادبی درنگی»

اۇستاد عزیز محسنی هیجری- شمسی ۱۳۰٤-جۆ ایلده اردبیل شهرینده حیاتا گؤز آچدی. ابتیدایی و اوْرتا تحصیلینی همین شهرده بیتیردی و ۱۳۲۱- جی ایلین مؤرداد آییندا تهرانا یوْلا دۆشوب، مطبوعاتچیلیق و نشریّاتچیلیق ایشلرینده فعالیّته باشلادی و عئینی زاماندا گنجه صینیفلرینده ایشتیراک ائله‌مک یوْلو ایله اوْرتا مکتب دیپلوم درجه‌سینی آلماغا نایل اوْلدو. اینگیلیس و روس دیللری ایله تانیش اوْلدوقدان سوْنرا «دماوند»، «ایران ما»، «بشریّت» و «سوگند» مجلّه‌لرینده علمی و ادبی مقاله‌لرین ترجۆمه‌سی و نشری ایله مشغول اوْلدو و آنا دیلی — آذربایجان تۆرکجه‌سینده آراشدیرمالار آپاراراق، اوْز معاریفچیلیق فیکیرلرینی تانیتدیرماقدا و دۆنیا ادبیّاتی ایله باغلانتیلار یاراتماقدا بوْ دیلین ایمکانلاریندان دا فایدالانماغا باشلادی.

اۇستاد بوْ مرحله‌ده «پیدایش انسان» (اینسانین منشأیی)، «فعالیّت و نظرات چارلز داروین» (چارلز داروینین چالیشمالاری و نظریّه‌لری)، «ساختمان و پیدایش منظومهٔ شمسی» (گۆنش سیستمی‌نین قوْرولوشو و منشأیی)، «موفقیّت‌های علوم و سیستم انتخابات در کشورهای مختلف جهان» (علمی نایلیّتلر و دۆنیانین مۆختلیف اؤلکه‌لرینده سئچکی سیستمی) آدلی ترجۆمه‌لرینی باسدیریب نشر ائتدیردی.

سؤزۆگئدن کیتابلارین بعضیسی ۷ دفعه چاپا وئریلمیش، تیراژی ۵۰۰۰۰-ه قدر چیخمیشدیر. بعضیسی ده ایشیق اۆزۆ گؤرمه‌دن پهلوی رژیمی‌نین ییرتیجی عامیللری‌نین الی ایله ایمحا ائدیلمیشدیر.

۱۳۳۲-جی ایلین مؤرداد چئوریلیشیندن و بوْغونتو دؤورۆنون باشلانماسیندان سوْنرا اۇستاد محسنی اؤلکه‌نین جنوب بؤلگه‌لرینه — کرمان، یزد، سیرجان و بم شهرلرینه گئده‌رک، اوْرالاردا تیکینتی و یوْل سالما و مکتب اینشاآتی ایله مشغول اوْلموشدور و مۆکاتیبه یوْلو ایله اینگیلیستاندان اینشاآت مۆهندیسلیگی دؤوره‌سینی بیتیرمگه نایل اوْلموشدور. اۇستاد ۱۳٤۸-۱۳۵۲-جی ایللرده «خیدمت ائتناسیندا ائییتیم» یوْلو ایله تهران اونیورسیته‌سیندن ایقتیصادی مۆدیریّت ساحه‌سینده اوْزل دیپلوم رۆتبه‌سینی قازانماغا نایل اوْلموش و ۳٦ ایلدن آرتیق اینشاآت شیرکتلرینده هئیأت- مۆدیره رئیسی و مۆدیر- عامیل وظیفه‌لرینده تیکینتی و یوْل ایشلری آپاران شیرکتلرده چالیشمیش و بیر پارا اوْنودولماز یادیگارلارین یارادیلماسیندا بؤیۆک امک صرف ائتمیشدیر. میثال اوْچۆن: تهرانین سید جمال اسدآبادی

میدانینداکی «آموزشگاه کر و لالهای باغچه‌بان»، تهرانین شوش میدانینداکی مختارالسلطنه‌ده یئرلشن «استادیوم ورزشی کارگران»، ایصفاهانین پیربکرانینداکی «سنگ‌شکن ذوب آهن» بیناسی، مشهد اونیورسیته‌سی‌نین «علوم اجتماعی» فاکولته‌سی‌نین بیناسی و ...

اوستاد محسنی اؤزونون چوْخ بهره‌لی فعالیتلری ایله یاناشی هئچ زامان اؤز آنادیلی و ادبیّاتیندان واز کئچمه‌میشدیر. ایسلام اینقیلابی غلبه چالدیقدان و نیسبی دیل آزادلیقلاری اوْرتایا چیخاندان سوْنرا اوستاد عزیز محسنی «گوْنش» و «اینقلاب یوْلوندا» نشریه‌لری، تبریزین «فروغ آزادی» و «مهد آزادی» و اردبیلین «آوای اردبیل» گوْنده‌لیکلرینده اؤز شعرلرینی، داستانلارینی و ادبی آراشدیرمالارینی یایماقلا مشغول اوْلموشدور. وارلیق درگیسی یاراندیغی ایلک گوْندن اوستاد محسنی بوْ نشریه ایله سیخ امکداشلیقدا اوْلموشدور. اوستادین بوْرایا کیمی «دینله منی»، «آذربایجان ادبیات تاریخیندن قیزیل یارپاقلار»، «چای آخیر»، «یوْرد»، «شاعیر و شعر» و «دده قوْرقود دوْنیاسی» آدلی اثرلری آذربایجان توْرکجه‌سینده ایشیق اوْزو گوْرموشدور.

اوستاد عزیز محسنی ۲۷ میلیون توْمنلیک شخصی وسایطی حسابینا اؤز دوْغما شهری اردبیلین آن یوْخسول محلّه‌سینده آلتی صینیفلی بیر قیز مکتبی تیکدیرمیشدیر، بوْ ایسه اوستادین اؤز آنا یوْردونا و معاریف و مدنیّته اوْلان بؤیوک عشقینی گؤستریر.

اوستادین هله ایشیق اوْزو گوْرمه‌میش بعضی اثرلری بوْنلاردان عیبارتدیر:

۱- شعر مجموعه‌سی. بوْ اثر اوستادین اؤز شعرلریندن علاوه، نیمادان، اخوان ثالثدن، سیاوش کسرائیدن و خاریجی اؤلکه‌لره منسوب اوْلان بعضی یئنی شعر شاعیرلریندن ترجوْمه‌لری احتیوا ائتمکده‌دیر.

۲- داستانلار: عاشیقین مؤعجوْزه‌سی، کیچیک ووْرغون، اوْ هئچ منم، ساوالان و بیر نئچه باشقا داستان.

۳- آذربایجان ادبیاتی تاریخیندن قیزیل صحیفه‌لر: عارف اردبیلی، سید عظیم شیروانی، لعلی، قمری دربندی، دخیل، میرزا علی اکبر صابر (۲- جی جیلد).

٤- استتیک (گؤزللیک بیلیمی) حاقیندا مقاله‌لر.

۵- تخمیناً ۱۶۰۰۰ آتالار سوْزو، آلقیشلار، آتماجالار و اؤیودلردن عیبارت فوْلکلور توْپلوسو.

٦- بؤیوک روس یازیچیسی تورگئنیئفین «آسیا» آدلی کیتابی‌نین ترجوْمه‌سی.

اوستاد عزیز محسنی جنابلارینا توْتدوغو مدنی یوْلدا بوْندان دا پارلاق نایلیّتلر دیله‌ییریک.

اوستاد عزیز محسنی‌نین آغیرلاما مراسیمی

شهرک طهماسب پور

۱۳۸۲- جی ایل خوْرداد آیی‌نین ۲۳- ده «وارلیق» درگیسی و «صابیر ادبی درنگی»- نین تشبّوثو ایله قوْرولان آغیرلاما مراسیمینده بیر داها بیر آذربایجانلی عالیمین عؤمرو ایشیغینا توْپلاندیق. ٦٠ ایلدن بری اوْرگی‌نین یاغینی آریدیب، کیتابلاری‌نین آغ واراقلارینا توْکموش اوْلان بوْ عالیم، اردبیل شهرینده آنادان اوْلوب، گنج یاشلاریندان بری تهراندا و ایرانین باشقا شهرلرینده چالیشمیشدیر. او، بیر ادبیّات خادیمی، بیر ایجتیماعی شخصیّتدیر، باجاریقلی آراشدیریجی و شعر تنقیدچیسی، شاعیر و یازیچیدیر. اوْنون آغیرلاما مراسیمی چوْخ طنطنه ایله کئچیریلدی، حاقّیندا مقاله‌لر اوْخوندو و نیطقلر سؤیلندی. عؤمرونون ۷۸- جی باهارینی یاشاماقدا اوْلان حؤرمتلی ادیبیمیز عزیز محسنی‌نین یارادیجیلیق دوْنیاسینی تانیماق اوْچون یاراناًن بوْ مراسیمده بیر چوْخ عالیملر و ادبیّات‌سئورلر ایشتیراک ائتدی. اؤلکه‌نین اوزاق و یاخین شهرلریندن گلن قوْناقلارین سایی سالوْنون ظرفیّتیندن ایکی قات آرتیق ایدی.

مراسیم «اندیشه مدنیّت اوْجاغی»-ندا ساعات بئشدن باشلانیب، ساعات سککیز یاریمادک داوام ائتدی. بوْ طنطنه‌لی مجلیسین آپاریجیلیغی منیم اوْزریمه قوْیولموشدو. مراسیم اوْستاد بهزاد بهزادی‌نین طرفیندن آچیق اعلان اوْلوناندان سوْنرا «وارلیق» درگیسی‌نین موْحترم مسئول موْدیری، دوْکتور جواد هیئتین مکتوب موْراجیعتی ایله داوام ائتدیریلدی. بوْ

مراسیمده اوُستاد بهـزاد بهزادی، دوُکتور حسین محمدزاده صدیق، موُهندیس ابراهیم رفرف، موُهندس علیرضـا صـرّافی، دوُکـتور خالقی، رحیم کاویان، محمد فاتح، قربان‌زاده و ... نیطقلر سوُیله‌ییب، مقاله‌لر اوُخـودولار. شاعیرلریمیزدن ایسه اوُستاد هاشم ترلان، سوُنمز، ساوالان، عظیم آقایی، آذرائللی، گوُلدورلو ولـی، و آذربایجـان شـعری‌نیـن باجاریقلـی شـاعیره‌سی نیگار خانیم خیاوی آغیرلامایا حصر ائتدیکلری شـعرلرینی اوُخـودولار. «صـابر ادبـی درنگـی»- نین باشقانی جناب مظفر درفشی‌نین شعری نورانی‌نین طرفیـندن اوُخوندو. بوُ سازلی- سوُزلوُ آغیرلاما مراسیمینده اوُخونان مقاله‌لرین بوُتونلوگو قوُجامان عزیز محسنی‌نین یارادیجیلیغیندان سوُز آچان موُوضوعلاری احتیوا ائدیردی.

آغـیرلامایا قاتـیلان باشـقا ادبـیّات خادیملـری‌نین و شاعیرلرین آراسیندا موُهندیس محمدرضا کریمـی (زنجـان)، احمد شایان آقازاده علیائی، ائلدار موُغانلی، دوُکتور صمد سرداری‌نیا، حسن ایلدیریم، اسـماعیل هادی، میرزه رسول اسماعیل‌زاده، وقار، عدالت، پرویز بساوت، لیلا خانیم کحالی، سیما خانیم صمدی، شکوه خانیم، پریسا خانیم برازنده و ... ایشتیراک ائتمیشدیلر.

آغـیرلامادا «اوُلـدوز» موسیقی قـروپو و «بـابک» عاشـیق موسـیقی قـروپو و عاشیق محبوب خلیلـی‌نیـن چیخیشـلاری چـوُخ خوُشـاگلمه‌لـی ایـدی. آمریکادان مراسیمه قاتیلماغا گلن اوُستاد عزیز محسـنی‌نیـن اوُغلـو جناب دوُکتور نوید محسنی حوُرمتلی آتاسی‌نین ایجتیماعی و عاییله‌وی داورانیشی بارەده یازدیغی گوُزل مقاله‌نی اوُخودو.

آغیرلامانیـن سـوُنوندا اوُسـتاد عزیـز محسنی حضرتلری میکروفون آرخاسینا گلدیب قوُناقلارا تشـکوُر ائدیب، اوُز خوُش آرزولارینی بیلدیردی و ابراهیم رفرفین واسیطه‌سی ایله «وارلیق» درگیسی‌نین یازیچـیلار هئیأتـی طرفیـندن حاضـیرلانمیش تقدیـرنامه لوُوحـه‌سی تقدیم اوُلوندو. هابئله اوُستاد بهزاد بهـزادی آذربایجانجـا- فارسـجا سـوُزلوُگونون یئنی نشریندن بیر نوُسخه‌سینی و میرهدایت حصاری اوُز کیتابلاریندان بیرینی اوُستادا هدیّه ائتدی.

مراسیم آذربایجان پاپ موسیقیسی‌نین ایجراسی ایله سوُنا چاتدی.

* * *

منیم اللی ایللیک عزیز دوستوم محسنی ساغ اولسون!

بهزاد بهزادی

اللـی نئچه ایـل بوندان اول عزیز محسنی جنابلاری ایله تانیشـلیق و دوسـتلوغوموز باشلانمیشـدیر. بـو اوزون و سـورکلی مودتده بیر طرفدن دوستلوغوموز درینلشیب، آذربایجان دیلی و ادبیاتی اوغروندا اورکلریمیز بیرگه چیرپینیب، ائله دیروه‌لره یوکسلیپدیر کی، ایندی بیز باخیشلارلا بیر-بیریمیزله دانیشا بیلیریک. آقای عزیز محسنی ایندی منیم اوچون «عزیز» و ایستکلی «محسنی»- میز اولموشدور.

او بیری طرفدن، گنج عزیز محسنی یاشا دولدوقجا آنا دیلینه وورغونلوغو چیچکلنیب و دیرلی و وئریملی اثرلری اونو بیر قوجامان اوستاد کیمی تانیتدیرمیشدیر. اونون شعر، نثر، ترجومه، تحقیقی و ایتیقادی آراشدیرمالار ساحه‌سینده بویوک و اونملی خیدمتلری اولموشدور.

بو گون بیز، باجاریقلی و آدلیم آنا دیلیمیزین وورغونونو آغیرلاماق مقصدیله بورایا توپلانمیشیق. آغیرلاما مراسیمی‌نین مقصدی بیر عالیمین یارادیجیلیغینی آراشدیرماق یوخ، اونا سایغیلاریمیزی، آتشین و اورک دویغولاریمیزی تقدیم ائتمکله برابر اونا ساغ اول دئمک و اونون اوچون اوغورلار دیله‌مکدیر.

بیزیم امکداشلیغیمیز ۱۳۳۰-جو ایل، آذربایجانجا مطبوعاتین یاییلدیغی چاغدان باشلاندی. بورادا ایکی مسأله‌نی قیساجا آچیقلامالییام:

۱- گنج یازیچیلاریمیز فارسجا تحصیل آلدیقلارینا گوره، آرتیق فارسجا دوشونوب، سونرا آذربایجانجا یازیردیلار. بو چتینلیکلری آرادان قالدیرماق اوچون گرگین و آردیجیل چالیشیردیق. دئمه‌لییم کی، عزیز محسنی اونلاردان ایدی کی، اونون ائله او زاماندان یازدیغی آذربایجانجا مقاله‌لری دوزگون ادبی دیلی و آخیجی شیوه‌سی ایله تانینیردی. اونون بو شیوه‌سینی سونراکی بوتون یازیلاریندا دا گورمک اولار.

خالق دانیشیق دیلینی ادبی سبکله باریشدیریب اوْیغون شکیلده و باجاریقلا ایشلَده بیلمه‌سی و یابانچی سوْزلرین آشیری ایشلَدیلمه‌سیندن چکینمه‌سی، اوْنون قلم یارادیجیلیغی‌نین سجیّه‌وی نوْکته‌لریدیر.

۲- او زامان آذربایجانجا یاییلان مطبوعاتی «موْغوللار واسیطه‌سیله زوْرلا تحمیل ائدیلمیش دیل»-ین تبلیغاتچیسی، ادبی دیلیمیزی ایسه «باکی سوْوقتی» و یابانچی بیر دیل کیمی توْهمتلندیریردیلر. حتّا معاریف ناظیرلیگی ده بئله مطبوعات اوْرقانلارینی «توْرکی دیلینده» اوْلدوغونا گوْره دفعه‌لرله باغلامیشدیر. بیز آغیر و دوْزوْلمز بیر شراییطده آنا دیلیمیزین وارلیغینی بوْتون گوْجوموْزله موْدافیعه ائدیردیک. ایندی عزیز محسنی یاشلاریندا اوْلان قوْجامان شاعیر و یازیچیلاریمیز بئله ییغینجاقلارین کئچیریلمه‌سینی و آذربایجان دیلینده چیخان کیتاب و درگیلری گوْردوْکده وصفه‌گلمز سئوینجه دالیر، او آغیر گوْنلرین آجیلیغی‌نین و چتین شراییطده آپاریلان موْباریزه‌نین بئله شیرین ثمره‌سینی اوْرکدن آلقیشلاییرلار.

عزیز محسنی ده بیر چوْخلاری کیمی اوْزون ایللر بوْیو گئتدیگی یوْلون دوْزگونلوگونه اینامی سارسیلماز ایدی و دوْزوْلمز چتینلیکلره باخمایاراق صداقتله بوْ یوْلدا چالیشاراق خالقی‌نین سایغی و اعتیمادینی قازانمیشدیر.

اوْستاد محسنی‌نین اثرلری باره‌سینده عالیملریمیز دانیشاجاقلار. من بوْرادا اوْنون یئنی یاییلان کیتابلاری تانیتماق مقصدی ایله یازدیغی اوْنلارجا مقاله‌لری حاقّیندا دئمک ایسته‌ییرم کی: او، بوْ مقاله‌لرینده خوْصوصیله گنج یازیچیلار و شاعیرلری تشویق ائتمک مقصدیله بیر موْعلّیم کیمی چالیشمیشدیر.

اصلینده عزیز محسنی بوْ کیمی یازیلاریندا موْلّیفلرین ایشلری‌نین موْثبت جنبه‌لرینه دایاناراق یوْل گوْستریجی اوْیوْدلر وئره‌رک، کیتابلاری خوْش‌بینلیکله آراشدیریب تانیتدیریر، موْلّیفلره بیر قوْجامان موْلّیف کیمی گوْستریش وئره‌رک، اوْخوجولاردا دا ماراق اوْیاندیریر.

قیساسی بوْدور کی، عزیز محسنی شعر، نثر، تحقیقی آراشدیرمالار، ترجوْمه و ادبیّاتین باشقا ساحه‌لرینده هرطرفلی چالیشمیش و باجاریغینی گوْسترمیشدیر. اوْنون اثرلری گنجلر اوْچون اوْیرنیش قایناغی اوْلا بیلر.

* * *

قوجالیغین داشینی آتاق

هاشم ترلان

دۆیۆنلەدین آیاغینا یۏللاری،
یۏل اۏزاندی، یۏرولمادین، دۏنمەدین.
قلمینله قۏل چکدیگین ایلقاری،
اۏجا تۏتدون، بئزیکمەدن سۏنمەدین.

جیغیرلارین دۏلاییندا اۏیاندین،
هئچ بیلمەدین دره نەدیر، داغ نەدیر.
گئجەلرین مین رنگینه بۏیاندین،
سۏروشمادین قارا نەدیر، آغ نەدیر.

هارای سالدین، من ده وارام... یانیلدین،
ائشیدن کیم، دینلەین کیم، یانان کیم؟
وطن دئدین، دیلین دئدین، دانیلدین،
فریادینی دینلەین کیم، قانان کیم؟

وارلیغینی دانان سۏلطان تاجیندان،
اۏد قالادین، دئدین: کۏنلۆم یاز اۏلدو.
زامان اۏتدو، دار گۏزلرین اۏجوندان،
یئنه کۏهنه حامام، کۏهنه تاس اۏلدو.

فلک چالدی باهارینی بۏرجونا،
دئدی: وۆقار؟ دئدین: جۏشما ائی فلک!
ایللریمی ساییب قۏیدوم اۏوجونا،
جۆرأتین وار وۆقاریمی آل گؤرک.

یئر کۆرەسی هئی دۏلانیر نەدندیر؟
دۏلانسا دا دایاغی وار دۆنیانین.
دئمه دۆنیا بئله گلیب گئدندیر،
مین رنگی وار، بۏیاغی وار دۆنیانین.

سئنینله من همیاش اۏلدوق هر زامان،
مۏحکم دایان! نه گۏرمۆشوک عۏمۆردن؟
وطن داردا، کۏنۆل داردا ناتوان،
گۆرز اۏلماسا سس چیخارمی دمیردن؟

فرهاد اۏلاق، کۆلونگ وۏراق، داغ یاراق،
اۏلدوزلار دا باخسین بیزه های دئسین.
ائل دردینی شعریمیزده آختاراق،
ده‌قۏرقۏد: «یۏخدور سیزه تای» — دئسین.

محسنی‌سن آلنین آچیق، باشین دیک،
میتینی گۏتۆرمەدین هر یادین.
کلامیندا منم - منم گۏرمەدیک،
منلیگینه بَزک اۏلدو اۏز آدین.

قۏجالیغین داشین آتاق... مۆرتَب،
شعریمیزین سینیق قلبی اۏیانسین.
قلمینین اۏجونداکی مۆرکَب،
قانیمیزین آل رنگینه بۏیانسین.

دیلین آزمیتی نوه‌لری درک ائدک،
گؤزلری‌نین دریاسیندا اوْزک بیز.
آزار گلن باجالاری برکیدک،
جفاسینا، بلاسینا دؤزک بیز.

قیلینج اوْلاق دار گؤزلرین گؤزونده،
صفلرینی قوْشا یاراق قارداشیم!
گون اوْلسون کی، دوْخسانیندا، یوْزونده،
ساغلیغینا مجلیس قوراق، قارداشیم!

یوْرولماق بیلمه‌ین صنعتکار اوْلمزدیر

هاشم ترلان

هر خالقین، اوْز میلّی، ادبی صنعتکارلاری‌نین یارادیجیلیق یوْللارینی اؤیرنمک، اوْنلارین جمعیّتده گؤستردیکلری تأثیرلری آختارماق بوْرجودور. آخی، نتیجه اوْلا بیلر، سکسن ایللیک عؤمرونون آلتمیش ایلینی اوْز خالقی‌نین آزادلیغی، ادبیّاتی‌نین بوْیا- باشا چاتماسی اوْغروندا زحمت چکیب، اوْنون یوْللارینی ایشیقلاندیران صنعتکاری یاددان چیخاراق؟ هر ادیب، شاعیر، اوْز خالقی‌نین گؤزو، گؤزو، چیرپینان قلبیدیر. اوْنلار هامیدان قاباق یاشادیغی جمعیّتین دردلرینی درک ائدیب باشا دوْشور و اوْز کسکین قلمی ایله بو دردلری اوْز خالقی‌نین ایختیاریندا قویور. اینسانلارین یاشاماق حاقّینی اساسلاندیرماق و اوْنلارین اوْز حوقوقلاری اوْغروندا موْباریزه یوْللارینی آسانلاشدیرماق هر بیر صنعتکار، یازیچی و شاعیرین موْقدّس وظیفه‌سیدیر. یازیچی، یازیچی اوْلماقلا برابر تنقیدچی ده اوْلمالیدیر. بئله اوْلمازسا، یارادیجیلیق دا اوْلا بیلمز. تنقید ادبیّاتین اساسلی قوْللاریندان بیریدیر. اوْنو دانماق، ادبیّاتی دانماق دئمکدیر.

هر بیر قلم صاحیبی‌نین یارادیجیلیق یوْللارینی آراشدیرماق، یاراتدیغی اثرلری صافلیق سوزگجیندن کئچیردیب، بدیعی، ادبی، سانباللی و دوْنیا میقیاسیندا اوْزونه یئر توْتان اثرلر ووجودا گتیرمک، هر تنقیدچی‌نین ایشیدیر. بیزیم دیلیمیز زنگین بیر دیلدیر. بوْ دیل دوْنیانین چتین علمی مسأله‌لرینی ایفاده ائتمگه قادیردیر. بئله‌لیکله ادبیّاتیمیزی گئنیشلندیرمک اوْچون ادیبلریمیزین قارشیسیندا موْهوْم بیر وظیفه دوْرماقدادیر.

بۆنـلاری نظـره آلمـاقلا بـۇ گـۆن قارداشـیم، قوْجامـان یازیچـی و شـاعیریمیز، اوْستاد عزیز محسنی‌نین آنادان اوْلماسی‌نین ۷۸ ایللیک یوْبیلئیینی قئید ائدیریک.

عزیز محسنی کیمدیر؟

اوْسـتاد محسـنی مین ایللیک ادبیّاتیمیزین گؤرکملی موْعاصیر نوْماینده‌سیدیر. اوْنون کئچدیگی یوْلـلار کیمـی اثرلـری ده الواندیـر. تدقیقات مسئله‌سی اوْنون چوْخ سئودیگی ژانرلاردان بیریدیر. ادیبین بـۇ بـاره‌ده یازدیغـی موْلاحـیظه‌لری درین اوْلماقلا برابر ادبی صنعت ساحه‌سینده گئنیش موْطالیعه‌سی و دوْزگـون قایـناقلاردان فایدالانماسـیندان ایرلـی گلـیر. اوْسـتاد عزیـز محسـنی «هوْنـر هوْنر اوْچوْندور» شـوْعاری‌نیـن علئیهـینه چیخاراق «هوْنر خالق اوْچوْندور» شوْعارینی قبول ائتمکله میلّی سویّه‌ده دایانیر. بـئله‌لـیکله ادیـب میلّـی ادبیّاتا اساسـلاناراق اوْنون منلیگینی قوْروییور. بئله ده اوْلمالیدیر. بئله اوْلمازسا، خالقیـن آرزو، ایسـتکلرینی و اوْنلاریـن اوْز آزادلـیقلاری اوْغـروندا آپـاردیقلاری موْباریـزه‌لرین یئرینه؛ اینجه بئلدن، گوْل یاناقدان، شهلا گؤزلردن یازماقلا خالقین شوْعورونو باشقا طرفه یوْنلتمکدن ساوایی بیر نتیجه آلماق اوْلارمی؟

اوْز خالقـی‌نیـن دوْز- چؤرگـی ایلـه بوْیـا- باشـا چاتان یازیچی یا شاعیرلر وطنی‌نین و میلّی غوروروْنون کئشیگینده دوْرمالیدیر. اوْز ائللری‌نین دردیندن، اسارتیندن یازمایان و اوْنو دانان هر صنعتکار میلّـی منلیگینـی ایتیرمکدن ساوایی باشقا بیر شئی اوْلا بیلمز. اوْستاد عزیز محسنی‌نی دوْشوْندورن، ائل و ادبیّاتیمیزیـن بـاش قوْلـو اوْلان دیلیمـیزدیر. بۇ دردلردن یازان هر صنعتکار اوْنو ماراقلاندیریر. بۇ باره‌ده تشـکیل اوْلان ادبـی انجوْمـنلر اوْنو اوْزونه طرف چکیر. اوْرادا گئدن موْوضوعلار ادبی کاراکتر داشیرسا، اوْرانیـن دوْنمـز دوْسـتو اوْلور. بۇ قوْجامان گؤرکملی ادیب، اوْز معنوی کسکین موْلاحیظه‌لری ایله ادبی مجلیسـلری ایشـیقلاندیریب، شـاعیر و یازیچیلاریمیزیـن جـاوان نسلینی دوْزگون یوْلا هیدایت ائتمکده بؤیـوْک روْلـو اوْلموشـدور. موْعاصـیر و کلاسـیک ادبیّاتیمیزا لاقئیدلیک، خالقیمیزین ایدئاللارینا قارشی دوْران یابانچـی فیکیرلرله اوْز- اوْزه دایاناراق، کسکین قلمی ایله آنا دیلیمیزین شفّاف، یابانچی سؤزلردن ایـراق اوْلماسـی اوْغـروندا چکدیگـی زحمـتلر هـدره گئتمه‌میشدیر. اوْنون اثرلری‌نین استِتیک مضمونو گـوْی‌قوْرشـاغی کیمـی الواندیـر. موْعاصـیر و کلاسـیک شـاعیرلریمیزین آراسیندا فرق قاییل اوْلمایاراق، اوْنلاریـن حـیات و یارادیجیلـیقلاری ایلـه ماراقلانـاراق، زمانـه‌نیـن. تاریخیـن تـوْز باسـمیش ووْقارلی صـحیفه‌لرینـی آراشـدیریب عماد الدین نسیمی‌نی، ملا محمّد فضولی‌نی، حکیم سید ابوالقاسم نباتی‌نی. حکـیم مـلا محمـد هیدجـی‌نی، محمدباقر خلخالی‌نی، حاجی رضا صراف تبریزی‌نی، میرزا علی معجز

شبستری‌نی اؤز اوْخوجولارینا تقدیم ائده‌رک حیاتی، یارادیجیلیقلاری، یوْللاریندا باش قالدیران دهشتلی حادیثه‌لرین باره‌سینده ییغجام شکیلده شرح وئرمیشدیر. ادیب کیتابین آدینی «آذربایجان ادبیّات تاریخیندن قیزیل یارپاقلار» قوْیموشدور. دوْغرودان دا بوْ شاعیرلر کلاسیک ادبیاتیمیزین قیزیل و یاشیل یارپاقلاریدیر. بوْ دا معلومدوْر کی، کئچمیشدن ایلهام آلا بیلمه‌ینلر، گله‌جگیندن ده ایلهام آلا بیلمزلر. بوْ کیتاب گنج شاعیرلریمیزه اؤرنک اوْلا بیلر. ادیب ایکی یوْز ایل بوْندان اول دوْنیایا گؤز آچان ابوالقاسم نباتی‌نین نئچه سطیر شعرلریندن نوْمونه گتیرمیشدیر. بوْ نوْمونه‌لردن بیرینی خاطیرلادیرام:

قوْیما رقیب باخسین سینه داغینا،
یاماندیر گؤزلری، گؤزلر، نه گؤزلر.

یاخود قوْشمالاردان بیر نوْمونه:

صبا، مندن سؤیله او گوْلعذاره،
بوْلبوْل گوْلوْستانه گلسین، گلمه‌سین؟
بوْ هیجران دوْشگوْنوْ، ایللر خسته‌سی،
قاپینا درمانه گلسین، گلمه‌سین؟

اوْستاد محسنی‌نین اثرلرینی سجیّه‌لندیرن اوْنون دوْنیاگؤروْشودور. بوْ گؤروش دوْرناگؤزلوْ بوْلاقلار کیمی اتله زوْلال و شفّافدیر کی، ادیبین شخصیّتینی اؤزوْنده عکس ائتدیریر. بوْ دا اوْنون رئالیسم اوْصولونا مالیک اوْلماغینی گؤستریر. رئالیسم حیاتدا اوْلان اینسان جمعیّتی‌نین اؤزوْدور. ادیبین اثرلری فاناتیک دگیل، ذاتاً اینسان قایناقلاریندان ایلهام آلان و فایدالانان حیاتین نوْمونه‌سیدیر.

محسنی اؤزوْ زحمتکش طبقه‌سیندن اوْلدوغونا گؤره، بوْ طبقه‌ده یاشایان، حیات سوْرن اینسانلار اوْنو دوْشوندوروب فیکره آپاریر. اوْنلارین «الیم خمیر، قارنیم آج» مسأله‌سی اثرلری‌نین باشلیجا مؤوضوعسونو تشکیل ائدیر. «چای آخیر» کیتابیندا «پالتوتومون طالعه»، «اؤ داها قاییتمایاجاقدیر»، «بیر پالاندوز»، «چای آخیر» خاطیره شکلینده یازیلمیش حکایه‌لر بوْنا جانلی بیر اؤرنکدیر. بوْنا گؤره ده دئمک اوْلار کی، اوْستاد محسنی‌ده میلّی غوْرور گوْجلودور. بوْ غوْرور هرطرفلی اوْلاراق عوْمومی بیر ماهیّت داشی‌ییر. ادیب، دیلیمیزین، ادبیّاتیمیزین گئریده قالماغینا اؤرک دوْلوسو آجی‌ییر. فضولی، نسیمی، میرزه علی اکبر صابر، صمد ووْرغون کیمی شاعیرلری اوْلان بیر خالقین گوْنئی آذربایجاندا نثریمیزین،

شـعریمیزین آجیناجاقلی بیر حالدا اؤلدوغونو حیسّ ائدنده ناراحت اؤلور. ادیب بوُنون سببینی بیلسه ده، چاره‌سی‌نین اوُنون الینده اؤلمادیغینی گؤروُب، موُمکوُن اوُلان باشقا اوُصوللاردان فایدالانماغا چالیشیر.

ائلـه قیرخ ایل بوُندان قاباق (بلکه ده چوُخ) دیلیمیزی، شعریمیزی دانان شوُوینیستلره تانیتماق اوُچـون اوُتایلی- بوُتایلـی آذربایجانیـن سـککیز شـاعیری‌نیـن شـعرلرینی فارسـجایا تـرجوُمه ائدیـب اوُخوجولاریـن ایختیاریـنا قوُیموشـدور. شاعیرلردن صمد ووُرغون، مروارید دلبازی، رسول رضا، مدینه گوُلگـون، هاشـم تـرلان، سهند، واله، صمد صباحی کیمی موُعاصیر قلم صاحبلری‌نین اوُن اوُچ شعرینی «نمونـه‌هایی از شـعر معاصـر آذربایجان» آدی ایله محمد علی فرزانه‌نین اوُن‌سوُز باشلیغی آلتیندا فارس دیلینده نشر ائتمیشدیر. بوُ موُقدّیمه‌دن بیر نئچه سطیر اوُخوجولارین نظرینه:

«ایـن قطعـات بدون آنکه بهترین‌نمونه‌های دست‌چین‌شده از شعر معاصر آذربایجان باشد، در حداقـل خـود نـیز بـرای خوانـنده فارسی‌زبان شناخته نیست و بدین سبب، هر کوششی از این رهگذر می‌تواند شایستهٔ توجه و تقدیر باشد.»

خالقیمیزین طالعی، معیشتی ایله باغلی اوُلان بوُ ترجوُمه‌لر، اوُ دوُورده یئنی بیر آددیم ایدی. بوُ تـرجوُمه‌لـر خالقیمیزیـن اوُنودولمـوش حاقّـی‌نیـن و اوُنون اوُرگیندن چیخان گوُر سسیدیر. آخی عزیز محسـنی ادیـب، یازیچی اوُلماقلا برابر شعرلری دوُلغون معنا داشییان قوُجامان بیر شاعیردیر. اوُ هر نه‌دن یازیرسـا، خالقیـن اکثریّتینـی تمثیل ائـدن محـروم انسـانلاردان یازیـر. ادیـب «دیمه منه، دیمه‌ییم سنه» شـوُعارلارین صـاحیبی ایلـه راضیلاشـا بیلمـیر. اوُ، اینسـانلاری اوُز معنا و آزادلیغی اوُغروندا موُباریزه‌یه دعـوت ائدیـر. اوُ، خالقلاری بابک کیمی اوُز عقیده‌سی‌نین یوُلوندا موُحکم دایانماغی، ظوُلمتین باغرینی یاریب اوُنون یئرینه نور سئپله‌مگی توُوصیه ائدیر.

اوُسـتاد عزیـز محسـنی‌نیـن «دیـنله منـی» آدلـی شـعر کیتابـی یوُخـاریدا یازدیغیم فیکیرلرین ایفـاده‌سـیدیر. حـتّا شـاعیرین یازدیغـی سـطیرلر فریادا چئوریلیب عکس- صداسی اوُخوجونون قلبینده اوُزوُنه یئر تاپیر.

شاعرین متانتله یازدیغی «یارادان اینسان اوُلمزدیر» شعرینده بئله دئییلیر:

بوُتون قوُدرت وارلیغی ایله،
سارسیلماز بیر قالا یاراتماق،
اوُندان سوُنرا اوُلوُم ایله ال-به-یاخا اوُلماق،
اوُنون قوُرخونج هئیبتی اوُنوُنده ووُقار ایله دوُرماق،

اؤندان اصلا قورخماماق،
بؤ، زامانین حؤکمؤدوؤر.
چیچک سؤلار،
شام سؤنر،
گنجلیک اؤز یئرینی قوجالیغا وئرر،
هر یارانان اؤلر.

یؤلونا ایناملا ایناناما یان،
یؤلوندان تئز دؤنر.
آنجاق، یارادان اینسان اؤلمز.
او، اؤلوموؤن قارشیسیندا متانتله دورار.

بـؤ شـعر اؤز ساده‌لیگی ایله یاناشی، قهرمانلیق مارشیدیر. بؤ شعری تجرؤبه گؤرمه‌میش جاوان بیر شاعیر یازسایدی، اونا شؤبهه ایله یاناشماق اولاردی. آمّا عؤمرؤنون سککیزینجی اوْن‌ایللیگینی آرخادا قویـان، تجـرؤبه گؤرمـوٌش، دؤنـیادا هامیدان بیر نئچه کؤینک آرتیق ییرتمیش قوجامان بیر شاعیرین بؤ نصیحتلرینی آلقیشلاماق داها اویغوندور.

محسنی وارلیغینا یاساق کسیلمیش آنا دیلینه سونسوز محبّتله یاناشیر. او، بونو یاخشی دؤشونور کـی، الینه قلـم تاپشـیران، اونـا ایلهـام باغیشـلایان، خالقـی‌نیـن، وطنـی‌نین کئچمیشیندن، ایندیسیندن، گله‌جگیندن خبر وئرن، اونا مسئولیّت آشیلایان آنا دیلیدیر. «منیم آنا دیلیم» شعرینده دئییر:

سئویرم سنی من،
بؤتون وارلیغیملا،
بؤتون قودرتیمله.
سن منه یؤل آچدین،
نور ساچدین،
گؤزؤمو آچدین،
سن منیم الیمدن تؤتوب، چکه‌ـچکه،
آپاردین داش‌دیللی عصرلرین آرخاسینا.

بـوْ قهـرمان‌پـرور شـعرلر ادبیّاتیمیزیـن اوْز مالـیدیر. بوْ شعرلر بدبینلیک، یأس توْرَدن فیکیرلره بیگانه‌دیـر. شـاعیر وارلیغیمیزیـن هانسی شرایطده قرار توْتدوغونو درک ائده‌رک، ادبیّاتیمیزی زمانه‌نین چیرکیـن گیردابلاریـندان قوْرتارماق اوْچون اوْز نیک‌بین قلمینه اساسلانیر. منیم فیکریمجه اوْز خالقی‌نین وطـن دردینی چکیب، الینه قلم آلان شاعیرلر حقیقی اینسانلاردیر. اوْنلارین اوْرکلرینی مقام و دوْنیا مالی ایله فتح ائتمک اوْلماز.

دوْنیادا گئجه-گوْندوز شلاله‌لری اینسان ذهنینی اوْخشایان نیل، میسی‌سیپی، ووْلقا کیمی بوْیوْک چایلاریـن اوْنوْنـده سـد باغلامـاقلا اوْنـلاری مهارلامـاق اوْلار. یـئر کـوْره‌سینده قاره‌لری بیری- بیرینه یاخینلاشـدیرماق اوْچـون اورسـت، پامیر، ساوالان کیمی داغلارین باغرینی یارماقلا یوْللاری قیسالتماق اوْلار. بوْگوْنکـو علمیـن نتـیجه‌سینده آل‌چاتماز سیّاره‌لری فتح ائتمک اوْلار. آمّا بوْیوْک ایدئال صاحیبی اوْلان اینسانلارین قلبینی فتح ائتمک اوْلماز. نئجه کی، عماد الدین نسیمی‌نین، منصور حلاجین، آمریکالی چـه‌قوْارانیـن، آذر بالاسـی صـفرخان قهرمانی‌نین اوْرکلرینی فتح ائده بیلمه‌دیلر. اوْستاد عزیز محسنی ده وطـن اوْچـون بـئله اوْغوللار ایسته‌ییر. صفرخان اوْتوز ایکی ایل جلاد محمدرضانین زیندانلاریندا اعدام تهلوْکـه‌سی آلتیندا یاشادی. اوْنلارین ایسته‌دیکلری امان‌نامه‌نی ایمضالامادی. ایسلام اینقلابی اوْلماسایدی آزادلیق و ایشیق گوْرمه‌ییب زیندانلار کوْنجوْنده چوْروْیوب آرادان گئده‌جک ایدی.

اوْسـتاد عزیـز محسـنی‌نیـن دوْرد کیتابـی قارشیمدادیر. سوْنونجو کیتابین آدی «شاعیر و شعر» آدلانـیر. ادیـب بـوْ کیـتابدا شعر تاریخی‌نین یارانماسی، اوْ دوْورده یاشایان عالیملرین، فیلوْسوفلارین، اوْ جوْملـه‌دن ارسـطونون، سـوْقراطین شـعر باره‌سینده‌کی فیکیرلری و باشقا قایناقلاردان فایدالانیب شعرین قـدر- قیمتـی بـاره‌سـینده اطرافلـی یازمیشـدیر. عئیـن حـالدا کلاسـیک و موْعاصیر شاعیرلریمیزدن آد چکمیشـدیر. بوْیـوْک و اوْلمز شـاعیریمیز فضـولی‌نین شعره، گوْزاوْجو باخان و اوْنون قدرینی بیلمه‌ین اینسانلاردان، دوْوروْن وفاسیزلیغیندان دم ووْران شعرینی میثال گتیره‌رک یازیر:

بیر دوْورده‌ییم کی، نظم اوْلوب خوار،
اشعار اوْلوب کساد اسعار.
اوْل رتبه‌ده قدر- نظمدیر دون،
کیم کوْفر اوْخونور کلام- موزون.

دئمـک اوْلار کـی، شـعر بـاره‌سـینده حدّیـندن آرتیق نظرلر دئییلمیشدیر. شعرین اینسانلارین حیاتیـندا اوْلان تأثـیرلری، اوْنون دوْنیا ثروتیندن، جاه- جلالدان دا یوْخاری سویّه‌ده دوْردوغونو دئینلر ده وار. شـعرین یانیـندان سـایمازیانا اوْتـنلر ده وار. آمّـا منـیم نظـریمجه اینـدیـیه کیمـی شعره لاییق اوْلان مرتبه‌سینی ایفاده ائدن نظرلر دئییلمه‌میشدیر. شعر سوْزدن ووْجودا گلیر. اینسانلارا عایید اوْلوب، دیل ایله بـیان اوْلونـور. اینسانلاری دا حئیوانلاردان آییران، فرقلندیرن دیلدیر. بوْنونلا بئله، دئمک اوْلار کی، شعر، دیـل و ادبیّاتیـن علمیدیر. نثر ایله یازیلان بیر حکایه‌نی صنعتکار شاعیر بیر بند شعر ایله ایفاده ائده بیلر. صـنعتکار شاعیرین قلمی ایله یوْغرولان، اینسان روْحونو اوْخشایان، اوْنو هیجانا گتیرن، یاددا قالان، ادبی صـنعتین باشـلیجا نوْوعوْدوْر. حتّا جوْرأت ایله دئیه بیلرم کی، شعر بوْتون اینجه‌صـنعتلردن ایرلیده گئدیر. بوْنـو اساسـلاندیرماق اوْچـون کئچن عصرلرین آرخاسیندان آخیب گلن آذربایجانین اوْلمز شاعیری اوْز دوْوروْنون میلّت و دوْولت خادیمی موْللا پناه واقیفین قوْشمالاریندان بیر بندینی نظردن کئچیرک:

خوْمار-خوْمار باخماق گوْز قایداسیدیر،

لاله تک قیزارماق اوْز قایداسیدیر،

پریشانلیق زوْلفون اوْز قایداسیدیر،

نه باد- صبادان نه شانه‌دندیر.

بـوْ بـیر بـند قوْشـما بـاره‌سینده بیر حکایه یازماق اوْلمازمی؟ منیم نظریمه اوْستادی دا ادبیّات عالمیـنه سوْوق ائدن دیلیمیزین، شعریمیزین زنگین سوْز خزینه‌سی اوْلماسیدیر. بئله‌لیکله اوْستاد محسنی اوْز یارادیجیلیغـی و اوْزوْنـه‌مخصـوص خوْصوصـیّتلری ایلـه ادبیّاتیمـیزا یئنیلـیکلر گتـیرمکله رئالیست دوْنیاگوْروْشـونو گوْنـدن-گوْنـه اینکیشـاف ائتدیرمیشـدیر. ایراندا باش وئرن ایسلام اینقیلابیندان سوْنرا پـاس‌باسمیش قلملر یئنیدن پارلاماغا باشلادیلار. آنا دیلیمیزده روزنامه، مجلّه‌لر چاپ اوْلونوب الدن- اله گـزمگه ایمکـان تـاپدیلار. آقـای دوْکـتور هیئتیـن «وارلیق» آدلی مجلّه‌سی چاپ اوْلونماغا باشلادی. بوْ مجلّـه‌نین فصلی اوْلماغینا باخمایاراق آردیجیل صورتده توْرک اوْخوجولاری‌نین ایختیارینا قوْیولماسینی مطبـوعات عالمیـنده ایراندا میثلی گوْروْنمه‌میش بیر حادیثه کیمی حساب ائتمک اوْلار. بئله بیر فوْرصتی گوْزلـه‌یـن محسـنی «وارلـیق» مجلّـه‌سـی‌نیـن یاخین کوْمکچیسی اوْلدو و اوْز ساده، اوْرگه‌یاتان مقاله و شـعرلری ایلـه ادبیّاتیمـیزی چیچکلـندیرمگه باشـلادی. چوْخ کئچمه‌دن «وارلیق»-ین یازیچیلار هئیأتینه

عوْضو اوْلدو. بوْ گوْنه قدر داوام ائدن امکداشلیق اوْستاد محسنی‌نین یارادیجیلیغیندا موْهوْم روْل اوْینامیشدیر و اوْز استتیک و ادبی معنویّاتی ایله مجلّه‌نی زنگینلشدیرمیشدیر.

بیز بوْ مقاله‌نین اوّلینده اوْستادین بدیعی ادبیاتدا تنقیدین اهمیّتی باره‌سینده قیسا دا اوْلسا سوْز آچمیشدیق. آمّا «شاعیر و شعر» کیتابیندا تنقیده آرتیق اهمیّت وئریب، تنقیدچی‌نین وظیفه‌سی، اوْنون بیطرف اوْلوب، سوْزگجدن کئچیردیگی اثرلری شفّاف صورتده اوْخوجولارین ایختیارینا قوْیولماسینی ایرلی سوْره‌رک ادبیّاتیمیزدا تنقیدین ضعیف اوْلماسینا ایشاره ائدیر:

«کئچمیش بوْ قارا ایللرده بیزیم اوْلکه‌ده ادبی تنقید، ادب عالمینده اوْلان ریشته‌لرین ان ضعیفی حساب اوْلونوردو.». حتّا من جوْرأت ایله دئیه بیلرم کی، ایندییه قدر گوْنئی آذربایجاندا ادبیّات عالمینده حقیقی معنادا، دوْنیاگوْروْشلو تنقیدچیمیز اوْلمامیشدیر. شعر و ادبیاتیمیزین گئریده قالیب اوْز یئرینده اوْلماماسی دا بوْندان ایرلی گلمیرمی؟ بعضی شاعیر و یازیچیلاریمیز باشقا بیر شاعیرین کیتابی، یارادیجیلیغی باره‌سینده بیر مقاله یازیرسا، فقط کیتابین حوْسنوْ باره‌سینده سوْز گئدیر. اثرلرین منفی جهتینه ایسه گوْز یوْمورلار.». تنقیدچیلرین یوْخلوغوندان، عوْموْرلری‌نین یاریسیندان چوْخونو ادبیّاتیمیزین و دیلیمیزین اوْجالیغی اوْغروندا صرف ائدن یازیچی و شاعیرلریمیزین اثرلری باره‌سینده تدقیقات آپاریلمامیشدیر. آمّا بعضی سوْاللار قاباغا گلیر کی، گوْناهی بیزیم اوْز عوْهده‌میزده‌دیر. آن باشلیجاسی، نه اوْچون جمهوری اسلامی‌نین اساس قانونوندا قئید اوْلونان ۱۵-جی اصلین - ابتیدایی مدرسه‌لرده خالقلارین اوْز آنا دیللرینده تحصیل آلماغا حاقلاری واردیر - مسئله‌سینی ایرلی سوْروب، اوْز حاقّیمیزی موْدافیعه ائتمیریک؟ بوْ وئریلن سوْاللار و تدبیرلر بیزیم اوْنوْموْزده دوْران موْهوْم مسئله‌لردن دگیلمی؟ بوْ گوْن یوْبیلئیینی قئید ائتدیگیمیز، عوْمروْ بوْیو یازیب یارادان گوْرکملی قوْجامان ادیبیمیز عزیز محسنی‌نین عزیزله‌مه گوْنوْنوْن یوْباناماسی یوْخاریداکی سوْاللاردان ایرلی گلمیرمی؟

بوْنا دا سوْز یوْخدور کی، اوْستاد آن ایدئعاسیز هوْنر و اینجه‌صنعت خادیملریندن بیریدیر. اوْنون ایدراکیندان دوْغان اثرلری بوْگوْنکو و صاباحکی نسیللریمیزین تعلیم- تربیه‌سینده، ادبیّاتیمیزین یوْکسلمه‌سینده بوْیوْک تأثیری اوْلوب و اوْلاجاقدیر. بوْنو دا دئمک ایسته‌ییرم کی، قوْجامان اوْلماسینا باخمایاراق، اوْستاد محسنی‌نین قلمی‌نین قوْدرتی اوْز کسکین دوْورانینی یاشاماقدادیر. یوْبیلئی گئجه‌سی اوْز عظمتی ایله چوْخ شانلی کئچیریلدی. وطنیمیزین آدلی-سانلی ادیبلری، یازیچیلاری، شاعیرلری بوْ گئجه‌ده ایشتیراک ائدیب، اوْز قلملری ایله اوْستادین شرفینه یازدیقلاری مقاله و شعرلری اوْخودولار. بوْ گوْن ادبیّاتیمیز یوْرغون بیر وضعیتی کئچیرسه ده، اوْنون صاباحلاردا آتاجاغی آددیملار گوْز قاباغیندادیر. من آقای عزیز محسنی‌یه اوْزون عوْموْر آرزو ائدیرم.

* * *

زاوالسیز بینالار

مظفّر درفشی

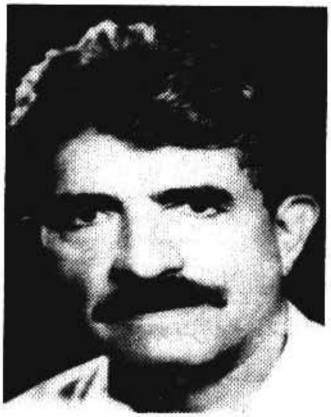

موحتشم وطنیم آذربایجانین،
شأنینده یارانمیش اوْلمز اثرلر.
هونردن، ادبدن تیکیلمیش بینا،
گوموش ایلمکلرله هوْرولموش زرلر.

گلینلر بزکلی، اوْلو داستانلار،
ادب سماسیندا پارلاق اوْلدوزلار.
یازیلمیش یوْنملر، وصف‌نامه‌لر،
بو معنایا مینلر شاهید ساییلار.

موقدس وطنیم آذربایجانین،
باشینا دولانان آز اوْلمامیشدیر.
اوْنا نغمه قوشان، حماسه یازان،
عاشیق صنعتکارلار یوْرولمامیشدیر.

عزیز قلمداشیم، عزیز محسنی،
وطن قایغیسینا قالان بیر اینسان،
قلمین هئچ زامان یئره قویماییب،
سؤیله‌دی وطنه «جان آذربایجان».

اوْرکده بسله‌ییب ائل محبّتین،
بو یولا حصر ائدیب بوتون هیمّتین.

آزادلیق یوْلوندا، وطن یوْلوندا،
قوْدرتله ایشله‌دیب قلم قوْدرتین.

داستانلار یارادیب، نغمه‌لر قوشوب،
یازیب یاراتمیشدیر آنا دیلینده.
اوْدور کی، اوْن بو گون حورمت قازانیب،
قهرمان خالقیندا، آذر ائلینده.

من اوْنو اوْرکدن آلقیشلاییرام،
حیاتدا دیلرم اوْنا اوْغورلار.
برکتلی عؤمور، ثمرلی عؤمور،
اوْ یازسین، یاراتسین یئنه ایفتیخار.

آدی کیمی عزیز دوستوم عزیز محسنی‌نین
«عزیزله‌مه» مراسیمینه ایتحاف

«دینله منی، کیتابینی بیر داها اوخویارکن»

گریم مشروطه‌چی «سونمز»

یادیـــندادیر یوخلامیشـــدین،
ســن بیر دسته گوللـه منی؟
دئدیم: دوستوم! چوخ دالغینـان.
دئدیـن: آیلـش، دیـنله منـی!

ســنی بیر ده دیـنله‌یرکـن،
ورقلـه‌دیـم «چوزگـی» مـن.[1]
اینســانلارین ســینه‌سینده،
تیپ-تیـپ ووران اوزگی من.

ورقلـــه‌دیـم عوثمـــانلاری،
ســن گزدیگیــن اورمـــانلاری،
آزاد گــــزن جئــــیرانلاری،
آغــزی‌قانلــی پلنگــی مــن.

---

۱ - موئلیفین یازدیغینا گوره، «چوزگی ورقله‌مک» ائل مثلی. آتالار سوزودور.

ورقلرین بیر اؤزؤنده،
فاجیعه‌دیر، قاندیر، اؤلوم.
دالیسیندا دینله‌ییرم،
گؤزل آرزو – دیلگی من.

بیر اؤزونو بیَنیرم،
بیر اؤزوندن ایرنیرم.
آییرماغی اؤیرنیرم،
گرکمزدن گرگی من.

بیر اؤزؤنده آفریقادا،
میلیون- میلیون آج اینسانی،
بیر اؤزونده یاندیریلان،
قالاق- قالاق خوْرگی من.

بیر اؤزوندن اؤمود یاغیر،
اؤرگیمه دالغا- دالغا.
او بیر اؤزؤ قوْیمور اوْدام،
آغزیمداکی چوْرگی من.

بوْ گؤن دوْلار اژدهاسی،
خالقا دیوان توْتماق ایستیر.
بوْی بوْیلاییر تکرار- تکرار،
شرق عالمین اوْدماق ایستیر.

من ده، قارداش، سنین کیمی،
دالدیم حشیرت دریاسینا.
گؤردوم اینسان حئیران قالیب،
اؤز قوْردوغو دؤنیاسینا.

او گؤندن کی، هارادانسا،
بیر سس سنی چاغیریردی،
ویجدانین دا او هارایی،
دینله‌ییردی، باغیریردی.

حاقدان گلن او هارایا،
اعتیناسیز قالمادین سن.
پاک یاشاییب، اؤز خالقینی،
اعتیباردان سالمادین سن.

دئدین: حیات، یاراتماقلا،
کاییناتا نور ساچماقدیر.
جان‌سیخیجی آچمازلاردان،
آزادلیغا یول آچماقدیر.

حاقسیز دئدین: بوْش- بوْشونا،
قارانلیغا داش آتمیسان.
یوْخ! سن اؤزؤن، اؤرگینده،
ایشیقلیغی یاشاتمیسان.

ظۆلمه دؤزؤب، قاتلاشماغی،
باغیشلانماز گۆناه ساندین.
اؤزؤن راحات یاشاسان دا،
مظلوملارین دردین قاندین.

دئدین: قوپارت اؤرگیندن،
اؤمیدسیزلیک کؤلونو، سن.
یولداشین دا مأیوس اولسا،
اوندان آییر یولونو، سن.

هم ده دئدین: بارلی حیات،
یورولمادان یاراتماقدیر.
عدله آغ گون آرزیلارکن،
ظۆلمون گۆنون قارالتماقدیر.

چاغیردیغین اینسان اوغلو،
سنین عؤمۆر دردین اولموش.
لاکین اصیل سجده‌گاهین،
دوغما آنا یوردون اولموش.

گؤزل آنا دیلیمیزین،
قایغیسینا قالان اولدون.
اینجی کیمی ساپا دوزوب،
اوز بوینونا سالان اولدون.

دئدین: حاقدان، حقیقتدن،
ایلهام آلان چیچک سولماز.
یاخشی گۆنده ساپیلمایان،
یامان گۆنده داردا قالماز.

شاعیر گرک اؤز خالقی‌نین،
دوز- چؤرگین ایتیرمه‌سین.
دوست آدیله سؤزؤن آچسا،
اونسوز سؤزؤ بیتیرمه‌سین.

هاردا صافلیق، سئوگی وارسا،
سندن اوردا بیر ایز گؤردوم.
سنی مؤدریک دوستلار ایچره،
آدین کیمی «عزیز» گؤردوم.

هم ده احسان صاحیبیسن،
ائل- اوبانی اونوتمادین.
دوزلتدیگین مکتب قدر،
خالق ایچینده یاشار آدین.

آرزوم بودور، حیات بویون،
آخامادان داشیباسان.
ساغلیق ایله بوندان بئله،
بیر عؤمۆر ده یاشایاسان.

عزیز محسنی را بهتر بشناسیم

مؤهندیس کریم ناجی

شناخت هر چیز، هر فرد و یا هر پدیده دیگر با کیفیت منطقی آن و یا تأثیری که از آن ساطع می‌شود، مستلزم دقت نظر دور از تعصبات و پیرایش ناموزون، کار نه چندان آسانی است که انسان بتواند بدون وصول به یقین، روی آن پافشاری کند. در این راستا، شناخت در مورد انسانها، شگرف‌ترین و پیچیده‌ترین نوع از معرفت به احوال انسان با تمام خصوصیات نهان و آشکار او می‌باشد، زیرا انسان شگفت‌ترین پدیده‌ای است که خود از تمام پدیده‌های دیگر تأثیر می‌پذیرد و در عین حال در آنها تأثیر می‌گذارد. لطیف‌ترین و ماناترین تأثیری که انسان می‌تواند از خود به جای بگذارد، تأثیری است در قالب هنر در هر شکل پذیرفته‌شدهٔ آن توسط فطرت انسانها، که شعر و ادبیات یکی از آن هنرهای تأثیرگذار تمام دوران‌هاست، خواه ادبیات مذهبی، که ریشه در باورهای مردم دارد، خواه ادبیات توصیفی که روح انسانها را نوازش می‌کند. در دنیای هنر و ادبیات، شعر به دلیل اختصار در کلام و کمال در معنا دارای جایگاه ویژهٔ خود می‌باشد که بیش از سایر هنرهای کلامی، خواه همراه موسیقی، ضرب‌المثل‌ها، نقالی و غیره، جای خود را در میان مردم باز می‌کند.

شعر به دو دلیل ارزش واقعی خود را به دست می‌آورد: یکی لطف بیان و دیگری عمق معنای آن و این هر دو، خواه در لالایی شعرگونهٔ مادران و خواه در اشعار اجتماعی عزیز محسنی، بسیار زیبا و دل‌انگیز است.

عزیز محسنی یکی از شعرا و نویسندگان محقق کشور ماست که بعضی از آثار منتشرشدهٔ او، مانند دفتر شعر «دینله منی» و آثار منثور دیگرش مانند «چای آخیر»، «یوُرد»، «شاعیر و شعر»، «آذربایجان ادبیات تاریخیندن قیزیل یارپاقلار» و آخرین اثر منتشرشدهٔ او «دده قورقوت»، که می‌توان گفت یک اثر آکادمیک است، در دسترس علاقه‌مندان قرار دارد. در اکثر آثار او، میدان برای طرح مسائل اجتماعی و

انسانی بسیار وسیع بوده و در هر یک از آن‌ها، خواننده می‌تواند آمال منطقی خود را، که حق طبیعی اوست، پیدا کند. او کاوشگر تیزبینی است که دردهای اجتماعی را خوب می‌شناسد و بدون این که عاجزانه از این دردها بنالد، با متانت و ژرف‌نگری به دنبال راه علاج آن می‌گردد.

او ترانه‌ساز حسرتها، حماسه‌سرای منیّتها و نغمه‌پرداز زبان مادری خویش است. نقدهای ادبی و آثار تحقیقی او در شعر و ادب آذربایجان، ادبیات این منطقه را که از سال‌ها پیش و به دلایل گوناگون دچار رخوت و رکود شده بود، به جنبش دوباره وادار می‌سازد. تحقیقات او دربارهٔ آثار و زندگی گویندگان آذربایجان مانند محمد فضولی، عماد الدین نسیمی، حکیم ابوالقاسم نباتی، حکیم ملا محمد هیدجی، حاجی رضا صراف تبریزی و غیره، نسل جوان شعرا و نویسندگان آذربایجان را با مفاخر ادبی این خطه آشنا کرده و احساس همبستگی با اندیشه‌های ادبی روزگاران گذشته را در ذهنیّت آنها جاری می‌سازد و اندیشه‌های نو و کهن را در متن یکی از شیرین‌ترین زبانهای دنیا، فقط با یک گونه احساس، احساس یکی بودن، به هم گره می‌زند.

این شاعر و نویسندهٔ متعهد و خستگی‌ناپذیر، هر از گاهی، در خشن‌ترین متن وقایع زمان، لطیف‌ترین ترانه‌های در خور انسان و انسانیت را می‌سراید و گاهی نیز، در پرنیان لطیف جملات ادبی، خشن‌ترین و بی‌رحم‌ترین فجایع را که به انسان تحمیل می‌شود، فریاد می‌زند.

او در نگرش به مسائل اجتماعی و رابطه افراد یک جامعه، بلکه تمام مردم جهان، در یکی از اشعار خود، این حقیقت تلخ را به سادگی بیان می‌کند:

هر جایناقلی جایناغیلا، ضعیفلری کسیر، باسیر، یئییر،
هر طرفده رجز اوخور، من- من دئییر،
ریا، یالان، حوققاباززلیق هر بیر یاندان توفان ائدیر،
قانان کیمسه، هر مرد اینسان، دوْستاقدادیر، زینداندادیر.

در نظام فکری عزیز محسنی، درد انسان فضای بیشتری را اشغال می‌کند و رهایی انسان از هر دردی که شرایط ناسزاوارانهٔ اجتماعی، اقتصادی و غیره بر روح و منیّت او تحمیل می‌کند، صمیمانه‌ترین آمال او را تشکیل می‌دهد. تعریف او از یک انسان بدین صورت متجلّی می‌شود:

ابدی حیاتا چاتار او اینسان،

اینسانلیق یوٚلوندا فدا اٛلده جان.

در تمـام آثـار عزیـز محسنی، اعمّ از شعر و نثر، زندگی و درد انسان‌ها و همچنین عشق او به زبـان مـادری، بـا شیوه‌های مختلف و تیزبینی خاص، اساس ساختار ادبی او را تشکیل می‌دهد. ما او را همیشه در صف مقدم کاروان شعر و ادب آذربایجان می‌بینیم که با فروتنی شایسته خود، چشم به افق و پا در راه دارد و کلمات زیبای ادبی را به ریسمان تلخ واقعیت‌های اجتماعی می‌چیند تا درد من و درد ما را فـریاد بـزند. در تمامـی اشـعار او، کـه بـه دلیل واقعیت‌های اجتماعی مانند اشک حسرت تلخ اسـت، همیشـه طلـیعه‌ای از امـید و نویـد هـم وجـود دارد کـه خوانـنده را به چگونگی دستیابی به آن به فکر وامی‌دارد:

هیجران کئچر، ویصال گلر،
بوٚ اٛللره نوٚر آلنر،
قوٚجاقلاشار آنا- بالا،
ظوٚلمت قاچار اوٚزاقلارا.

در تلاقی اندیشه‌ها، در بیان آن چیزی که شاعر از آن متأثر می‌شود، همیشه نقطهٔ برتری وجود دارد کـه دسـتیابی به آن، یک شعر را نسبت به اشعار دیگر متمایز می‌سازد و نسبت به دریافت حسّی و عینـی شاعر از یک موضوع، به آن عمق بیشتری می‌بخشد. اصولاً معجزه شعر در ایجاز در کلام و کمال در معـنا نهفـته اسـت. ایـن ایجاز و کمال را ما به راحتی می‌توانیم در اشعار عزیز محسنی شاهد باشیم. وقتـی کـه او تحـت تأثیر زبان مادری خود، که شیرینی لالایی‌اش هنوز هم یکی از حسرت‌های زندگی اوست، می‌گوید:

وطنسیز یاشاماق موٚمکوٚن اوٚلسا دا،
دیلسیز بیر بوٚیوٚک خالق گئده‌جک یادا.

مـا بـه ایجـاز و کمال در کلام و معنا پی می‌بریم و خود را به همراه شاعر در همان نقطهٔ برتر مشاهده می‌کنیم. عروجی صورت می‌گیرد که در گسترهٔ بی‌نهایت اندیشه و تعهد، به حق طبیعی یک فرد یا یک ملت منتهی می‌شود و اندیشه، پیش‌زمینهٔ ایجاد یک حرکت فرهنگی و آن حرکت نیز باعث ایجاد

تعهّد در وجدان انسان‌ها می‌شود که می‌تواند پاسدار حریم یک زبان در هر کجای دنیا باشد. این را ما از شعر دیگر عزیز محسنی یاد می‌گیریم:

خالق آزاد، دیل آزاد، سوز آزاد اوْلسون،
یوْردوموز سئوگیله، اوْمیدله دوْلسون.

اگر نگوئیم که هر پدیدهٔ زیبا یک شعر است، می‌توانیم گفت که زیبایی در ذات بی‌نهایت خود در شعر نهفته شده است و این زیبایی، بر خلاف هر آن زیبایی که در طبیعت عینی می‌باشد، کاملاً حسّی بوده و با روح انسان‌ها سر و کار دارد و آن راز ازلی را، که بین روح و خدا وجود دارد، همانند یک رابط، به ترکیب مقیّد عناصر در قالب یک انسان زنده منتقل می‌سازد.

عزیز محسنی این زیبایی‌ها را، که هر از گاهی به دلیل دست نیافتن به آن‌ها، تلخ نیز هست، از نهانگاه احساس خود بیرون می‌کشد و گاهی با اندوه، گاهی با حسرت، دلی همیشه لبریز از امید، آنها را مترنم می‌شود. قسمتی از یک شعر او بنام «گوْلوْر قاباغیمدا انگین شفقلر» این حقیقت را روشن می‌سازد:

اوْ ایسته‌ییر دوْنیانیْ دبرتسین دالا،
اوْ ایسته‌ییر محبّت چکیلسین دارا.
اوْ ایسته‌ییر تاپدانسین آرزو، امللر،
یانیب کوْله دوْنسوْن چیچکلر، گوْللر.

آمّا من گئدیرم قاباغا هر گوْن،
آچیلیر اوْنوْمده یئنی اوْفوقلر.
بوْ یوْللا قوْرخمورام هئچ بیر خطردن،
گوْلور قاباغیمدا انگین شفقلر.

عزیز محسنی تنها یک شاعر فریادگر دردهای انسان‌های پوسیده در حصار نامرادی‌ها و نامردمی‌ها نیست، بلکه او تحلیلگر موشکاف آثار ادبی نیز هست. تحلیل‌های او از زندگی و آثار شعرای آذربایجان، به دلیل رعایت امانت در تاریخ ادبی، بسیار چشمگیر و شایان توجه است. تحلیل‌های او از

شعر و زندگی شعرا، روشنگر راه پژوهندگان زندگی، طرز تفکر و سبک شعری هر یک از آن گویندگان است که تاریخ ادبی آذربایجان را تشکیل می‌دهند.

عزیز محسنی در نوشته‌های خود بیش از «نمودها» به «بودها» می‌پردازد و هرگز بودها را، هر چه قدر تلخ هم باشد و یا هر چه زیبا و دل‌انگیز هم باشد، فدای ظرافت احساسات خود نمی‌کند. او از احساسات خود، فقط به عنوان یک آرایه جهت حسن بیان و لطف کلام در نوشته‌هایش استفاده می‌کند و آن را به عنوان زیربنای مطالب خود به ذهنیت خواننده تحمیل نمی‌کند.

در هر مقطعی از زمان بنا به دلایل مختلف، با اینکه مفاهیم اشعار و نگرش شاعر تا حدی دگرگون می‌شود، ولی صنعت شعر، در بحرهای مختلفی که دارا می‌باشد و اصول آن تغییرناپذیر می‌ماند. زیرا شعر فقط از نظر صنعت شعری می‌تواند در قالب بحر و قافیه و وزن مورد مداقه قرار گیرد، ولی از نظر تلقینات زیبای حسّی، شعر در اندیشهٔ مردم تبلور دارد و آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، ولی دگرگونی نگرش و تأثیرپذیری شاعر بستگی به عواملی دارد که از درون و بیرون او را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. در یکی از تفکرات شعری، فلسفهٔ حیات و نفس هستی با تمام اسراری که در خود دارد، در مقابل عزیز محسنی قد علم می‌کند:

حیات نه‌دیر؟
نه معنا وار بو کلمه‌ده؟
نفس چکمک،
یئییب ایچمک،
یؤل یئریمک.
بئش- آلتی گۆن بۇ دۆنیادا عؤمۆر سۆرۆب، قۆیوب گئتمک؟
بعضی دئییر:
حیات بنزر یانان شاما،
آتش تۆتوب آلۆولانیر،
نئچه لحظه ایشیق سالیر،
اۆندان سۆنرا کۆله دۆنۆر...

برای پیدا کردن جواب این سؤال فلسفی، او به خود می‌گوید:

حیات بلکه بیر ناغیلدیر،
طنطنه ایله نقل ائله‌ییر قوجا ناقال.

در ذهنیت او، «نقال پیر» همان روزگار کهنی است که از ابتدای بروز فکر و اندیشه در انسان، تا ابدیت، یعنی تا روزی که هستی وجود دارد، این نقل را ادامه می‌دهد. اما هنوز این نقال پیر، راز هستی را خود باز نمی‌کند و آن را به عهده اندیشه، که وجه تمایز انسان با حیوان است، وامی‌گذارد و عزیز محسنی این راز را، از دیدگاه خود، این چنین بیان می‌کند:

حیات منجه یاراتماقدیر، یوْرولماداٰن، یوْزولماداٰن، سارسیلماداٰن،
حیات صنعت قوْللارینی قالدیرماقدیر بوْ دوْنیادا.
حیات یالنیز:
صنعتینله، هوْنرینله،
گوْنش کیمی کایناتا نوْر ساچماقدیر،
عصرلری ایشیقلادیب،
اینسانلیغا یوْل آچماقدیر.

او شاید در نتیجهٔ غور در فلسفهٔ حیات، راهی نیز به عرفان پیدا می‌کند که این گرایش در یکی از نقدهای ادبی او به نام «داستان زاهد و رند» به وضوح به چشم می‌خورد. او ضمن پاسداری از باورهای اجتماعی خود، حال و هوای اندیشه‌ساز عرفان را نیز در کنار اندیشه‌های اجتماعی خود پذیرا می‌شود و آرام و بی‌مدّعا، در دریایی که فلسفهٔ عرفان در ذهنیّت او جاری ساخته است، فرو می‌رود.

تأثیرپذیری عزیز محسنی از داستان «زاهد و رند»، نوشتهٔ شاعر بزرگ محمد فضولی، او را به دنیای عرفان موضوع داستان سوق می‌دهد که این گرایش در کتاب او به نام «آذربایجان ادبیات تاریخیندن قیزیل یارپاقلار» که شرح حال شعرای آذربایجان، از آن جمله، محمد فضولی است، دیده می‌شود. در این نقد ادبی، که نویسنده بر داستان زاهد و رند نوشته است، عزیز محسنی یا به دلیل تأثیرپذیری از اندیشهٔ عرفانی فضولی و یا به دلیل یک ضرورت حسّی، که هر از گاهی اندیشهٔ انسان را برمی‌آشوبد، تمایل خود را به فلسفهٔ عرفان نشان می‌دهد. هرآینه، او نمی‌تواند یا اصلاً نمی‌خواهد خود را از تأثیرات عرفانی داستان دور نگاه دارد که این خود قیافهٔ جدید موجّهی است از عزیز محسنی.

دۆستوموز جناب عزیز محسنی‌نین آغیرلاماسی

ح. م. ساوالان

حۆرمتلی دۆستلار، عالیملر، ادیبلر، یازیچیلار، شاعیرلر، عۆمومیّتله قلم صاحیبی قارداشلار و باجیلار! سیز عزیزلردن لۆطف ائدیب بۆ آغیرلاما مجلیسمیزه تشریف گتیره‌رک بیزیمله بیرگه شنلیگیمیزه قوشولوب سئوینجیمیزی آرتیرمانیزدان تشکوّر ائده‌رک اؤز مینّتدارلیغیمی بیلدیریرم.

منیم عزیزیم و چوخ حۆرمتلی دۆستوم جناب محسنی‌نین یاخشی ثمره‌لی و فایدالی یاشاماسی‌نین ۷۸-جی ایلینی دولدوروب، ساغ-سالامات سکسنلره، داها یوخاری، یۆزلره آددیملاماسی منی و بیزی ایچدن و اۆرکدن سئویندیریر.

بیزیم حۆرمتلی قلم صاحیبیمیز جناب محسنی دۆنیا دیللری‌نین جانلی و غنیلریندن دؤردۆنو بیلدیگینه گؤره یاخشی بیر ترجۆمه‌چیدیر و یاخشی نثر قلمی ایله یاناشی دویغولو بیر شعر طبعی ده وار. او، مۆحقّیق شاعیرلیگی ایله یاناشی چوخ ایدّیعاسیز و نجیب بیر شخصیّت صاحیبیدیر. من اونونلا «وارلیق» درگیسینده قلمداشلیق و ایش بیرلیگیمیزدن باشقا ۲٤ ایل قاباقدان، یعنی اینقیلابلا بیرگه تهراندا یارانمیش آذربایجان یازیچیلار و شاعیرلر جمعیّتینده تانیش و دوست اولموشام و ایش‌بیرلیگیمیز اولوب. یعنی همین جمعیّت و انجۆمنین اورقانی اولان «گۆنش» درگیسی‌نین تصحیحی بیز ایکیمیزین عۆهده‌سینده ایدی. تصحیح ایشینده یازینی یازان و یا حرفلری دۆزَنین گؤزۆندن قاچمیش یانلیش گئدن حرف و یا کلمه‌لری تصحیح ائتمکدن باشقا منیم اؤزۆمون اؤزل تصحیح سبکیم وار ایدی. بۆ دا او واختکی یازی، خط و دیله لازیمی درجه‌ده اهمیّت وئریلمه‌ین عۆمومی اۆصول ایله اویغون گلمیردی. او واخت بوگۆنکو ایملا دۆزلیشیمیز اولمامیشدی و بۆ کۆتله‌وی تانینمیش مۆقاویله‌وی علامتلر ده یوخ ایدی. من

تصحیحده قالین سسله ایشله‌ین «S» حرفلرینی «ص» ایله، اینجه سسله ایشله‌ینلری ایسه «س» ایله یازاردیم، و قالین سسله ایشله‌ین «T» حرفلرینی «ط» ایله، اینجه سسله ایشله‌ینلری «ت» ایله یازاردیم.* هر یازیچی‌نین یازدیغینی دا بئله تصحیح ائدردیم. مسئولیّتیمیز بیرلیکده ایدی. گؤیا خیلافی من ائدردیم، ایتّیهام و گوناهیندا شریک ایدیک. بو کیشی‌نین تکجه سؤزو بو ایدی: «مادام کی، نیّت دوزلتمک و یاخشیلاشدیرماقدیر، منیم سؤزوم یوخدور.».

جناب محسنی سؤزون تام معناسیندا ادبلی بیر شخصیّت صاحیبی، ائله شریف، ایدّیعاسیز، فایدالی و خئیرخواه ایدی کی، بؤیوک و تجروبه‌لی اولدوغو حالدا دئییردی: «مادام کی، ایش یاخشیلاشدیرماق و دوزلتمکدیر، منه قبولدور.».

آمّا گؤزوموز یامان گون گؤرمه‌سین، ایشین ماراقلی و دیقّتلی یئری بیز انجومنه دوشندن، هر شئی آیدینلاشیب، اوستو آچیلاندان سونرا اولوردو. بوتون مقاله و مطلب صاحیبی یازیچی و شاعیرلر تؤکولوردو منیم اوستومه کی، «سن نه حاق ایله منیم سینیمی «صاد»، تئیمی «طاء» ائله‌ییبسن؟ یاخالاشما، ساواشما، کوسوشمه و سوندا باریشمالار باشلانیردی. آنجاق موعیّن یون و جهتلرده بوگونکو قلم و یازیمیزین کوتکلرینی نوش- جان ائله‌میشیک... خوش او ادیب و شاعیر دوستلارین حالینا کی، بو گون ویجدانلی، میلّی، شرفلی دیلداش و قلمداشلار ال- اله وئریب، بوتون ایمکانسیزلیقلارا باخمایاراق ایملامیزی دوزگون قایدایا سالدیق. هر حالدا، بو گون بیر دونیا سئوینجله سئویملی قلمداشیمیز عزیز آقا محسنی حضرتلرینه اوغورلارلا بیرلیکده، ساغلاملیق و اوزون عومور دیله‌ییرم!

بونونلا یاناشی، رحمتلیک دوکتور حمید نطقی‌نین دوشونجه‌لریندن ایلهام آلاراق ایملامیزین دوزلیش و ایصلاح ایشینده زحمتلره قاتلاشان، دیَرلی واختلارینی صرف ائدن عزیز و حؤرمتلی دیلداش، قارداش و قلمداشلاریمیزا دا بو موقدّس یئرده بیر داها اوز تشکّورلریمی بیلدیریب، هامیسینا جان‌ساغلیغی و اوغورلار دیله‌مکله، آرزو ائدیرم کی، بوتون ایشلری آواند اولسون، موفّقیّتلره قوووشسونلار، انشاء الله.

---

* – بو سبک بوتون کلاسیکلریمیز طرفیندن ایشلَنیب. مثلاً شمس الدین سامی‌نین «قاموس تورکی»-سینده، نسیمی، خطایی، فضولی و باشقا کلاسیکلریمیزین داش‌باسما اثرلرینده قالین سسلر «ط» و «ص» ایله، اینجه سسلیلر «س» و «ت» ایله چاپ اولونوب، یاییلبدیر.

اوستاد محسنی و اوْنون شعر ترجوْمه‌سی

رحیم کاویان

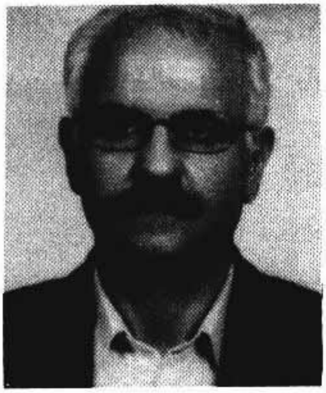

اوُستاد عزیز محسنی، جامع الاطراف بیر عالیم اوْلاراق مۆختلیف ساحه‌لرده اؤز قوّدرتینی و یارادیجیلیغینی گؤسترمیشدیر. او، مۆحقّیق، مۆنتقید، دیلچیلیک اوُستادی، صاحیب‌نظر، شاعیر و یازیچی اوْلدوغو حالدا، شعر ترجوْمه‌سینده ده بؤیوْک مهارتینی گؤستریر. بیلدیگینیز کیمی، ادبیّات ساحه‌سینده شعرین ترجوْمه‌سی ان چتین ایشلردن بیری ساییلیر. دوْکتور مهدی روشن‌ضمیر، شهریارین حیدربابا‌سینا یازدیغی مۆقدّیمه‌ده بئله دئییر:

حیدر بابا مرد اوْغوللار دوْغ گیلن،
نامردلرین بوْرونلارین اوْغ گیلن
گدیکلرده قوْردلاری توْت بوْغ گیلن،
قوْی قوْزولار «آیین- شایین» اوْتلاسین،
قوْیونلارین قوْیروقلارین قاتلاسین.

بوْ قوْشمادا گلن «آیین- شایین» سوْزوْنوْ فارس دیلینه نئجه ترجوْمه ائتمه‌لی؟
«بگذار بره‌ها آرام آرام بچرند».
«بگذار بره‌ها با ناز و عشوه بچرند».
«بگذار بره‌ها خرامان خرامان بچرند».

و هابئله یوْزلرجه معنی «آیین شایین» سوْزوْنون یئرینه گتیرسک، یئنه ده او کلمه‌نین گؤزللیگینی و دوْلغونلوغونو ایضاح ائتمک چتیندیر، بوْ جهتله بعضی ادیبلرین نظرینجه شعر ترجوْمه اوْلونمالی دگیل و بوْ ایشدن واز کئچمک گرکدیر. منجه، اگر بوْ نظریّه دوْغرو اوْلسا، اوْ زامان بیز دوْنیانین بؤیوْک شاعیرلری ایله علاقه ساخلایا بیلمریک.

«فیتز جرالد» خیّامین روباعیلرینی اینگیلیس دیلینه چئویرمکله بیزیم بۇ بؤیۆک عالیم، فیلوسوف و شـاعیریمیزی بۆتـۆن عالمـه تانیـتدیردی، اۇنـون تـرجۆمه‌سـی آزاد تـرجۆمه اۇلسا دا، آنجاق خیّامین احساسـینی، دۆشـۆنجه‌سـینی و فلسـفه‌سـینی دۆزگـون باشا دۆشه‌رک ترجۆمه‌سینده بۇ اینجه‌لیکلری و گؤزللـیکلری عیانـی شـکیلده گؤسترمیشـدیر. نیکوٓلسـون مولـوی‌نیـن «مثنوی»- سینی اینگیلیس دیلینه ترجۆمه ائتمکله بؤیۆک عاریف و شاعیری بۆتۆن عالمه مۆعرّیفی ائدیب و اۇنون فیکرینی، فلسفه‌سینی و دۆنیاگؤرۆشـونو آچیقلاییبدیر. یۇخـاریدا گلـن سـؤزلردن بئله باشـا دۆشـوروک کـی، شـعر ترجۆمه اۇلونمالیدیر، آنجاق ترجۆمه‌چی گرک:

۱- اؤزۆ شاعیر اۇلسون،

۲- ایکـی دیلـه کامـیلاً مۆسـلّط اۇلـوب، اۇ دیللریـن ایـنجه‌لیکلرینـی، گؤزللیکلرینی و شعر صنعتلرینی دریندن تانیسین،

۳- شـاعیرین فیکرینـی، احساسـینی، فلسـفه‌سـینی و دۆنیاگؤرۆشـونو دۆزگون باشا دۆشوب منیمسه‌سین.

بیر ده بۇنو دئمه‌لییم کی، شعر ترجۆمه‌سی ایکی شکیلده اۇلا بیلر:

۱- آزاد تـرجۆمه: اۇ تـرجۆمه‌یـه دئییـلیر کی، شعرین وزن و قافیه‌سینی نظره آلمایاراق، یالنیز شاعیرین فیکرینی و احساسینی قلمه آلیب، آزاد شکیلده بیان ائتسین.

۲- تعهّۆدلـۆ تـرجۆمه: اۇ تـرجۆمه‌یـه دئییـلیر کی، شعرین وزن و قافیه‌سی ریعایت اۇلونوب، کلمه‌لر اؤز یئرلرینده ایشلنسین. اۇدور کی، تعهّۆدلۆ ترجۆمه‌نین چتینلیگی آزاد ترجۆمه‌دن داها آرتیقدیر.

مـنجه اۇسـتاد محسـنی شـعر ترجۆمه‌سینده ده چوْخ باجاریقلیدیر و بۇ ساحه‌ده بؤیۆک ایشلر گـؤرۆب، اۇنون دۆزگون دۆنیاگؤرۆشو، درین باخیشی و اطرافلی مۆطالیعه‌سی سبب اۇلوب کی، ایرانین و دۆنیانین بؤیۆک شاعیرلریندن گؤزل شعرلری سئچیب، آنا دیلیمیزه چئویرسین.

هابئله آذربایجان شعرلریندن فارس دیلینه گؤزل ترجۆمه‌لر ائدیب و بیزیم شعر و ادبیّاتیمیزی تانیتدیرماقدا نهنگ آددیملار آتیبدیر. اۇستاد محسنی‌نین الینده کلمه‌لر موم کیمی اریییب ایسته‌دیگی شکله دۆشـور و اؤز یئریـنده اۇتـورور. مهجور و چتین کلمه‌لر، دۆزگون مۆعادیللر تاپیب و ایشلنیر. ایستردیم بـوُرادا بؤیـوک عالـیم و جامیعه‌شـۆناس دوکتور علی اکبر ترابی (حلاج اۇغلونون) دا نظرینی بۇ باره‌ده بیلدیرم:

«شاعر و محقق گرانمایه جناب آقای عزیز محسنی:

«با سلام و احترام، مطالعهٔ شعر زیبای «بوُ قیزارتی آلداداندیر» مندرج در روزنامهٔ «مهد آزادی» شمارهٔ ۵۸۰ فرصتی نصیبم نمود که ضمن اعلام مسرّت خود از این دقت و امانت در ترجمه و از این قدرت هنری آن ذات مقدّس صمیمانه سپاسگزاری نمایم.

«ترجمهٔ شعر زمستان، آن هم نه به نثر، بلکه به شعر و آن هم با این دقت و ظرافت مرا به قدرت و ظرفیّت و زیبایی زبان و ادبیاتمان مطمئن‌تر ساخت. همچنانکه به هنرپروری آن دوست پژوهشگر که هنوز در راه بسط مدنیّت زحمت می‌کشید و از تلاش باز نمی‌ایستید، خاطرجمع‌تر ساخت. پرداختن به زبان و ادبیات و تلاش پی‌گیر و خستگی‌ناپذیر در این راه علی‌رغم تمام گرفتاری‌ها که شما و امثال شما محققین گرانمایه دارید، نشان از این حقیقت می‌دهد که فرهنگ و ادب در این برهه از تاریخ همانند نان شب برای ما حیاتی است.

«در هر حال، شعر آن دوست بزرگوار که با اصل شعر فارسی آن عنان بر عنان می‌رود — اگر بگوییم در برخی مصراع‌ها جلو می‌زند (مثلاً در مصراع آخر که از لحاظ قافیه و تصویر غنی‌تر و رساتر از اصل فارسی شعر است) - مایهٔ مسرّت و انگیزه نگارش این مختصر و سپاسگزاری از آن ذات محقق واقع‌بین و علاقه‌مند به فرهنگ و ادب گردید. با احترام: علی اکبر ترابی.».

سؤزلریمین سوٌنوندا اوٌرنک اوٌلاراق اوٌستاد محسنی‌نین فارس دیلیندن ترجوٌمه ائتدیگی «زمستان» آدلی شعری اوٌخوماق ایسته‌ییرم. مهدی اخوان ثالث (م. امید)-ین شاه‌اثری اوٌلان بوٌ شعرین یارانماسی دا تصادوٌفی دگیلدیر. ۲۸ مرداد کودتاسیندان سوٌنرا مملکتده بوٌیوک بوٌغونتو و سیخینتی ووٌجودا گلدی، آزادلیق یوٌلوندا چالیشان اینسانلار زیندانلارا آتیلدی، دارآغاجلاری قوٌرولدوٌ، چوٌخلو موٌباریز اینسانلار اوٌز دوٌغما وطنلریندن سوٌرگون ائدیلیب غوٌربته گئتدیلر. «قیش» یا «بو قیزارتی آلداداندیر» بوٌ فضانی ترسیم ائدیر.

قیش

کدر باسمیش اوٌزکلر درد ایله قاندیر.
جاواب وئرمک سالاما، سانما آساندیر.
گوٌروٌشمک، سوٌز دانیشماق دوٌستلار ایله چوٌخ چتینلشمیش،
بوٌتون یوٌللار، جیغیرلار چوٌخ قارانلیقدیر، سوٌروٌشقاندیر.
باخیرسان هریانا، یالنیز گوٌروٌرسن اوٌز قاباغینی.

صفا ایله اؤزاتسان اللرین بیر کیمسه‌یه بیردن،
طرف اؤز قؤلتوغوندان چؤخ کؤنولسؤز ال وئرر سنله.
سؤیوق کسکیندی، سوزاندیر.

چیخان تک ایستی، سینه‌ندن نفس بیر قاره دؤماندیر،
و دیوار تک اؤجالار گؤز قاباغیندا.
نفس گر بؤیله اؤلسا، سن نه گؤزلرسن،
اؤزاق یا آن یاخین دؤستدان؟!

نجابتلی مسیحیم! کؤینکی چیرکین مسیحی،
اثی قؤجا، بیل کی،
هاوا کسکین، سؤیوقدور .... آی ...
دَمین گرم اؤلسون ایندی، ساغ- سالامات قال،
جاواب وئر سن سالاما، گل قاپینی آچ!
منم، من، هر گئجه بؤردا قؤناغام، دردلی بیر سرخوش،
منم، من، خسته، یؤرغون بیر باشی‌داشلی،
منم، من، وارلیغین آلچاق سؤیوؤشو،
بیر ناساز ماهنی.

نه روملویام، نه زنجی‌یم، دَیرسیز، بیر دَیرسیزم.
دؤن گل، آچ قاپینی، آچ، گؤر کی، کیمسیزم.
قؤناقچیم! یؤلداشیم! باخ گؤر،
سنین آی- ایل قؤناغین دالغا تک تیتریر،
بؤ آن، بؤردا.

بؤران یؤخدور، اؤلؤم یؤخدور.
اؤ سس کی، سن ائشیتدین، بیل،
سازاقلا دیش دانیشیردی.

بؤگئجه گلمیشم من بؤرجومو صاف ائیله‌یم سنله،
قویام هر نه حسابیم وار، جامین یانیتا بالمرّه.
دئییرسن، چوْخ بئواختدی، دان سؤکۆلدو، صوْبح چاتمیشدیر.
سمادا بؤ قیزارتی آللادادیر، صوْبح-کاذیبدیر.
منیم دوْستوم! قیلینج تک دوْغرایان برک بیر سازاقدیر بؤ،
قیشین اوْ، دوْندوروجو سیلله‌سیندن بیر نیشاندیر بؤ،
سمانین دار- داریسقال میدانیندا آسلانان قندیل،
ایشیقلی یا سؤنۆک،
اوْلۆمله اوْرتولن قات- قات،
قالین بیر تابوت ایچره داللانمیشدیر.
منیم دوْستوم! دوْ، یاندیر باده‌نین شمعین،
گئجه گۆندوز بیر اوْلموشدورا
جاوابسیزدیر سالامین، بیل،
هاوا توْتقون، قاپی باغلی، أییلمیشدیر بۆتون باشلار،
و گیزلنمیش بۆتون اللر.
نفسلر بیر بۆلود اوْلموش، اۆرکلر دردلی، یوْرغوندور،
آغاجلار بیر دوْنوق گۆوده،
کدر- دردله دوْلوب توْرپاق.
سمانین سقفی چوْخ آلچاق،
گۆنش- آی، توْزلا توْرپاقلا بوْرۆنموشدور،
بلی، قیشدیر.

- مهدی اخوان ثالث

* * *

ایرلیچی بیلیک ایلهامچیسی

دوکتور حسین محمدزاده صدیق

آذربایجـان و آذربایجان ایله قونشو اولان و یا آذربایجان ایلـه معـنوی باغلیلیغـی اولان بوتـون موسـلمان اولکه‌لرده، مدنی دیرچلیش و ادبی یئنیلیک دالغالاری و یئنیدن‌دوغوش، قالخینمالار، یوردومـوزون آدلـیم فیلوسـوف، دوشونجه صاحیبی، ادبی تنقید و توپلـومبیلـیم گورگوشـلری یایـان مـیرزه فتحعلـی آخونـدزاده‌نیـن ظوهورو ایله علاقه‌دار باشلامیشدیر و همین قالخینما ایندییه کیمی داوام ائـتمکده‌دیـر و دئـیه بیلریک کی، اوزون- اوزادی بیر زنجیر حالقالاری قورولموشدور.

ایستر عثمانلیلاردا، ایستر فارسلار آراسیندا و ایسترسه ده وطنیمیز آذربایجـاندا، آخونـدزاده، هـم ایجتیماعـی ایصلاحاتچی و عومده مودرن ادبی اثرلرین بانیسی کیمـی، آرذینجا بیر قوشون قاباقجیل دوشونجه‌لی آیدینلاری و ضیالیلاری یوزلر زنجیر حالقالاری کیمی بیری- بیرینه باغلامیشدیر.

مـنجه ایـندی ایچیمـیزده یاشایان یئنیدن‌دوغوش زنجیری‌نین بیر حالقاسی و گوننئی آذربایجان مدنـی قالخیـنما سماسـیندا پارلایـان سـون اولدوزلاردان بیریسی ده «عزیز محسنی»-دیر. من، اونو تقی رفعـت، حبیب ساهر، بولود قاراچورلو، گنجعلی صباحی، صمد بهرنگی، محمد تقی زهتابی، محمد علی فـرزانه و حمـید محمـدزاده کیمـی شرفلی یاشاییب، ناموسلو یارادیجیلیق دغدغه‌سینده اولان توپلومچو یازار و بو زنجیرین حالقالاریندان بیریسی حساب ائدیرم. او، قلم تجروبه‌سینه باشلادیغی ایلکین ایللرده، ۲۰ یاشـلاریندان، ایرلیچـی و موترقّی دوشونجه‌لر الده ائتمه ایستعدادی و قابیلیّتینه صاحیب اولموشدور. یـاریم عصـر یارادیجیلـیق دونَمیـنده، اینانـدیقلاریـنا آرخـا چئویرمه‌مـیش و موقـدّس اینسانپرورلیک، اولوسچولوق، خلقیلیک و معنویّتچی‌لیک آمالینی هر فورصتده مودافیعه ائتمیشدیر و الیندن گلدیگی قدَر، آذربایجـان کیملیگـی و ائـل- اولـوس یارارلارینی قوروموشدور. حتّا مادّی یاشاییشیندا دا، دفعه‌لرله اوز سـوزلرینه عمل ائتمگی و دئدیکلرینی حیاتا کئچیرمگی ایثبات ائتمیشدیر. میثال اوچون، نئچه ایل قاباق، الـده ائتدیگـی مـادّی ایمکانلارینـی، مدنی معبدیمیز اولان اردبیل شهرینه باغیشلاماسی و های-کوی‌سوز

اۏلاراق، اۏرادا بیر قیز مدرسه‌سی تیکدیرمه‌سی، دیللرده دئییلن و وصف ائدیلن عمللریندن بیریسی سایılır.

اۏنون شخصی یاشاییشیندا اۏلدوغو کیمی، ادبی حیاتینی دا صداقت و دؤنمزلیک قاوراییشدیر. اۏ، هر بیر شرایطده قرار تاپیر تاپسین، دؤزگونلوک و وفادارلیغی اونوتمور. میثال اۆچون، اۏن بئش ایل قاباق، تهراندا مۆقاویمت شعریمیزین سارسیلماز تمثیلچیسی حبیب ساهر علئیهینه زهرلی یازیلار یازیلیب یاییلاندا، اۏ، ساهری «اؤلمز شاعیریمیز» صیفتی ایله وصف ائدیر (شاعیر و شعر، ص ۱٦).

ساهرین آجی اؤلومونـدن سونرا، ادبسیز و کمالسیز دیللرین اونون اۆستونه اوزاندیغی زامان، البتّه بئله چیخیش ائتمک اۆچون شۆجاعت و وفا لازیم گلیردی.

همین ایللرده، بعضی ساتقین و غئیرتسیز اۏزدن‌ایراق همشهریلریمیزین تؤوطیه‌سی ایله، تهران و تبریزده یاییلان بۆتون نشریه‌لر باغلاتدیریلدی، کیتاب نشر ائتمه مرکزلری تعطیل اۏلوندو، حتّا اۆچ یوز عۆنوانا یاخین مذهبی کیتابلار نشر ائدن «بعثت قورولوشو»-نون آذری تۆرکجه‌سی شؤعبه‌سی لغو ائدیلدی، آذربایجانلیلارین مدنی ایستکلر فریادلاری گۆندمدن قالدیریلدی، جمعی علاقه‌لر وسیله‌لرینده، تۆرکلر علئیهینه ایستحقار و ایستهزالار رسمیلشمگه باشلادی. بئله بیر شرایطده ایسه عزیز محسنی «آذربایجان ادبیّات تاریخیندن قیزیل یارپاقلار» عۆنوانلی قیمتلی اثرینی نشر ائتدیردی. اۏرادا ادبی نظریّه‌لر بحثلرینه باشلادی. نسیمی، فضولی، هیدجی، نباتی، محمد باقر خلخالی، صراف و معجز حاقّیندا علمی-کۆتله‌وی معلومات وئره‌رک، اوخوجونو بو آدلارین قارشیسیندا تواضوع و ادبه دعوت ائتدی.

عزیز محسنی، همین ایللرده بعضی جاهیل و غافیللرین «دینیمیزی دیلیمیزه ساتماریق» عوام‌آلدادیجی، اینحیرافی و آزغین شوعارینا جاواب وئره‌رک، دین و دیلین مۆوازی و پاراللل اولا بیلمه‌لرینی و دیلین دین اۆچون بیر یاخشی ظرف اولا بیله‌جگینی ده ثۆبوت ائتمک اۆچون، «مارتین هایدگر»-ه ایستیناد ائده‌رک یازیر:

«دیل، وارلیغین ائویدیر و اینسان بو ائوده یاشاییر. حاکیم دایره‌لر ایسه، خالقی ائوسیز و سرگردان ائتمک ایسته‌ییرلر» (شاعیر و شعر، ص ۲۰). و کئچمیشده شاهچیلارین حاییینجه‌سینه دیل و ادبیّاتیمیزا هۆجوم ائدیب، فاجیعه تؤرتمه‌لریندن سؤز ائدیر. شاعیرلر، ادیبلر و ضیالی آذربایجانلیلارین اعدام اۏلمالاری، سۆرگونه گؤندریلمه‌لری، حبسخانالارا دۆشمه‌لری، یورد- یووالارینی ترک ائتمه‌لری و دیدرگین دۆشمه‌لریندن سؤز آچیر. حاکیم دایره‌لرین تۆرکجه کیتابلاری یاندیرمالاری و آنا دیلیمیزین رسمی شکیلده اوخونماسینی یاساق ائتمه‌لریندن دانیشیر، و ایسلام اینقیلابی‌نین بو ظۆلملره سون قویماسیندان سؤز ائده‌رک، اۆمید ائدیر کی، ایسلام جومهوریّتی‌نین مسئوللاری، آنا یاسامیزین ۱۵-جی اصلی‌نین ایجراسی اۆچون سعی گؤسترسینلر.

عزیـز محسـنی‌نین اثرلرینی اینجه‌له‌مکله آیدینلاشیر کی، او، ایسلام اینقیلابیمیزین اساس آمالینا صـادیق، ایسـلامی قوْرولوشـوموزون تحکیمـی اوّچون چالیشان و اینقیلابیمیزی داها دا درینلشدیرمگی ایسته‌ین و بوْتون وارلیغی ایله بوْ یوْلدا موْباریزه میْدانلارینا قدم قوْیان، آذربایجان گنجلیگی‌نین گله‌جک طالعینـی دوْشـونن و میلّـی حاقلاریمـیزی الـده اثـتمک اوّچون یوْللار آراییب آختاران و نه‌یین باهاسینا اوْلورسا اوْلسون، میلّی شرف و اوْلوس ناموسونو قوْروماق هیمّتینه صاحیب اوْلان بیر عالیم یازیچیدیر.

عزیـز محسـنی‌نیـن آذربایجـان توْرکجـه‌سینده ایندییه کیمی یئددی کیتابی نشر اوْلونموشدور. اوْنلارین هر بیریسی‌نین اوْزونه‌مخصوص اوْزللیگی و سجیّه‌سی واردیر. بوْرادا خوْصوصیله قئید ائتمه‌لییم کـی، اوْنـون حکایـه قلمـی، چـوْخ گوْجلو و سئحرائدیجیدیر. کیچیک حکایه یازماقدا، محسنی تامامیله مـوْدرن قـایدالارا موْسـلّط بیر یازیچی کیمی حرکت ائدیر. حادیثه و ماجرانی موْدرن حکایه قلیبینه سالا بیلیر. او، البتّه خاطیره نقل ائدیر، گئرچک و واقع اوْلموش بیر ماجرانی، رئالیسم طلبلرینه اوْیاراق، آددیم-آددیـم توْوصیف ائدیر، لاکین بعضی حاللاردا یاخشی بیلیر کی، ماجرانین هاراسیندان، حکایه کسمه‌سی کسـیب اوْلایـی نقـل ائتسین. دوْغرودور، او، حکایه‌نی باشلایاندا قدیم ناغیلچیلیق شیوه‌سی ایله حرکت ائدیر، میثال اوّچون:

«یازین سوْن آیی ایدی...» (آتا و اوغول حکایه‌سی)

و یا: *«۱۳۳۱-جی ایلین پاییزی‌نین سوْن آیی ایدی...»* (پالتونومون طالعی حکایه‌سی)

و یـا: *«رضـا خانیـن قـان‌اوْددوران و قیلینجـی‌نیـن هر ایکی طرفی کسن گوْنلر ایدی ...»* (پیر پالاندوز حکایه‌سی)

لاکیـن اوْنون حکایه کسمه‌سی، اوْخوجونو کسمه‌دن اوْلایین سوْنونا سوْوق وئرمه‌سی، اوْلایین باشلانیشـینا اوْرتـادان قاییتما مهارتی و ساغلام حکایه دیلی گوْستریر کی، او، چاغداش آنلامدا «حکایه» (Short Story) یـازا بیلـن بیر یازیچیدیر. بوْ باخیمدان، «بیز دوْز- چوْرگی ایتیرمریک» حکایه‌سی چوْخ سجیّه‌ویدیر. بوْرادا یازیچی حکایه‌نی بیر خاطیره کیمی باشلاییر:

«دوْکتور مصدّق حوْکومتی دئوریلمیشدی. کودتاچیلار آتلارینی دوْرد نالا چاپیردیلار...»

لاکیـن بیر- ایکی صحیفه ماجرا نقلیندن سوْنرا، حکایه قهرمانی «احمد»-ین دیلی ایله بلوچلار آراسـیندا شـاه رژیمـی علئیهینـه قـیام ائدن «دادشاه» ماجراسینی بیر اوْلای ایچینده تانیتدیرماغا چالیشیر. (چای آخیر، ص ۷۲).

بوْنونـلا بئله، اوْنون «حکایه» عوْنوانی ایله نشر ائتدیگی بوْتون نثر اثرلری‌نین هامیسینا، اوْزوْ ده دئمیشـکن حکایـه آدی وئـرمک اوْلماز. اوْنلارین چوْخو حکایه قلیبینده نقل اوْلونان یازیچی‌نین سیاسی خاطیـره‌لرینـی احتـیوا ائدیـر. بوْ خاطیره‌لرین ایسه هر شئیدن اوّل، بیزیم اوّچون تاریخی اهمیّتی واردیر. بعضاً او، خاطیره ایچینده کاراکترلرین دیلی ایله حکایه ده نقل ائدیر.

دیلـی قاداغـان اوْلان و اینکیشـاف ایمکـانلاری تاپمایـان بـیر میلّتین ادبی حیاتیندا، یئنی ادبی نؤوعلـر و مـوْدرن فوْرمـالاردان دانیشـماق، البتّه یئرسـیز بـیر ایدیعا اوْلا بیلر. بیز ایندی چاغداش ادبی اثرلریمیزیـن مجموعـه‌سینی، باشـقا میلّـتلر آراسـیندا یارانـان ادبـی نؤوعلـر توْپلـولاری ایله موْقاییسه ائـده بیلمـیریک. ادبـی نـؤوع و فوْرمالارین یارانماسی اوْچون مدنی حرکت، مدنی اینکیشاف و مدرسه تحصیلی لازیمدیر و هر شئیدن داها اؤنملی، حاکیم اوْرقانلارین حیمایه‌سی ضروریدیر.

ائله بوْنا گؤره ده، هله‌لیک بیزیم موْهوْم روْمان، اؤنملی حکایه‌لر، تاماشالار، سناریولار و گؤجلو یئنـی شـعر مجموعـه‌لریمـیز یارانمامیشـدیر. خوْصوصـیله نثر یازما ایستعدادی بیزده یاخشی اینکیشاف ائـتمه‌میشـدیر. بئله بیر حالدا، اوْز آیاقلاری اوْزرینده دایاناراق موْدرن ادبی نؤوعلر یاراتماق تجروْبه‌لرینه باشـلایان عزیـز محسنی کیمی آرمانلی یازیچیلارین ایشلری و زحمتلری، البتّه تقدیره لاییقدیر و موْثبت دَیَرلندیریلمه‌لیدیر.

عزیـز محسـنی‌نیـن ترجوْمه و چئویری ساحه‌سینده ده موْعیّن درجه‌ده خیدمتلری اوْلموشدور. اصـلینده باشـقا دیللرین شاه‌اثرلرینی ترجوْمه یوْلو ایله دیلیمیزه قازاندیرماق، بیزیم موْهوْم هدفلریمیزدن بیریسـی سایی‌لیر. عزیز محسنی‌نین بوْ ساحه‌ده گؤرکملی خیدمتی، صادق هدایت، امیل زوْلا و الجزائرلی یازیچی «محمد دیب»-دن آذربایجانجایا حکایه‌لر چئویرمه‌سیدیر. بوْرادا اوْنون سئچدیگی حکایه دیلی و شیوه‌سی ده چوْخ اوْیناق و اوْرگه‌یاتاندیر. ترجوْمه حکایه‌لری‌نین بیریسینی بئله باشلاییر:

«... عاشـیق بایـرام، کدرلـی، قـاش‌قاباقلـی و شاشـقین، هردن باشینی قاوزاییردی و اوْجسوز-بوْجاقسـیز، قـارلا اوْرتولموش چوْله و کدرلی- دوْمانلی آخشاما، یاخین گؤیه نظر سالیب، دوْرمادان اوْز یوْلونا داوام ائدیردی...». (یوْرد، ص ٦٣)

بوْنلاریـن هامیسـی بیر یانا دوْرسون، عزیز محسـنی‌نین اساس یارادیجی ایشی «ادبی تنقید»دیر. واختـیله «کریتیکا» آدلاندیریلان بوْ ادبی نؤوعوْن موْسلمان شرقینده یاییلماسینی، آخوندزاده آرزو ائتمیش و بوْتون ایرانلی دوْستلارینا اوْنون اهمیّتیندن دانیشمیشدیر.

عزیز محسنی ساغلام ادبی تنقید یازان بیر نظریّه صاحیبی کیمی، اوْلو مقصدو بوْیوْک آرمانلار گؤزلـه‌ییر. اوْ نه اوْچون قلم اله آلماغی و نه‌یه و هانسی غایه‌یه خیدمت ائتمگی یاخشی باشا دوْشور. اوْ هـئچ زامان اوْنو- بوْنو هده‌له‌مگه، موْباریزلری سیندیرماغا و مظلوملاری موْدافیعه ائدنلره پالچیق آتماغا، تنقـید دئمـیر. قارشیسـیندا اوْلو جاده واردیر، هر سوزه خط- سئیرینی بوْ جاده‌یه باغلاییر. میثال اوْچون، «ثروت فنون» ادبی جریانی‌نین یارادیجیلاریندان اوْلان عثمانلی شاعیری «توفیق فیکرت» حاقّیندا دئییر:

«... ایسـتیبداد و خوْرافاتـی، اینقیلابـی روحلو شعرلرینده قامچیلامیش و آزادلیق ایدئاللارینی و خالقلار دوْستلوغونو ترنّوْم ائتمیشدیر». (شاعیر و شعر، ص ١٢)

همین ایکی جۆمله، اۇنون ایدئا ایستیقامتینی و ادبی تنقیده باشلاماسی‌نین اساس سببینی، آچیقجاسینا اۆخوجویا و ادبی تنقید طلبه‌لرینه گؤستریر. اۇ هامییا اۆیرَدیر کی، تنقیددن مقصد، ایفتیرا، تحقیر، تؤهمت، ایستهزا و بۇ کیمی آلچاق حرکتلر یۏخ، ذاتاً مۆثبت یۏنلری قاباریق شکیلده آچیب گؤسترمکدیر. «حاج رضا صراف»-ی تنقید ائدرکن دئییر:

«... صراف اۆز مرثیه‌لری، نۏوحه‌لری و سینه‌زنلری ایله خالق آراسیندا بؤیوک محبّت و حۆرمت قازانیب، اۇنون یاراتدیغی جیگرپاندیریجی نۏوحه و سینه‌زنلری خالقین دیلی‌نین ازبری اۏلوب و بۆتون رۏوضه‌خوانلیقلاردا، عزا و یاس مجلیسلرینده، عاشورا، تاسوعا و دیگر ماتم گۆنلرینده، مسجیدلرده، حسینیّه‌لرده و تکیه‌لرده گئنیش خالق کۆتله‌لری طرفیندن بؤیوک مقبولیّت ایله قارشیلانیر...» (قیزیل یارپاقلار، ص ۱۱۲)

و کریتیکا گۆجونه شاهید، آشاغیداکی نۏوحه‌نی میثال گتیریر:

دئییم جفا ایله سیندیردیلار اگر بئلیمی،
اۏغول بیلیر منیم اۏغلو اۏلن آنا دیلیمی.
بۆکر آنا بئلینی نوجاوان اۏغول اۏلۆمو،
بو حالتین «گۆل- یاسیم» باتیردی یاسه منی،
ائدیبدی گۆل کیمی صدپاره کیم بۇ گۆل بدنی؟

میرزا علی معجزی تنقید ائدرکن یازیر:

«... معجز، ظۆلم، جهالت، تنبللیک، ساوادسیزلیق، خۏرافات و مدنیّتسیزلیک قبیلیندن هر نه وارسا، هامیسینا قارشی دۏرور و چالیشیر خالقی‌نین گۆزۆنۆ آچسین...» (قیزیل یارپاقلار، ص ۱۲۱)

و حکیم سید ابوالقاسم نباتی حاقّیندا دئییر:

«... اۇنون سۆیله‌دیگی سؤزلر خالق آراسیندا داییم یاشایاجاق، دیلیمیزی، مدنیّتیمیزی سئونلر، اۆز ائلینه، دیلینه عاشیق اۏلانلار، اۇنون یادیگار قۏیدوغو اۏلمز اثرلری آختاریب تاپیب و اۇندان بهره‌لنه‌جکلر...» (همان، ص ۷۷)

و نسیمی‌نین ایدئالارینی یئکونلاشدیراراق یازیر:

«... اۇ، یاراتدیغی بۆتون اثرلر بۏیو، مۆختلیف یئرلرده، عهد و پیمانا وفادار قالماغی تکرار تاپشیریر. اۇ، سؤزلریندن، قۏوللاریندان دؤنَنلری، ایلقارلارینا و عهدلرینه وفاسیز چیخانلاری قامچیلاییر و دئییر: وفاسیز بیر آدام ایله یئییلن دوز- چؤرک آخیردا هئچ اۏلوب گئدر...» (همان، ص ۲۱)

عزیـز محسـنی‌نیـن ادبـی تنقـید ذیـروه‌سـی نئچه آی بوندان قاباق نشر اولونان «دده قورقود» مجموعـه‌سـیدیر. تنقیدچـی بو مجموعه‌نی موعاصیر گنج اوخوجونون معنوی احتیاجلارینی نظره آلاراق اوزونـه‌مخصـوص بـیر اوسـلوب ایلـه ترتیب ائتمیشدیر. دوققوز بولومدن عیبارت اولان بو مجموعه‌نین بیرینجـی بولومونـده «آثار»-ین دده قورقود مونوقرافیاسینی الیفبامیزا کوچورموش، یئنیدن یازمیش، متنده گـئدن چتیـن لوغـتلر و ایصـطیلاحلاری اتـک‌یازیدا آچیقلامیشدیر. ایکینجی بولومده «باساتین تپه‌گوزو اولدورمـه بویـو»-نـون اصـیل اسـکی متنینـی وئرمیشـدیر. اوچونجـو بولومده ایسه همین متنین یئنیدن ایشلنمیش چاغداش شکلینی تقدیم ائتمیشدیر. دوردونجو و بئشینجی بولوملرده ایسه «دوخا قوجا اوغلو دلـی دومـرول بویو» اوچون همین بدیعی ایشی تکرار ائتمیش و آلتینجی بولومده «دده قورقود»- ون تام اون ایکی بویونو خولاصه ائتمیش، هرسینه لازیمی قدر ایضاح و شرح ده یازمیشدیر.

مجموعـه‌نیـن یئددینجـی بولومونـده «محمـود کاشـغری»- نین «دیوان لغات الترک» اثری‌نین موقدّیمـه‌سـینی وئرمیش، ۸- جی بولومده ایسه اوزل آدلاری عالیمانه ایضاح ائتمیشدیر. مجموعه‌نین ۹-جو بولومو عزیز محسنی‌نین دده قورقود بویلاری حاقّیندا یازیلان علمی مقاله‌سی سایبلیر.

منجه، مجموعـه‌نـی تدویـن و تشـریح ائـدن عزیـز محسـنی، سونتی تألـیف و یـا ترجومه قایدالاریـندان قـیراقدا، بـیر موعلّـیم کیمـی اوخوجویا باخمیش، اونو «دده قورقودشوناس» تربیه ائتمک اوچون علمی امک صرف ائتمیش، اوز استعدادینا دایاناراق یارارلی بیر مجموعه دوزنله‌یه بیلمیشدیر.

دئدیکلریمیـن هامیسـی بیر طرفده دورسون، عزیز محسنی‌نی یاخشی اینسان، اینجه‌دویغولو و کوورک‌اورکلی بیر شاعیر کیمی ده تانی‌ییرام:

دیلیمده سوزنمه‌ین آلوولو سئوگی،
گزیشیر قان کیمی دامارلاریمدا.
آن شیرین اومیدیم، آرزوم بودورکی،
گوزنلریم، آیلاریم کئچه اونونلا.

اونون شعر دیلی دولغون، مضمونلو و آخیجیدیر و شعریّت یارادیجیلیغی‌نین اساس چیچکلنمه دوورو اینقـیلابدان سونرا اولموشدور. بعضاً حماسی و قهرمانی بیان شیوه‌سی و گاه دا اینجه و لطیف بیر دئییش، نشر ائتدیردیگی شعر مجموعه‌سی اولان «دینله منی» کیتابینی بوروموشدور. او، دونیانین ساواش، اولـوم، قـان ایله حصر اولونماسیندان و زاواللی اینسانین ازیلمه‌سیندن اینجییّن شاعیردیر، اومید گونشی، صولح و سئوینج آرزوسونداذیر:

گل، سن ائی اۇمیدین گۆزشلی صۆبحی،
قارانلیق گئجه‌نی گۆندوزه دۆندر.
اس، سن ائی شیمالین سرین کۆلگی،
بۆ ائله صۆلح، سئوینج، محبّت گۆندر.

گئرچک یاشاییشدان تابلولار و بۆیالار آلان شاعیرین دیلی‌نین اساس مضمونو یۆکسک معنویّت و فضیلت آرمانلاریدیر. اۇ، شعرلرینده اینسانلارا سعادت و خوشبختلیک آرزو ائدیر، هامینی تمیز دۆیغولارا و پاک یاشاییشا چاغیریر. اۇغورلو گۆنلره چاتماق آرزوسو ایله اینسانلارا قهرمانجاسینا داورانماغی اؤیرَدیر، اۆزونو آلوُوا، اۇدا، آتشه وورماغی، دره‌یه، داغا، مئشه‌یه های سالماغا و بۆتون اینسانلاری سعادت اۆچون سعی گؤسترمگه دعوت ائدیر و آرزولاییر کی:

خالق آزاد، سۆز آزاد، دیل آزاد اۇلسون،
یوردوموز سئوگیله اۇمیدله دۆلسون!

عزیز محسنی‌نین ده طالعی، هر بیر یازیچی و ادبیّات خادیمی کیمی، سیاسی چالخانتیلار و سیاسی دوُروملار ایله باغلانمیش، اۇنا آجیلی و شیرینلی گۆنلر گتیرمیشدیر. اۇ، گنج یاشلاریندا، ۱۳۲۳-جۆ ایلده، تهراندا نشر اۇلونان «دماوند» گۆندەلیگی‌نین تۆرکجه بۆلۆمونون یازیچیسی و «آذربایجان» گۆندەلیگی‌نین ادبی مۆخبیری اۇلموش، «بشیر آینده» و «شهباز» آدلی نشریّه‌لرین صحیفه‌لرینده قلم چالمیش، ۲۸ مورداد کودتاسیندان سوُنرا بیر نئچه ایل دیدرگین دۆشموشدور. لاکین همین ایللرده ده، آنا دیلینده ایمکان اۇلماسا دا، فارس دیلی یۆلو ایله نسیللرین دۆشونجه‌لرینه علمی و ایستیدلالی ایستیقامت وئرمگه چالیشمیشدیر و یۆز مینلرجه اۇخوجو جلب ائده بیلمیشدیر.

عزیز محسنی اینقیلابدان سوُنرا، سانکی یئنی دوُغولان گنج بیر یازیچی و شاعیردیر، روح یۆکسکلیگی و هوسله، بۆ گۆن وار قۆوّه‌سیله آذربایجان گنجلیگی‌نین آمانسیز مدنی مۆباریزه‌لرینه روح وئرمگه چالیشان، قاباقجیل دۆشونجه‌لی و مۆترقّی بیلیکلی بۆ مۆباریز عالیمیمیزه، من «ساغ اۇل!»، «وار اۇل!» دئییر، داها ایللر بۆیونجا گنجلیگیمیزه ایلهام‌وئریجی اۇلماسینی بۆیۆک آللاهدان تمنّا ائدیرم.

* * *

سخنرانی مهندس علیرضا صرافی

حسن خلق آن است که خَلق را نرنجانی
و رنج خَلق بکشی بی‌کینه و مکافات.
تذکرة الاولیاء

اساتید گرامی، خانم‌ها، آقایان!

اجازه میخواهم در فرصت کوتاهی که از این تریبون در اختیار من نهاده شده است، اشاره‌ای داشته باشم به یکی از مؤلفه‌های مهّم شخصیّت استاد عزیز محسنی و آن مکارم والای اخلاقی اوست.

از جمله صفات بارز استاد، فداکاری، عشق، احساس وظیفه در مقابل مردم، خیرخواهی، امانتداری و راستگویی است. او از عنفوان جوانی در راه خدمت به فرهنگ مردم خویش مشقّات فراوانی تحمّل کرده و از جان و مال و سرمایهٔ عمر خود مایه‌ها گذاشته است، در سال‌های طولانی و تاریک غلبهٔ دشمن هیچ‌گاه سرخورده و ناامید نشده است؛ و به تعبیر حبیب ساهر: «تک چراغی بر فراز بلندی افروخته و چشم به راه کاروان روشنائی مانده»[1] و نور امیدی را در قلوب گمشدگان افشانده است.

۱- شبها بر بالای کوه عینالی مشرف به تبریز تک چراغی سوسو می‌زند. این تعبیر برگرفته از این دو مصرع حبیب ساهر در شعر «عینالی دانیشیر» یا «عینالی سخن می‌گوید» است:

«گئجه‌لری بیر تک چیراق یاندیریب، آیدینلیغین کاروانینی گؤزلرم»

تنها دوست داشتن کافی نیست، باید جرأت و شهامت ابراز این عشق و علاقه را نیز داشت و در اینجاست که محسنی راه خود را از خیل مدّعیان بی‌عمل جدا می‌کند.

به تعبیر مادر ترزا که گفته بود: «اگر می‌خواهیم پیغام عاشقانه‌مان دریافت شود، باید آن را مخابره کنیم و اگر می‌خواهیم چراغی روشن بماند، باید در آن نفت بریزیم.»، محسنی از معدود عمل‌گرایانی همچون صباحی و ساهر و سهند است که با خون دل خویش آن تک‌چراغ فرهنگ مادری‌مان را در سال‌های پرخفقان نظام دیکتاتوری پیشین روشن نگه داشت و زهی نیک‌بختی که اکنون در قلّهٔ زندگی خویش شاهد هزاران مشعلدار جوانی است که راه هموطنانشان را روشنایی بخشیده‌اند.

محسنی در دوران جوانی خود که بسیاری فریفته سراب سیاست‌بازی شده و ای بسا آن را برای خود نردبان ترقّی می‌پنداشتند، راه علم و دانش را برگزید؛ بی‌آنکه درصدد کسب نام و شهرت برآید. در این حیطه بسیاری را می‌شناسم که با مطالعهٔ یکی دو اثر و ترجمهٔ نادقیق بخش‌هایی از آن آثار، با استفاده از روشِ «چسب و قیچی» مطالب آنها را بریده، به هم می‌دوزند و کتابی به نام خود تألیف می‌کنند، امّا قلمِ محسنی هرگز بر این راه خطا نرفته است. هرجا که واقعاً حیطهٔ تحقیقی و تخصّصی او نبوده است، ترجیح داده که مترجمِ صرف بماند و ژست محقّقانه بر خود نگیرد. او در اینجا حساب خود را از گروه عالم‌نمایان جویای نام و شهرت نیز جدا می‌کند.

او در این راستا تا جایی پیش رفته که هرگاه حرکت دیگر هم‌قطاران خود را در برخی زمینه‌های فرهنگی مؤثّرتر از خود یافته، خود متواضعانه کنار رفته و نه تنها میدان را برای آنان باز کرده، بلکه حتی خود بدانان کمک کرده تا به اهداف خود برسند. چرا که هدف غایی او همانا بسط علم و فرهنگ جامعه است. (من خود از نزدیک شاهد چندین مورد کمک بی‌دریغ و بی‌چشمداشت ایشان در امور فرهنگی بوده‌ام که از ذکر جزئیّاتش درمی‌گذرم).

در تمامی این مراحل مهمِ تعیین خطّ مشی یعنی آنجایی که محسنی در داوری بین علم و سیاست، علم را برمی‌گزیند و یا آنجایی که خود را از صف عالمانِ بی‌عمل و عالم‌نمایانِ شهرت‌طلب جدا می‌کند و یا آنجایی که به یاری دیگر رهروان این راه می‌شتابد؛ آنچه که او را در مسیریابی راستین رهنمون می‌گردد، همانا انگیزهٔ خدمت به بسط فرهنگ در جامعه، وجدانِ بیدار و مکارمِ اخلاقی اوست. در واقع قدر و قیمت و معنویّتِ کارهای او نیز از همین‌جا ناشی می‌شود.

محسنی در زندگی شخصی خویش نیز (البتّه به همراه همسرش) توانسته فرزندانی بپروراند که هر یک به نوبهٔ خود و در رشتهٔ خود عالم و دانشمندند و اگر بخواهم خلاصه‌وار بگویم: آراسته به محاسنِ محسنی‌هایند.

جا دارد در اینجا اشاره‌ای نیز به سهم همسر ایشان در موفقیّت‌های استاد داشته باشم:

عزیز محسنی در طول زندگی پرفراز و نشیب خویش همواره از یاری و همراهی همسرشان برخوردار بوده‌اند. همزیستی از این دست به ندرت محصول شانس و تصادف است و بیشتر به مانند یک اثر معماری است که از روی طرح و نقشه قبلی به وجود آمده و در آن عقل و درایت با عشق و آرمان‌های انسانی توأم شده‌است

همسر استاد با وجود اینکه خود فارس‌زبان هستند، امّا از مشوّقین ایشان در فعّالیّت‌های ادبی‌شان (که طبعاً به ترکی است) بوده‌اند. و این خود نشانگر سطح بالای فرهنگی ایشان است.

لازم نیست زبان همدیگر را بفهمیم، کافی است آن قدر رشد فرهنگی داشته باشیم و آن قدر مردم سرزمینمان را از هر قوم و ملتی که باشند، دوست داشته باشیم که به فرهنگ و زبان آنان به دیده احترام بنگریم و آفرینش‌های هنری، فرهنگی آنان را نیز به مثابهٔ بخشی از توسعه و رشد فرهنگ عمومیِ جامعه ارج بنهیم...

اگرچه این اشارات کوتاه و ناقص قاصر از ادای همهٔ مکنونات قلبی من نسبت به استاد است، مع‌هذا اگر توانسته باشم تأکید و توجّه دادن نسبت به اهمّیت رعایت موازین اخلاقی در پژوهش‌های علمی، فرهنگی به خود و سایر راهیان تازه‌کار این راه قدمی برداشته باشم، خود را خوشبخت احساس خواهم کرد.

در پایان ضمن آرزوی طول عمر برای استاد، آرزو می‌کنم در جامعهٔ ما نظایر ایشان روز به روز بیشتر شوند که به قول شیخ محمد خیابانی: «استقلال ملّت‌ها را فقط فضایل و اخلاقِ عالیه می‌تواند حفظ کند.»

* * *

یادی و خاطره‌ای از دوستی بسیار عزیز

دکتر نورالدین سالمی

شب بسیار سردی بود. چیزی به نیمه‌شب نمانده بود. قصد خوابیدن داشتم که زنگ در به صدا درآمد. یک سالی بود که در دهکدهٔ فردیس ساکن شده بودیم. بی‌هیچ دوست و آشنا و اَهل دلی! در را گشودم، خانمی که صبح‌ها در درمانگاه دولتی همکار من بود، به دلیل عدم دسترسی به پزشک و درمانگاه، به اتفاق دوستی خانوادگی به سراغ من آمده بودند. ایشان همراهان خود را معرفی کرد:

آقای مهندس عزیز محسنی و ایشان هم فرزندشان «امید» را که تب داشت و به شدت بیمار شده بود. آقای محسنی فردی بود جا افتاده و درشت‌اندام. پالتو به تن داشت. حالت چهره‌اش او را آدمی جدّی و متّکی به نفس نشان می‌داد. فرزندشان هم از نظر قد و قامت همانند ایشان بودند، اما لبخند به لب و اندکی خجول. چندین بار تکرار کرد: «ببخشید مزاحم شدیم، این وقت شب و ...». بیمار را معاینه کردم، لوزه‌ها کاملاً چرکی بود، آنژین شدیدی گرفته بود. نسخه‌ای نوشتم.

کم‌کم باب گفتگو گشوده شد و دامنهٔ صحبت از محدودهٔ پزشکی خارج شد و به عالم ادبیّات کشیده شد. همکار من اشاره‌ای به استاد و فعالیت‌های ادبی ایشان کردند و اینکه آقای محسنی از همان اوان جوانی در حفظ و اشاعهٔ ادبیات ایرانی و به ویژه گسترش و آموزش زبان ترکی تلاش فراوان کرده‌اند و می‌کنند. در تنهایی «دهکده» مصاحبی یافته بودم، همدل و همزبان! بنابراین طبیعی بود که تنها نوشتهٔ چاپ‌شده‌ام در آن زمان را که مجموعه داستان «گزارش عذاب» بود، خدمت ایشان دادم. روز بعد هم رفتم دیدنشان، کنجکاو و پرسشگر. گفت: «دیشب تمام قصّه‌های کتابت را خواندم.» تشکر کردم. در کتابخانه نشستیم و به شعرهای ترکی چاپ‌نشدهٔ استاد گوش دادم. بسیار جالب و شنیدنی بود، به خصوص دنیای شعر نو ترکی برایم طراوت و تازگی داشت. کم‌کم دیدارها بیشتر و بیشتر شد.

یکی دو ماه گذشت. یک روز تعطیل با هم قدم می‌زدیم. دمدمه‌های غروب بود که وارد حیاط شدیم. مجلهٔ «وارلیق» را که از طریق ایشان آبونه شده بودم، روی جاکفشی گذاشته بودند. استاد به

سـرعت مجلـه را برداشت و در تاریک روشن هوا آن را ورق زد. ترجمهٔ داستان «در برابر گرگ» در آن شـماره چـاپ شده بود. با شادی فزایندهای مجلّه را به من داد. من رقمی نبودم، یک کتاب فسقلی هدر رفـته و دیگـر هـیچ! بـرای ایشـان هم ظاهراً ضرورتی نداشت که زیر پر و بال مرا بگیرد و به ادامهٔ کار تشـویق کـند، چرا که همواره عکس مسأله را دیده بودم و شاهد پوست خربزههایی بودم که به زیر پای نویسـندههـای جـوان انداخته میشود. اما این بار با آدمی برخورد داشتم که علیرغم همهٔ گرفتاریهای زندگـی و شـغلی در عرضـه کردن آنچه میداند و آموخته است، خالصاً مخلصاً گشادهدست بودند. این گفتهٔ من اصلاً اغراقآمیز نیست و دیگر دوستان نیز حتماً شرایط مشابهی را تجربه کردهاند.

ماجرایی که شرح آن رفت، گواه صادقانهٔ یک نمونه از این یاریهاست که بارها و بارها تکرار شده است.

و امّا توضیح چند نکته پیرامون داستان کوتاهی که استاد ترجمه کردهاند، خالی از لطف نیست. بـا خواندن زندگینامهٔ نویسندگان ایرانی از قبیل «صادق هدایت» و «بزرگ علوی» یا نویسندگان فرنگی از قبیل «هوارد فاست» و «آرتور کوستلر» و «آندره مالرو» به این نتیجه رسیده بودم که در مصاف با زمانهٔ ناسازگار، سلاح اهل قلم فقط و فقط قلم آنهاست و دیگر هیچ. حاصل این تلقّی و برداشت در داستان کوتاه «در برابر گرگ» به طور نمادین بازگو شده است:

تـنها عاشـیق یـک روسـتا به دلیل پاره شدن سیم سازش به شهر میرود، چرا که وجودش از ملزوماتِ عروسی است. در بیابان پوشیده از برف با گرگی روبرو میشود، نه راه پیش دارد و نه راه پس. به ساز خود پناه میبرد و شروع به نواختن و خواندن میکند. صدای عاشیق اوج میگیرد و به حماسهها مـیرسـد. روسـتاییان بـا شـنیدن صوت ساز و آوازی بیهنگام، به کمک عاشیق میروند و گرگ رانده میشود.

ترجمهٔ داستان بدونِ ذرّهای تردید درخشان و تأمّلبرانگیز است. فضای داستان و زمان و مکان آن آذربایجـان اسـت. بنابراین ترکی بودن متن ترجمه، وسعت و اثرگذاری ماجرا را صد چندان میکند، بخصـوص کـه چند سطری هم از حماسههای ترکی به متن افزوده شده است و در یک کلام، ترجمه به قـدری فاخـر و زیباسـت کـه به متن اصلی پهلو میزند و نشانهٔ قابلیّت و شایستگیهای بیاننشدهٔ زبان ترکی است که همواره در این دیار به حاشیه رانده شده است.

در پایـان، بقـای عمـر اسـتاد عزیز محسنی و تداوم تلاشهای ایشان را در عرصه علم و هنر آرزومندم.

* * *

سخنرانی دکتر نوید محسنی در مراسم بزرگداشت پدرش

خدمت همهٔ دوستان و مهمانان سلام عرض می‌کنم. من خیلی خوشحالم که مجلهٔ «وارلیق» و «انجمن ادبی صابر» این موقعیت را به من داده‌اند که در مراسم بزرگداشت پدرم شرکت کنم و این فرصت را داشته باشم که چند کلمه‌ای دربارهٔ ایشان صحبت کنم.

متأسفانه این صحبت من نمی‌تواند در مورد دستاوردهای ادبی و تحقیقی پدرم باشد، زیرا که به دلایل متفاوت اجتماعی و شرایط خاص زندگی خصوصی پدرم، پسران ایشان زبان ترکی را خوب یاد نگرفتند. البته، مهم‌تر از ندانستن زبان ترکی و اینکه من نتوانسته‌ام آثار ادبی ایشان را به زبان ترکی بخوانم، واقعیت این است که قضاوت و یا تمجید دربارهٔ کارهای او بایستی به اشخاص متخصص در این امور سپرده شود و من صلاحیت صحبت دربارهٔ دستاوردهای ادبی ایشان را ندارم و امیدوارم که شما هم چنین انتظاری از من نداشته باشید. بنابراین تنها چیزی که برای گفتن می‌ماند، حرفی از زاویهٔ یک فرزند در مورد پدرش است.

البته فکر می‌کنم که همهٔ شما قبول دارید که صحبت در مورد یک عضو خانواده در حضور جمعی که اگرچه علاقمند به کارهای هنری، ادبی و علمی آن عضو باشد، کار آسانی نیست. در حقیقت کار بسیار دشواری است. سؤالی که ذهن مرا به خود مشغول کرده است، این است که چه قصه و یا چه ماجرایی را من برای شما در مورد پدرم بازگو کنم که شما پدرم را نه فقط به عنوان یک شاعر و محقق ادبی، بلکه به عنوان انسانی در پس این شخصیت اجتماعی ببینید. واقعیت این است که هیچ قصهٔ خاصی به تنهایی موفق به بوجود آوردن چنین تصویری - تصویری کامل از یک انسان - نخواهد بود.

با چنین مقدمه‌ای اجازه بدهید که به طور خلاصه احساسم را در مورد یکی از مهم‌ترین چیزهایی را که من از پدرم به عنوان یک پدر در رابطهٔ تربیتی‌اش با فرزندانش یاد گرفته‌ام با شما در میان بگذارم. صحبت من در مورد علاقه پدر من به شعر و ادبیات نیست. قصهٔ خصوصی من دربارهٔ علاقهٔ پدر من به زبان مادری‌اش نیست. نه اینکه چنین قصه‌هایی فضای بزرگ شدن ما را در بر نگرفته باشد و نه اینکه من نتوانم روزهایی را بازگو کنم که پدرم در مورد شعر، تاریخ و ادبیات آذربایجان با ما صحبت نکرده باشند و نه اینکه من نتوانم در مورد بزرگ شدنم در خانواده‌ای صحبت کنم که گوش کردن به موسیقی آذربایجان - از «اپرای کور اوغلو» و «آرشین مال آلان» گرفته تا ترانه‌های زیبای «رشید بهبودوف» - قسمتی از بزرگ شدن ما را به خود اختصاص داده باشد، ولی حرف من دربارهٔ جوّ کلّی تربیتی ما است. زمانی که ما بزرگ می‌شدیم، پدر من، مانند همهٔ پدر و مادرها، به موقعیت‌های درسی فرزندانش اهمیّت خاصی می‌داد. ولی در کنار این اهمیت، یا شاید بهتر است بگویم ورای این اهمیت، پدر من همیشه «انسان شدن» ما را گوشزد می‌کرد. یادم می‌آید که او در ضرب المثل ترکی که از پدرش آموخته بود، همیشه برای ما به زبان ترکی تکرار می‌کرد - که متأسفانه من اصل ترکی آن را هیچ وقت یاد نگرفتم، ولی معنی کلی آن این بود که «مهم نیست که انسان صوفی باشد، درویش باشد، نظامی باشد، انسان باید قلابی نباشد.». این تأکید پدر من بر روی صداقت داشتن و واقعی بودن و رد کردن تمام ویژگی‌های ظاهری انسان اعمّ از نژاد، جنسیت، مذهب، مرام، زبان، طبقه و یا حتی تحصیلات به معنی مدرک‌گرایی یا به معنی دیگر، این «انسان‌گرایی» پدر من نه تنها باعث آزاداندیشی در محیط خانواده بود، بلکه تجلّی طرز تفکر و اعتقاد او در حیطه واقعیت‌های روزمره زندگی بود (و البته هنوز هم هست). انسان‌گرایی پدر من و تأکیدش در رد کردن مرام‌گرایی و رفتار او با اشخاص به عنوان «انسان» به ما انعطاف و آزادی فکری داده است که در دنیای کنونی و به قول بعضی‌ها در این دهکدهٔ جهانی، بتوانیم به طریق دوستی با یکدیگر برخورد کنیم.

اعتقاد پدر من به اصالت داشتن و یا صادق بودن و یا به طور خلاصه انسان‌گرایی او حداقل برای ما فرزندانش یکی از مهم‌ترین چیزهایی بوده است که ما از او یاد گرفته‌ایم و هرگز فراموش نخواهیم کرد.

* * *

اوستاد عزيز محسني‌نين ياراديجيليغي باره‌ده بير نئچه سؤز

فاتح

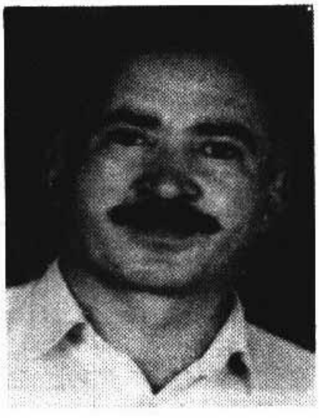

بعضى عاليملرين نظرينه گوؤزه. شعر و ادبى نثر، هم موسيقيدن و هم رسّامليقدان داها گوؤزل، داها ياخشى و داها فايداليدير. بوْ عاليملرين نظرينده صنعتين ان اوْجا و يوْكسك ذيروه‌سى شعر و ادبى نثردير. بوْنلارين بوْتون اريش- آرغاجى سوْزدن عيبارتدير و سوْز، اينسانليغين ان يوْكسك و ان اينجه اوْرگه‌ياتان و دوْشوندوروجو اينجيسيدير و اوْنون روحو، جانى و بنيزى (صيفتى) بوْتون صنعتلردن يوْكسك و بوْتون هوْنرلردن موْكمّلدير. شاعيرانه دوْشونجه‌لر يالنيز روْيا و خيال دگيللر، حال‌بوْكى، بوْ روْيالار آراشديرمالاردان و ذهنين سيناقلاريندان حياتا كئچير و دوْنياميزى اوْيرنمك، تانيماق و دريندن منيمسه‌مك نتيجه‌سنيده عمله گلير. ميلّى يازيچى، ميلّى دوْيغولو شاعير و صنعتكار هر هانسى صينيفدن اوْلورسا اوْلسون، ايستر موْرفّه صينيفدن روْمانتيک فيكيرلر ايله، ايسترسه ده گئنيش خالق كوْتله‌لريندن، آنجاق منجه عادى اينسانلارين هوْنرينده آخيجيليق، سيّالليق خيصلتى داها آرتيق گوْزه چارپير.

چوْخ واخت خواص، عوامين هوْنرينى سئوير و چوْخ زامان دا عوام، خواصين هوْنرينه رغبت و ماراق گوْسترير. ادبيّات عالمينده بئله بير حالت، يعنى ميلّى ادبيّاتين يارانماسى و بوْ دا ميلّى بيرليگين تمل داشيدير. قوْدرتلى اثرلر، اوْز تأثيرينى جاميعه‌ده، موْختليف طبقه‌لر اوْزرينده عيانى صورتده گوْسترير و نهايتده ميلّى بيرليگين بيناسينى موْحكملنديرير. منجه، اوْستاد عزيز محسنى‌نين ياراتديغى اثرلر، ميلّى هوْنريميزين تمل داشلاريندان حساب اوْلونا بيلر. ميلّى هوْنر، يعنى تازا و يئنى علملرين سايه‌سينده،

جامیعه‌نین، طبیعتین حاقّیندا الده ائدیلن معلومات. هر هونر صاحیبی قادیردیر، تاریخ چرچیوه‌سینده آسوده‌لیکله اوْز اثرلرینی چیچکلندیرسین، اوْز ائلینی، خالقینی، الده ائتدیگی نعتملردن بهره‌لندیرسین. اوستاد محسنی چالیشیر کی، خالق اوچون یازسین و بوْ یوْلدا یوْرولمادان چالیشیر. اونون یاراتدیغی اثرلر، خوصوصیله «چای آخیر» کیتابی میلّی بیر اثر اولوب خالق آراسیندا ابدی یاشایاجاقدیر.

او، بیر ادیب، شاعیر و یازیچی اولدوغو کیمی، اوْز سبکی و اوسلوبو ایله، میلّی حیسّ و میلّی دوْشونجه‌یه ییه‌لنمگینی یوکسک سویه‌ده حیسّ ائتدیریر. اونون نثرینده یئنیلیکلر گوْزه چارپیر. او، بیر بؤیوک تنقیدچیدیر، منفی شخصیّتلری گوسترمک ایله، اوخوجویا فورصت وئریر، اوْز موْثبت تیپینی سئچسین. البتّه، او، مهارتله بوْ حالتی وجوده گتیریر. اوستاد محسنی بوْتون چاغلاردا، قوْدرتلی، ادبی اثرلرین یایماسیندا و عوْمومیلشدیرمه‌سینده بیر انرژیک جاوان کیمی بوْتون وار قوّه‌سیله چالیشیر کی، بوْ سیخینتیلار آلتیندا اولان دیلی، یوْرغون حالیندان چیخارتسین و او، بوْ تلاشی ایله، اوْز موْعاصیرلرینه، اوْز چاغداشلارینا، تازا روحیّه، یئنی اومید وئریر. من بوْنو دئمه‌لییم کی، اونون تنقیدلری، ادبی اثرلری، قوْدرتلی یازیچیلارین کوْمک و یاردیمی ایله و یا دموکراتیک شرایطده چوْخلاری اوچون موْهیّا اولان فاکتلاری ایله یارانیب قوْدرتلنمه‌ییبدیر، عکسینه، اونون یوْرولماز تلاشی و آردیجیل تحقیقی ایله وجوده گلیبدیر. دئیه بیلرم کی، بوْ گوْنون شرایطینده، اوستاد عزیز محسنی‌نین روْلو، دیلیمیزین، معنویّتیمیزین قوْدرتلنمه‌سینده چوْخ بؤیوکدوْر. او، دیلیمیزی، ادبیّاتیمیزی چیچکلندیرن، گئنیشلندیرن، میلّی روحیّه و میلّی کولتور یارادانلاردان حساب اولونا بیلر. اونون درین دوْشونجه‌سی سبب اولوب کی، هئچ واخت اوْز هونرینی اوْزگه‌لرین، یادلارین خیدمتینه قویماسین. بیر عوْموْر قلمی ده، قلبی کیمی اوْز خالقی‌نین، میلّتی‌نین اینسانی ایستکلری ایله دوْیونوبدور. او، میلّی ادبیّات، میلّی دوْشونجه‌نین اینکیشافی یوْلوندا دایما چالیشیب و چالیشیر. من اونا اورکدن الین، قوْلون، آچیق ذهنین وار اولسون دئییب، اوْز سوْزلریمه سوْن قویورام.

* * *

یازیچی، شاعیر، آراشدیرماچی، ترجۆمه‌چی.

ائل‌اوغلو

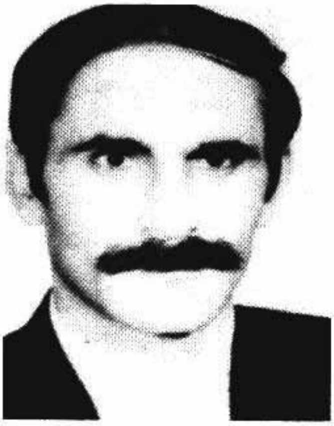

یئنی اینکیشاف مرحله‌سینی یاشایان آذربایجان شعری، اؤتن اوتوز ایلدن بری اؤز اوغورونو بارماق‌سایدا اولا بیلن قلمداشلاریمیزین هیمّتی، تلاشی و باجاریغی ایله اولدوغو سویّه‌یه چاتدیرا بیلمیشدیر. مکتبخاناسی، مدرسه‌سی و درسلیک کیتابلاری اولمایان بیر ادبیّات، ائله یالنیز و یالنیز اؤز شرفلی اوغوللاری‌نین و قیزلاری‌نین سعیی ایله ایرَلیله‌یه بیلر. اوستاد عزیز محسنی ده او بارماق‌ساییندا آداملارداندیر. او، اوزون ایللرین تجروبه‌لرینی چاغداش نسلیمیزه چاتدیرماقدا اوغورلو وطنداشلاریمیزدان اولدو. خئیرخواه، نیکبین، هومانیست فیکیرلی بو قوجامان یازیچی‌نین اؤتن ایللرده چاپ ائتدیردیگی کیتابلار حاقّیندا فیکیرلرین بوتونونو یقین کی، آزحجملی یازدیغیمیز بو مقاله‌ده سؤیله‌مک ایمکانسیز اولاجاقدیر. بو مؤحتشم یازیچی، شاعیر، آراشدیرماچی و ترجۆمه‌چی وطنداشیمیزین باره‌سینده یقین کی، گله‌جکده باشقا یازیلاریمیز اولاجاقدیر. یازیلاریندا اوزونه‌مخصوص بیر صلابت، فلسفی باخیشلار گؤردوگوموز اوستاد عزیز محسنی‌نین اثرلرینی اوخودوقدا، اونون درین دوشونجه‌لرینی، وطن عشقینی و اینسان‌سئورلیگینی اولدوغو کیمی اؤیرَنیریک. خالق‌واری یازیلاری رئآل حیاتیمیزدان سؤز آچیر. شعرلری ایسه آذربایجان شعری‌نین خالق شعری‌نین ان چاغداش نومونه‌سینی بیر ضیالی یارادیجیلیغیندا اوزونو گؤستریر. دئمک او، هر نه‌یی خالق و کوتله اوچون یازیر. او، «صنعت خالق اوچوندور» دئدیگیمیز تئزین حقیقی جارچیسیدیر. باشقا دیللردن ترجۆمه‌لری ایسه اونون داها دا باجاریقلی اولدوغونو ثوبوت ائتمیشدیر. ان آغیر فلسفی ایدئا داشییان کیتابلارین دیقّتجیل ترجۆمه‌چیسی

اۇلوبـدور. اۇتـن ایـل چـاپ اتّدیردیگـی «شـاعیر و شـعر» آدلی تنقیدی اثرینده ان مۆعاصیر تفکّۆرون محصـولونو گـۆرۆرۆک. ایستردیم کی، اۇستاد عزیز محسنی‌نین تنقید حاقّیندا بیر مۆلاحیظه‌سینی بیر ده اۇخویاق:

«ادبـی تنقید اۇلماسا، اثرلرین دَیَر و قیمتی هئچ زامان بیلینمز. دۆلغون ذۆوقو و درین آنالاییشی اۇلان و غرضـی اۇلمایـان تنقیدچـی‌نیـن بیلیـک و منطیقـی‌نیـن یاردیمـی ایلـه صـنعتین اینکیشافیندا و ایرلیله‌مـه‌سـینده اهمیّتلی وظیفه قاباغیندا دۇرور. اۇنون منطیقی‌نین مۆحکملیگی و تجرۆبه و تحلیلی‌نین قۆدرتـی اۇزلرینـی تَیینـن صنعت‌ساتانلارا یئرسیز بیر شۆهرتدن بهره‌لنمگه ایذین وئرمیر کی، ایدّیعاسیز و تواضۆعکار صنتعکارلارین اۇجقار بیر قارانلیقدا آدلاری باتیب آرادان گئتسین...».

بۇ پاراقرافدا گۆردۆگۆموز تفکّۆر داها دۆغروسونو دئسک، تئوری، بۇ گۆن ادبیّاتیمیزین بۆتون ساحه‌لرینده چالیشان بیر ضیالی‌نین فیکریندن سۆزولوب گلن علمی ایفاده‌لردیر. اۇستاد عزیز محسنی، یازاندا داها آرتیق اۇخوجو قروپونو نظرده آلیب، اۇنون ایسته‌دیگی اثری یازیر. درین مفهوملو یازیلاریندا، ساده بیانیندا یازیلان ادبی دیل نۆرماسینی تاپیریق. «آذربایجان ادبیات تاریخیندن قیزیل یارپاقلار» آدلی علمی- تدقیقی اثرینده ادبیّاتیمیزین اۇسطوره‌لرینه چئوریلن کلاسیک و مۆعاصیر فیکیرلی شاعیرلریمیزین یارادیجیلیقلارینا حصر ائتدیگی اثرینده، اۇنون هم چاغداش، هم ده کلاسیک شعریمیزه احاطه‌سینی تۆکنمز سئوگی و ایستعدادینی باشا دۆشوروک.

بیز اۇتن ایللرده اۇستاد عزیز محسنی حضرتلریندن آنا دیلیمیزده چاپ اۇلان شعر، حکایه، ادبی تنقید و ادبیات‌شۆناسلیق بـاره‌سینده دَیَرلی اثرلری‌نین اۇخوجوسو اۇلموشوق. مۆترقّی ادبیّاتلارین بیر چوخونو اۇیرَنیب، اۇ دیللردن سۆز و صنعت خزینه‌میزه دۆرلر ترجۆمه ائدن اۇستاد عزیز محسنی اۆچون اۇزون عۆمۆر، داها دا شانلی نایلیّتلر دیله‌ییرم.

* * *

اوستاد عزیز محسنی‌یه

کریم قربان‌زاده

من ده اؤز نؤوبه‌مده بۇ گؤزل گۆنو ائلیمیزین شرفلی، دَیَرلی، درین‌فیکیرلی بؤیۆک عالیمی، گؤزل یازیچیسی، شاعیری، تحقیقاتچیسی، اۇستاد عزیز محسنی‌یه و اؤنون حؤرمتلی عاییله‌سینه، دؤستلارینا و اؤنو سئونلره تبریک ائدیرم.

اۇستاد عزیز محسنیدن یازماق هم چوْخ راحات، هم ده چوْخ- چوْخ چتیندیر. راحاتدیر، اؤنا گؤره کی، او، اؤز ائلی‌نین، یوْردونون، دیلی‌نین قایغیسینی چکن تمیز، پاک نیّتلی بیر اینساندیر کی، بوْ یوْلدا بؤیوک فداکارلیقلار گؤستریب. حتّا زامانین سیخینتیسیندا آغیر هزینه‌لر اؤده‌ییب و بیزیم اؤنو آراماغا الیمیزده چوْخلو ماتریاللاریمیز وار. چتیندیر، بوْنا گؤره کی، او، اؤز تکلیگینده کئچن ۵۰ ایلده بیر ایداره قدر، بیر آکادمی قدر علمی- ادبی ایش گؤروْب. بوْنا اؤرنک اوْلاراق اؤنون اوْنلارجا کیتابی و آنجاق ۱٦ میندن آرتیق توْپلادیغی آتا- بابا سؤزلری بیزیم الیمیزده‌دیر. آدام قوْرخور کی، بیر مقاله‌ده، حتّا بیر کیتابدا دا اؤنون شخصیّتی‌نین بوْتون ابعادینی آچا بیلمه‌یه و اوْرگی ایسته‌دیگی کیمی مطلبی یئرینه یئتیره بیلمه‌یه. منه ائله گلیر کی، گله‌جک زاماندا لازیم اوْلاجاق، اوْنلارلا آکادمیسین عزیز محسنی‌نین یازیلاریندا درین تحقیق ائتسینلر، او زاماندیر کی، بوْ بؤیوْک اینسانین گؤرکملی سیماسی لاپ آیدینلاشاجاقدیر؛ او زاماندیر کی، بیز اؤنو یئنیدن دوْشونه‌جگیک. آنجاق من بوْ قیسا مقاله‌ده ایسته‌میرم بوْ باره‌ده چوْخ دانیشام. بئله دئیه بیلرم کی، «انجمن ادبی صابر»-ین هفته‌لیک برنامه‌لری‌نین عزیز قوْناغی، فخری عوْضوو اۇستاد عزیز محسنی بوْ جلسه‌لرده چوْخ تواضوٴعکارلیقلا حاضیر اوْلور. من اؤنو عئین زاماندا گنجلر ایله گنجلشمه‌سینی، بؤیوْک عالیملره درین تأثیر قوْیماسینی گؤروْرم.

من اوْنون یازیلاریندا اوْنون ائلینه، وطنینه، دیلینه یوْکسک عشقین، اینامین ایزلرینی و خالقا اوْرک‌دوْلوسو سعادت آرزولارینی گؤرورم. او منملیگه یوْخ، جمعلیگه، بیرلیگه فیکیرلشیر و بوْ یوْلدا اوْزون ایللردن بری چالیشیر. دئیه بیلرم کی، اوْنون بوْ باریز شخصیّتیدیر کی، بوْ گوْن بوْ طنطنه‌لی ییغینجاغا بوْتون درنکلرین حاضیرلیغینا سبب اوْلوب. بوْ اوْزوْ بوْیوْک بیر خئیرلی ایشدیر. اوْستاد عزیز محسنی‌نین یازیلاری ادبیّاتیمیزین گوْلو- چیچگیدیر. من اوْنون یازیلارینی، شعرلرینی اوْخودوقجا دوْشونجه‌لریم اینجه‌لشیر، شاعیرلشیرم. اوْنا گؤره ده، هر چهارشنبه انجوْمنده صندلیلرین سیراسیندا اوْنو گزیرم، او اوْلمایان هفته، ائله بیل نه ایسه بیر شئی ایتیرمیشم. او اوْلان هفته‌لر، من راحاتلیق حیسّ ائدیرم. چوْنکی او ائلیمیزین مادّی، معنوی بیر ثروتیدیر. او ائلدن اوْیرنیب، ائله اوْیردیر و ائله آرخالانیر. بوْ سوْزلریمین شاهیدی اوْلان، اوْنون «یارادان اینسان اوْلمزدیر» عنوانلی اثری‌نین بیر حیصّه‌سینی اوْخوماقلا سوْزوْمو باشا چاتدیریرام. او یازیر:

بوْ زامانین حؤکموْدور،
چیچک سوْلار،
شام سؤنر.
گنجلیک اوْز یئرینی قوْجالیغا وئرر.
هر یاراناْن اوْلر.
یوْلونا اینامْلا ایناماْیان، یوْلوندان تئز دوْنر.
آنجاق یارادان اینسان اوْلمز.
او، اوْلوْمون قارشیسیندا متانتله دوْرار.
اوْلوْم اوْنون قاباغیندا دیز چؤکر.
او، ابدیّته قوْووشار.
بلی، یارادان اینسان اوْلمزدیر.

بوْ اوْزدن یاشاسین عزیز محسنی! یاشاسین ائلیمیزین بوْ یارادیجی اوْغلو!

* * *

هر سطرینی شاعیرانه یازیبسان

گؤلدؤرلؤ ولی

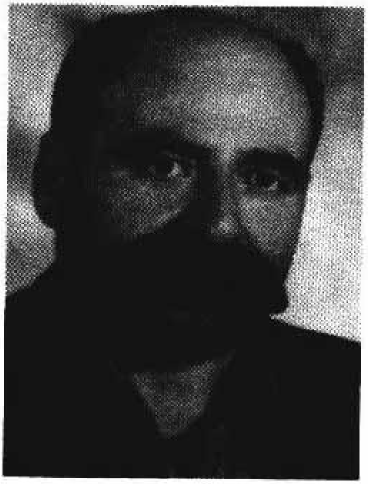

اوْخودوم کیتابین اوْستاد محسنی!
تامام سؤزؤ عالیمانه یازیبسان،
قوْیمامیسان بیری دؤشسون قلمدن،
کئچمیشلری دانه- دانه یازیبسان،

گؤنش تک یاییلان دؤنیایه آدی،
خالقی دانیلانین کؤنؤل فریادی،
آذر اؤلکه‌سی‌نین قلم اوْستادی،
مطلبیتی عاریفانه یازیبسان،

ائل قئیدینه قالانلارین بیریسن،
تاریخ بوْیو یاشایانسان، دیریسن،
شعریمیزین اوْجاغیسان، پیریسن،
هر سطرینی شاعیرانه یازیبسان،

ائلیندن، گؤنوندن آیری دؤشنی،
وطن فراقیندا باغری بیشنی،
یئرسیز تؤهمتلردن قلبی شیشنی،
نئچه‌سین ده محرمانه یازیبسان،

وارلیغینا آذربایجان گؤوَنیر،
باکی دا، تبریز ده هر آن گؤوَنیر،
«گؤلدؤرلو»-نون جیسمینده جان گؤوَنیر،
گؤوَنیرم قهرمانه، یازیبسان،

* * *

بؤیوک اینسان عزیز محسنی‌یه ایتحاف

علی میثمی

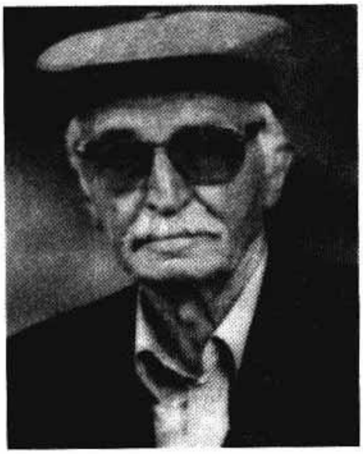

بیرینجی باخیشدا ووقارلی بیر داغ،
ایکینجی باخیشدا جوشقون بیر دنیز.
ایستر ووقارلی داغ، ایسترسه دنیز،
«عزیز» بیزلر اوچوندور، عزیزدیر، عزیز.

حؤرمتلی عزیز محسنی‌یه

قیاس ن. «وقار»

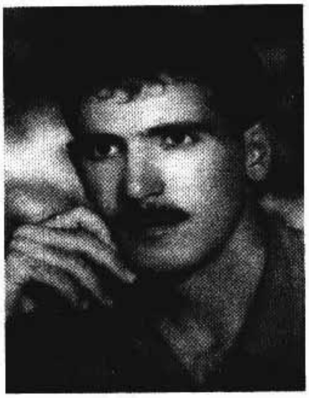

ائل اوُنوتمایاجاق اؤز مرد اوْغلونو،
هر آن قارشیلاییب سئوه‌جک اوْنو.
اصیل صنعتکاری، اصیل اینسانی،
تاریخلر قلبینده یاشاداجاقدیر.

ائلینی، خالقینی سئون صنعتکار،
تاریخه چئوریلر، بیر تاریخ اولار.
وطن سئوگیسیله یارانان اثر،
تؤکنمک بیلمه‌ین بیر اؤد- اوجاقدیر.

وطنین عشقیله آیاغا قالخان،
نیفرتی قیلینجدیر، سئوگیسی قالخان.
هؤنرله وقارلا یاشایان اینسان،
نئجه کی، حیات وار، یاشایاجاقدیر.

* * *

اوْستاد عزیز محسنی‌یه ایتحاف

منوچهر فضلی خلف (آذر ائللی)

اوْدونو آلارسان ائل اوْجاغیندان،
ائلیمین «عزیز»-ی، چاغلار بوْلاغی.
ایللردیر بال سوْزر دیل- دوْداغیندان،
باری چوْخ اوْلاراق سینماز بوْداغی.

«یوْرد» سنه هایاندی، ائل سنه دایاق،
سوْیکن، قوْرخما، بوْ هیم، ائلین هیمیدیر.
سوْیله «نیسگیل»- لری گوْردوْگوْن سایاق،
دیلین قوْپوزومون اوْتکوْن سیمیدیر.

«چای آخیر» دیلیندن یوْرد یئرینه‌دک،
گزیر قایغیلاریم سنین سوْزوْنده.
آددیملارین سایین، باخیشین یوْکسک،
گزیر دیلکلریم سنین گوْزوْنده.

قارلی ذیروه‌لره بنزرسه باشین،
آریدیر، دوْرودور سوْزلرین اوْستاد.
«آذر ائللی» دیلر یوْز اوْلسون یاشین،
حسرت قالسین نمه گوْزلرین اوْستاد.

(دیرناق آراسیندا گلن سوْزلر اوْستاد عزیز محسنی‌نین اثرلری‌نین آدلاریدیر.)

اوْستاد عزیز محسنی‌یه تقدیم اوْلونور

عظیم آقایی

هوْنر دیره‌سیندن گوْر آخان بوْلاق،
دوْشونجه کوْکسوْنده قایناییر، داشیر.
او یازیر، یارادیر گنجلیک یاشیندان،
اثلین بیرلیگینه جاندان چالیشیر.

صوْلحون، سعادتین جارچیسیدیر او،
یازدیغی بوْ اثلین، خالقین دردیدیر.
هر سطری، کلمه‌سی، هر سوْزوْ اوْنون
اوْرکلره نوْرلو اوْمید گتیریر.

اوْستاد عزیز محسنی‌نین باره‌سینده، بیل،
قلمیم عاجیزدیر، یازا بیلمه‌ییر.
دریندیر فیکیری، یارادیر، یازیر،
منیم کیچیک بئینیم یوْزا بیلمه‌ییر.

اوْستادا! خالقیمیزین اوْرگینده‌سن،
آدین قهرمانلار بوْلگوْسونده‌دیر.
«عظیم»ـم، حئیراندیر گوْزلریم سنه،
یئرین بوْ قلبیمین گوْزگوْسونده‌دیر.

* * *

اوستاد عزیز محسنی‌یه تقدیم

پرویز بساوت «کیوان»

شعرین، صنعتین شانلی اوستادی،
توتدوغون یوللارین قوربانییام من.
اینجیمز عشقینده کوورک خیالیم،
اوز آنا دیلیمین حئیرانییام من.

آلسین هارایینی شانلی ساوالان،
سنه سس وئرسین اوچ‌قارداش، موغان.
یاناجاق یوردومدا بو آجی هیجران،
ووصال آلوووئون وولکانییام من.

ائلین قایغیسیندا یانسین چیراغین،
چیچکله بوْیانسین آنا توپراغین.
ائللر فخر ائله‌ین او قاراداغین،
اینان دیره‌چوْکمز «کیوان»–ییام من.

* * *

عزیز محسنی‌نین ایختیتامیّه‌ده‌کی چیخیشی

حؤرمتلی خانیملاردان، عزیز آقالاردان، وطنداشلاریمدان، دیلداشلاریمدان، قلمداشلاریمدان، بؤرایا بو آغیرلاما مؤناسیبتی ایله توپلانان بوتون قوناقلاردان تشکّور ائدیرم. هابئله، وارلیق مجلّه‌سینه و انجومن- ادبی صابیره کی، منیم اوچون بئله بیر آغیرلاما مراسیمی برپا ائدیبلر، اؤز مینّتدارلیغیمی بیلدیریرم. آرزوم بودور کی، حیاتیمین بو سون ایللرینده کی، یاواش-یاواش عؤمور گلیر چاتیر باشا - بؤیوک و گئنیش وطنیمیز ایراندا، بوتون خالقلارین اؤز دوغما آنا دیللریندن، ادبیّاتلاریندان و مدنیّتلریندن آزادجاسینا اساس قانون مؤوجیبینجه بهره‌لنمه‌لری‌نین شاهیدی اولام و بو آیری‌سئچکیلیکلر، نیسگیللر، سیخینتیلار بوسبوتون آرادان گئتسین. گؤزل و سئویملی وطنیمیزین هر بوجاغیندا، هر بیر وطنداشین اورگی سئوگی و سئوینج ایله دؤیونسون، وطنیمیزین شفّاف سماسی آلتیندا، خالقیمیز آزاد و راحات یاشاسین.

بو دوغما و عزیز اؤلکه‌میز دوستلوق و محبّت نوروندا غرق اولسون، هامیمیز بایرام پالتاریمیزی گئییب، **عؤمرومؤزون باهاریندان کئچک. بئله شانلی و شن بیر گله‌جگه عشق اولسون!**

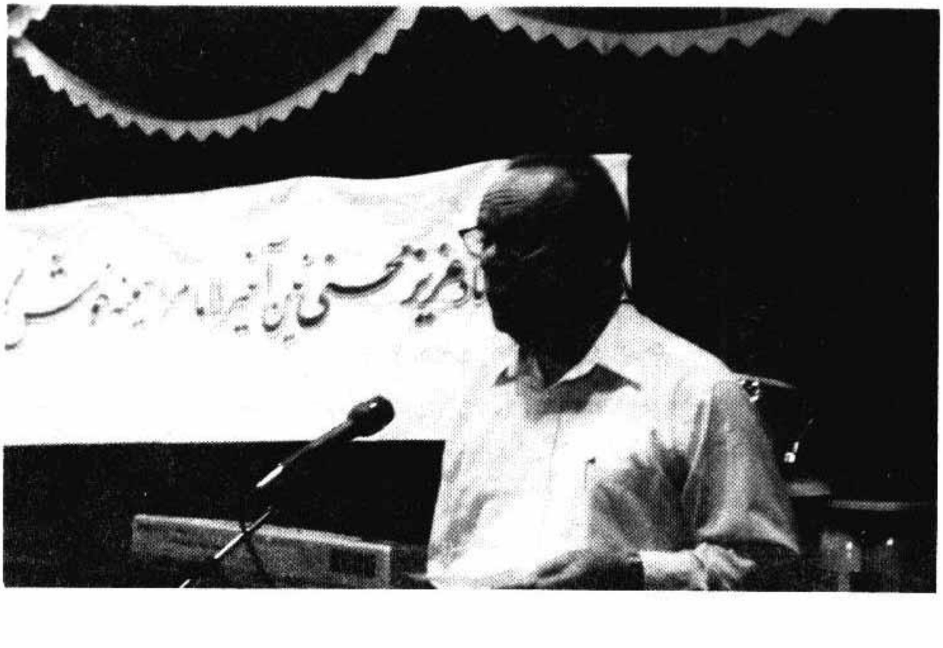

اوستاد عزیز محسنی‌نین حیات و یارادیجیلیغی باره‌ده دۆشونجه‌لر

رحمتلیک گنجعلی صباحی:

«عقـاید و نظـریات داروین»، «پـیدایش انسـان»، «پـیدایش و سـاختمان منظومهٔ شمسـی»، «موفقیـت‌هـای علـوم» کیمـی قیمتلـی اثرلرین مۆترجیمی اۇلان گنج و ایستعدادلی شاعیر، قۆدرتلی قلم صـاحیبی، یازیچـی دۆسـتوم عزیـز محسنی گیریفتارچیلیغینا باخمایاراق منی یۆخلار، منیم یازدیقلاریما قۇلاق آسار و منی یازیب، یاراتماغا تشویق ائدر و گله‌جگه اۇلان اۆمیدیمی ایشیقلاندیرار.

دوکتور جواد هیئت:

«آذربایجـان ادبیّات تاریخیـندن قـیزیل یارپـاقلار» کیتابـی، گؤرکملـی عالـیم، تدقیقاتچـی و شاعیریمیز «عزیز محسنی» طرفیندن، یئددی بۆیۆک شاعیریمیز باره‌سینده یازیلمیشدیر.

کیـتاب، اۇزون زامـان مۆطالـیعه و تدقیقـی چالیشمانین محصولودور. مۆلّیف بۇ قیمتلی اثرین عۆهـده‌سـیندن باجـاریقلا گلـه بیلمیش و ادبیّات خزینه‌میزه و ادبی کیتابخانامیزا چۆخ دَیَرلی بیر کیتاب هدیّه ائتمیشدیر.

اوستاد علی اکبر ترابی:

شاعر و محقق گرانمایه جناب آقای عزیز محسنی:

بـا سـلام و احترام، مطالعهٔ شعر زیبای «بو قیزارتی آلداداندیر» مندرج در روزنامهٔ «مهد آزادی» شـمارهٔ ۵۸۰ فرصـتی نصیبم نمود که ضمن اعلام مسرّت خود از این دقت و امانت در ترجمه و از این قدرت هنری آن ذات ... صمیمانه سپاسگزاری نمایم.

تـرجمهٔ شـعر زمسـتان، آن هـم نـه به نثر، بلکه به شعر و آن هم با این دقت و ظرافت مرا به قـدرت و ظرفیّت و زیبایـی زبـان و ادبیاتمان مطمئـن‌تـر ساخت. همچنانکه به هنرپروری آن دوست پژوهشگر که هنوز در راه بسط مدنیّت زحمت می‌کشید و از تلاش باز نمی‌ایستید، خاطرجمع‌تر ساخت.

پرداختن به زبان و ادبیات و تلاش پی‌گیر و خستگی‌ناپذیر در این راه، علی‌رغم تمام گرفتاری‌ها که شما و امثال شما محققین گرانمایه دارید، نشان از این حقیقت می‌دهد که فرهنگ و ادب در این برهه از تاریخ همانند نان شب برای ما حیاتی است.

در هر حال، شعر آن دوست بزرگوار که با اصل شعر فارسی آن عنان بر عنان می‌رود، اگر نگوییم در برخی مصراع‌ها جلو می‌زند (مثلاً در مصراع آخر که از لحاظ قافیه و تصویر غنی‌تر و رساتر از اصل فارسی شعر است)، مایهٔ مسرّت و انگیزه نگارش این مختصر و سپاسگزاری از آن ذات محقق واقع‌بین و علاقه‌مند به فرهنگ و ادب گردید.

اوستاد یحیی شیدا:

گؤرکملی ادیب، چالیشقان فیلولوژیست عزیز محسنی جنابلاریندان سون گؤنلرده تزه اؤنملی ایکی اثر الیمیزه چاتدی: «چای آخیر» و «یوردا».

اوستاد محسنی، ادیب و تدقیقاتچی اولدوقدا، اینسانلیق یاراشیقلیقلاریندان آرتیق پای آپاریب. او، دوستلارا حدّدن آرتیق صمیمی و مهربانایدیر. ادیب و تواضوعکارلیغی اونو دوستلار ایچینده فرید و مؤمتاز ائتمیشدیر.

دویغولو شاعیر، تلاشلی یازیچی، دیقّتلی ترجومه‌چی و یورولماز تدقیقاتچی اؤزللیکلری بیر یئره توپلانارسا، بیر شخصیّتی نوْمایش ائتدیرر کی، خالق آراسیندا «عزیز محسنی» آدی آلیب.

کریم مشروطه‌چی (سؤنمز):

عزیز محسنی صلاحیّتلی تدقیقاتچی و درین مؤشاهیده‌لی آراشدیرماچیدیر. اونون کلاسیک و بیر نئچه چاغداش صنعتکار حاقّیندا یازدیغی مقاله‌لر و یاییملادیغی کیتابلار اوخوجونون رغبتینی قازانمیش و سون آیلاردا نشر ائتدیردیگی «آذربایجان ادبیّات تاریخیندن قیزیل یارپاقلار» وطنیمیز آذربایجانین یئددی بؤیوک شاعیری‌نین حیات و یارادیجیلیغی بارەده دَیَرلی مقاله‌لردندیر.

محسنی‌نین یارادیجیلیغی‌نین اؤزل و سجیّه‌وی جهتی، اونون آنا دیلینه اینام و سونسوز سئوگیسیدیر. او، آنا دیلینی دوغما خالقی‌نین اورگی، وارلیغی، ایستک و آرزولاری‌نین جانلی تجسّومو سانیر. محسنی عئین زاماندا عالیجناب بیر اینسان کیمی، یوکسک سویه‌لی شخصیّته مالیکدیر.

دوکتور حسین محمدزاده صدیق:

عزیز محسنی، بیر داها اونا گؤره سئویلیر کی، یاشاییشی بویونجا ایدئا و آرمانلار ایله دولو چیرپینان بیر اورگه صاحیب اولموشدور. او، حیاتیندا هر نه‌یین‌دن کئچیرسه ده، ایناندیغی دوشونجه‌لر و آمالینا دال چئویرمه‌میشدیر. من اونو، کئچن نسلیمیزین گنجعلی صباحی و حبیب ساهر و بولود قاراچورلو «سهند» ایله موقاییسه ائدیر، بیرگه حؤرمت و سایغی ایله آدینی چکیرم.

آوای اردبیل:

عزیز محسنی یازیچی، شاعیر و موترجیمدیر. عؤموٚر بویو آنا دیلینده یازیب، یارادیبدیر. روس و اینگیلیس دیللریله تانیشدیر. او، بیر نئچه علمی، ادبی و ایجتیماعی کیتاب، او جومله‌دن: «پیدایش انسان»، «نظرات چارلز داروین»، «ساختمان و پیدایش منظومه شمسی»، «موفقیت‌های علوم»، «سیستم انتخابات در کشورهای مختلف» و بو کیمی ایجتیماعی و علمی اثرلری فارسجایا ترجومه ائتمیشدیر. بونلارین بعضیلری ییددی دفعه چاپ اولونموشدور.

بونلاردان باشقا «نظری به ادبیات جهان» عونوانی آلتیندا هومرین «ایلیاد» و «اودیسه» اثرلری، ویلیام شکسپیرین «هاملت»، «اوتللو»، «ماکبث» اثرلری و نظامی گنجوی حاقّیندا گئنیش صورتده تحلیلی مقاله‌لر یازمیشدیر.

پیک آذر:

محسنی جنابلاری‌نین «شاعیر و شعر» اثری، تنقید، شعر آراشدیرماسی، هابئله ادبی موضوعلار حاقّیندا ایلک کیتابلاردان ساییلیر. بو اثرین دَیَری اوراسیندادیر کی، دوزگون و آخیجی بیر دیل ایله یازیلمیشدیر. محسنی جنابلاری اینجه‌دویغولو، درین‌دوشونجه‌لی و گوجلو بیر شاعیردیر. اوندان بو اثرلری اوخوموشوق: «دینله منی»، «چای آخیر»، «آذربایجان ادبیّات تاریخیندن قیزیل یارپاقلار» و «نمونه‌هایی از شعر معاصر آذربایجان». همین اثرلر گؤستریر کی، شاعیر تاریخه، ادبیّاتا و شعره تانیش اولاراق آنا وطنینه درین محبّتی و موحکم علاقه‌سی واردیر. اونون چیرپینان اورگی وطنی‌نین اورگی ایله بیر چیرپینیر، میلّتی‌نین باش‌اوجالیغی، باشاریلاری اونون اوچون بؤیوک آرزودور. بؤیوک عالیمین اثرلرینی اوخوماغی توصیه ائدیریک.

اؤستاد عزیز محسنی‌نین اثرلریندن نۆمونه‌لر

شعر

نیسگیللریم

اؤزۆم نیسگیل،
سؤزۆم نیسگیل،
یازیم نیسگیل،
سازیم نیسگیل،
آدیم نیسگیل،
یادیم نیسگیل،
ائلیم، دیلیم، اؤبام نیسگیل.

آخان چایلار،
گۆنلر، آیلار،
دئییملریم، آنیملاریم،
سئوگیلریم، سوءاللاریم،
هر نه وارسا هَندَوَرده،
اؤلوب منه، کدر، نیسگیل.

یوخاریدا، اؤلدوز، سما،
آشاغیدا، تؤرپاق آنا،
هامیسیندان کدر یاغیر،

نیسگیللریم بیر قان کیمی،
داماریمدا داییم آخیر.

دیلیم- دیلیم اوْلوب ائلیم،
قیفیللانیب شیرین دیلیم.
پرچیم اوْلوب دوْداغیما،
گلن یوْخدور سوْراغیما.

آچیلماسا منیم دیلیم،
آیاقلانار شانلی ائلیم،
یانار قلبیم، سینار بئلیم،
بوْغازیمدا دوْیونلَنر،
حسرتلریم، نیسگیللریم.

من بوْرجلویام ائلیمه

اوْغلوم باخیر منیم یوْرغون اوْزومه،
دئییر: آتا، بوْ چالیشماق، بوْ اللشمک نه اوْچوْندوْر؟
هئی یازیرسان،
هئی پوْزورسان،
بعضاً بوْتوْن گئجه‌نی صوْبحه‌دک یاتماییرسان.
بعضاً گئدیب گزیرسن، اوْلکه‌نی قاریش- قاریش،
قیشی، یازی اوْزاقدا، چانقیللی، داشلی یوْلدا،
هیسلی قارا داملارا، داغیلمیش داخمالارا،
قیوراق، چئوریک هر بیر یئره چاپیرسان،
باش چکیرسن، باخیرسان، بیلمم نه آختاریرسان.
گوْزوْم دوْشور بعضاً سنین گوْزوْنه،

ظنّ اندیرم درین خیال دنیزینه باتیرسان،
سانکی داها بوْ دۆنیادان کؤچموّسن،
انگینلیگه، سوْنسوزلوغا کئچمیسن.
اوْغلوم بیرباش سؤال وئریر، دانیشیر.
اوْنون یالنیز جاوابینداٰ تیر سؤز گلیر دیلیمه:
اوْغلوم: بوْنو، سن یاخشی بیل، بیر باخ منیم اوْزومه،
من بوْرجلویام اتلیمه.

آغلادی داغ، دره، توْرپاق

گوْنلر، هفته‌لر، آیلار،
چانقیللیقلاری، کوْللوقلاری، تیکانلیقلاری،
اوْزوله- اوْزوله، یوْرولمادان،
هامارلادی، بئلله‌دی، سوْواردی.
آمّا، بیر آددیم بئله دالی آیلشمه‌دی.
ایسته‌دیگی گوْللری، چیچکلری بئجرتدی.
هر داخمانین، داخماجیغین قاباغیندا بیر گوْل اکدی.
چیچکلرین ایپلری، قوْخولاری،
دوْلدوردو کوْچه- باجانی.
هامینی روْحلاندیردی، هامی اوْنا «احسن» دئدی،
آنجاق هئچ کیمسه ایرلییه آیاق قوْیمادی.
بوْ قان تر ایله سوْواریلان گوْللره باخان اوْلمادی.
بوْ یام‌یاشیل چیچکلرین حالینی هئچ کیمسه سوْرمادی.
سوْلدولار، اوْلوْشکه‌دیلر، بوْ سئویملی، ایستکلی گوْللر.
شیدّتلی بیر یئل اسن کیمی، هامیسی پرَن- پرن داغیلدیلار.

سۆوروولدولار هر یانا.
خزللنمیش بۇ یارپاقلار ییغیشدیلار قالاق- قالاق،
نه ایی قالدی، نه بیر قۇخو، نه بیر چالار.
آنجاق بۇ قۆجا باغبانین حالینا آغلادی،
داغ، دره، تۆرپاق...

حیات نه‌دیر؟

حیات نه‌دیر؟
نه معنا وار بۇ کلمه‌ده؟
نفس چکمک،
یئییب، ایچمک،
یۆل یئریمک،
بئش- آلتی گۆن بۇ دۆنیادا عۆمۆر سۆروب، قۆیوب- گئتمک؟
بعضی دئییر:
حیات بنزر یانان شاما،
آتش تۆتوب آلۆولانیر،
نئچه لحظه ایشیق سالیر،
اۆندان سۆنرا کۆله دۆنۆر...
حیات بلکه قیغیلجیمدیر،
فضالاردا نفس چکیر،
بیر آنلیقدا پاریلداییر، شفق سالیر،
اۆندان سۆنرا گۆزدن ایتیر...
حیات یاخود بیر ماهنیدیر،
شیرین، گۆزل، سرمست ائدن دقیقه‌لر،

فضالاردا، هَندَوَری شنلندیریر،
اۇندان سوْنرا سوْسور، گئدیر.
حیات بلکه بیر ناغیلدیر.
طنطنه ایله نقل ائله‌ییر قوْجا ناقّال،
آنلاشیلماز، آلدادیجی بیر چوْخ سوْزلر دئییر.
بعضی دئییر:
حیات شیرین آرزولاردیر،
روحلاندیریر، گوْجلندیریر هر اینسانی،
اوْنسوز حیات باشا چاتماز...
بعضی دئییر: حیات بنزر بیر گمییه،
درین، گئنیش عوْمّانلاردا،
سوْ اوْستونده هنی تَلَسیر،
یوْل ائله‌ییر اوْزاقلارا،
اوْندان سوْنرا ایتیر، گئدیر،
آنجاق اوْنون دالیسیندا،
کوْپوْکلنیر، قالخیر، دوْشور آغ لپه‌لر.
یوْخ، یوْخ! حیات چوْخ دریندیر،
بوْیوْک معنا قلبینده وار:
حیات، منجه یاراتماقدیر،
یوْرولمادان، پوْزولمادان، سارسیلمادان،
حیات، صنعت قوْللارینی قالدیرماقدیر بوْ دوْنیادا.
حیات، یالنیز،
صنعتینله، هوْنرینله،
گوْنش کیمی کایناتا نوْر ساچماقدیر،
عصرلری ایشیقلادیب،
اینسانلیغا یوْل آچماقدیر!

يۇمورام گؤزلریمی گؤزله‌ییرم...

بؤ قارانلیقدا جۇمور بثینیمه هر آن،
نئچه مین فیکر و خیال.
اؤچورام داغلارا، دریالارا، عۆمانلارا،
آشیرام تپه‌لری، دۆزلری، صحرالاری،
باخیرام هر یئره.
اطراف هامی سۇسموش، هامی یالقیز، هامی غملی.
چالیرام قۆل،
آخیرام خیرداجا بیر داملا کیمی، اۆزۆرم، گزیرم،
اۆز قۆیورام،
هۆپپانیرام تاریخه.
اۆنودولماز، او اۆزاقلاردا قان ایچره بۇغولان منظره‌لر.
او درینلیکده یاتان قانلی واراقلار،
سیرا ایله دۆزۆلۆرلر قاباغیمدا.
اۆز– اۆزۆمله دانیشیب،
قیشقیریرام، هایلاییرام:
هاردادیر، بس هانی؟
اینسانلارین او شیپ‌شیرین آرزو– دیلگی؟
بس هاچان گۆل آچاجاقدیر؟
بس هاچان یاز اولاجاقدیر؟
بس هاچان قیش و سازاق،
کۆرگینی گۆتۆروب قاچاجاقدیر؟
او عطیرلی، او گؤزل دۇیغولار،
آخیر نه زامان اۆز قۆیاجاق عالمه؟
دۆنیا، نه زامان غۆصّه– کدردن اولار آزاد؟
نه زامان اینسان اولار شاد؟!
يۇمورام گؤزلریمی،
گؤزله‌ییرم، بلکه ده اینسان چاتاجاق،
او اۆزاقلاردا باتیب– چیخمادا نۆرلو گۆنشه،

بۆتون عالم دۆلاجاق،
نور ایله، عدل ایله، مۆساوات ایله،
سئوگیله، اۆمیدله...
یۇموروام گۆزلریمی،
گۆزله‌ییرم... گۆزله‌ییرم...

ادبی تنقید

میرزا علی اکبر طاهرزاده «صابیر»-ین حیات و یارادیجیلیغی

میرزا علی اکبر طاهرزاده صابیر، خالقیمیزین اوْلمز شاعیر و صنعتکاری هیجری قمری ۱۲۷۸-جی ایلین ذیحجّه آیی‌نین بیرینجی گوْنونده شاماخی شهرینده دوْنیایا گوْز آچیب و ۱۳۲۹-جو ایلین رجب آیی‌نین ۲۸-ده ابدی اوْلاراق حیاتا گوْز یوْمموشدور.

صابیر اوْشاقلیق دوْوروْندن اوْز فیطری ایستعدادینی گوْسترمیش و سککیز یاشیندا مکتبده اوْخودوغو زامان، شعره، صنعته هوسکار اوْلدوغو اوْچون موْلاّسی طرفیندن تشویق و تقدیر اوْلونماق عوضینه، دوْیوْلموشدور. صابیر اوْشاق دیلی ایله بوْ حالی بئله ایفاده ائتمیشدیر:

توْتدوم اوْروجو ایراماضاندا،
قالدی ایکی گوْزلریم قازاندا،
موْلاّم دا دوْیوْر یازی یازاندا!

صابیر اوْن ایکی یاشینا یئتیشنده اوْ زامان موْعلّیملیکله مشغول اوْلان آذربایجان خالقی‌نین گوْرکملی و بوْیوْک شاعیری حاج سیّد عظیم شیروانی‌نین مکتبینه داخیل اوْلور. بوْ بوْیوک شاعیر صابیرده شاعیرلیک ایستعدادی و حیسّی گوْردوْگوْ اوْچون اوْنو چوْخ تشویق ائدیر و درس وئردیگی منظوم فارسجا حکایه‌لرین توْرکجه‌یه ترجوْمه ائتمه‌سینی اوْندان ایسته‌ییر. اوْ جوْمله‌دن، «گلستان سعدی»-ده یازیلی اوْلان: «دیدم گل تازه چند دسته – بر گنبدی از گیاه بسته» الخ. صابیر بوْ حکایه‌نی بوْ شکیلده توْرکجه‌یه ترجوْمه ائدیر:

گوْردوْم نئچه دسته تازه گوْللر،
باغلانمیش ایدی گیاه ایلن تر.

صابیر بیر نئچه ایل سید عظیم شیروانی‌نین مکتبینده اوْخویوب بیر آز فارسجا، توْرکجه اوْیرندیکدن سوْنرا، آتاسی بوْنو کافی بیلمیش، داها اوْنون مکتبه گئتمه‌سینه ایذین وئرمه‌ییب، آلیش-وئریش اوْیرنمه‌سی اوْچوْن اوْزویله دوْکانا آپارمیش. صابیرین آتاسی‌نین نظرینده بوْ قدَر یازی- پوْزو بیلمک بسدیر. امّا صابیر فیطری ایستعدادی و اوْخویوب- ساوادلانماغا اوْلان درین عشق و علاقه‌سی‌نین نتیجه‌سینده دوْکاندا یئنه‌ده موْطالیعه و یازیب- یاراتماقلا مشغول اوْلور. آتاسی صابیرین آلیش- وئریشدن

آرتیق اۇخوماغا، یئنی- یئنی معلومات الده ائتمگه و ساوادلانماغا اوْلان هوسینی گؤرۆر و چوْخ ناراحات اوْلور. صابیری مذمّت ائدیر و حتّا بیر دفعه صابیرین کیتابینی دا جیریر. صابیر آتاسی‌نین بوْ ایشیندن چوْخ اینجی‌ییر و آتاسی‌نین بوْ ایشی اوْنون اۆچون چوْخ آغیر و دؤزۆلمز گلیر. شاماخیدان قاچماق ایسته‌ییر و بئله بیر قصیده یازیر:

من خلیل الله- عصرم پدرم چون آذر،
سفر از بابل شیروان کنم انشاء الله.
گرچه او دفتر اشعار مرا پاره نمود،
وصله با طبع در افشان کنم انشاء الله.

صابیر بوْ عمَلدن سوْنرا خوْراسانا گئدن بیر کاروانا قوْشولوب مشهده گئتمک ایسته‌ییر، لاکین آتاسی اوْنون بوْ ایشیندن خبردار اوْلور و اوْنو اوْز شهرینه گئری قایتاریر. اوْ، بوْ حادیثه‌دن سوْنرا آتاسی‌نین و اوْنون دوْستلاری‌نین سلیقه‌سینی نظرده توْتوب، محرّم و صفر آیلاریندا نوْوحه و کربلا احوالاتی یازدیغی اۆچون آتاسی‌نین و باشقا جاماعاتین نظرینی جلب ائدیر. صابیرین دوْزلو دانیشیغی، حاضیرجاوابلیغی، شوْخ و ظریف طبعی، اوْنو چوْخ آز بیر زاماندا عالیملرین، اعیانلارین، ادبیّاتا، شعره هوسکار اوْلانلارین یانیندا مشهور ائدیر. اوْ، بیر شاما بنزه‌ییردی و هامی اوْنون اطرافیندا پروانه کیمی دوْلانیردیلار و اوْز هنده‌وَریندە اوْلان توْپلومون محبّتینی اوْز طرفینه چکیر، خوْصوصاً اوْنون اوْستادی گؤرکملی شاعیر و صنعتکار حاج سید عظیم شیروانی اوْنا حدّدن آرتیق محبّت یئتیریردی.

صابیر حوْرمتلی و عزیز اوْستادی حاج سید عظیم شیروانی‌نین حاقّیندا، اوْنون نظم و نثرده اوْستاد اوْلوب و هامی‌نین اوْنا موْحتاج اوْلدوغونو شعر دیلی ایله بئله بیان ائدیر:

سیّددیر اوْستاد منه نظم و نثرده،
موْحتاج ایستیفاده‌دیر کاینات اوْنا.

صابیر یالنیز اوْز اوْستادی باره‌سینده و اوْز مینّتدارلیغینی بیلدیرمک اۆچون بوْ قصیده‌نی دئییر، امّا اوْ، هئچ واخت قصیده دئییب بعضی اعیانلاری، قوْدرت صاحیبلرینی تعریف ائتمگه میل و علاقه گؤسترمه‌ییبدیر و آچیق-آچیغینا بوْ باره‌ده اوْز اوْرک سوْزوْنو بئله ایفاده ائتمیشدیر: «*یوْلدان اوْترو یالان مدیحه‌لر یازماقدا ایقتیداریم یوْق ایسه، دوْغرو هجو یازماقدا چوْخ هوْنرلی‌یم*». صابیر یازدیغی شعرینده دئییر: شعر چوْخ قیمتلی و دیَرلیدیر، اوْنو گرک یالان و حقیقتدن اوْزاق سوْزلر یازماقلا قیمتدن سالماماق:

شعر بیر گؤوهر- یک‌دانه‌ی- ذی‌قیمتدیر،
سالمارام وصف- دروغ ایله بوْنو قیمتدن.

دئیرم هجو سؤزۆم دوْغرو کلام- شیرین،
اهل- ذوْوقه وئررم نشئه بوْ خوْش شربتدن.

صابیر اوْستاد سید عظیم ایله دئییشیر، اوْنون یازدیغی جاوابلار اوْستادیندا بؤیۆک تأثیر بوْراخیر و اوْ، صابیره یازدیغی بیر مکتوبدا بئله یازیر:
«نـور- دیـدەم صـابیر، غزلیمین یئرینه یازدیغین ملیح و شیرین جاواب چوْخ خوْشوما گلدی. حاضـیردا همیـن کیتابـی (خمسـهٔ نظامی)، باشقا بیر شئیه گؤرمانیم اوْلمادیغیندان همین کیتابی سنه صیله گؤندریـرم، یادیگـار- اوستادانیم اوْلمـاق شـرطیله قبول ائدەسینیز و شاعیرلیکده ترقّی ائتمگینیزی آرزو ائدیـرم.». صـابیر بـوْ کیـتاب ایلـه مکتوبو بؤیۆک ایفتیخار ایله آلیر و قبول ائدیر و ۲۲ یاشیندا خوْراسان زیارتینه یوْللانیر و اوْ تاریخده بوْ شعرلری یازیر:

صابیر- شئیدا که ترک- شهر- شیروان ائیلەدی،
بوْلبوْله بنزردی کیم مئیل- گؤلۆستان ائیلەدی.
مین اوْچ یۆز بیرده هیجرتدن سوْنرا مئیمون ایلی،
آخر- شوّالده عزم- خوْراسان ائیلەدی.

صـابیر بـیر نئچه واخت مشهد، سبزوار، نیشابور، تربت حیدریّه، تربت جام، سمرقند و بخارادا سیاحت ائتمیشدیر و بوْ سیاحت زامانی کئچینەجگی اوْچون آیاق‌اوْستو آلیش- وئریش ائتمیش، بوْ زامان خوْراسـان اطرافیـندا وبا مرضی دوْشوب، صابیر آرتیق بوْرالاردا دایانماییب، اوْز شهری شاماخییا قاییدیر. صـابیر، بـیر نـئچه واخـتدان سـوْنرا کـربلا زیارتیـنه گئدیر و اوْرادا بیر چوْخ نوْوحه و دوْبئیت یازیر، اوْ جوْملەدن همداندا دئدیگی بیر روْباعیسی بوْدور:

همداندا قوْناغیمدان خبر آلدیم کی شیخ!
هانسی مخلوق سیزین شهرده بی‌شک چوْخدور؟
دئدی: آز ایسه ده بوْ شهرده سايیر مخلوق،
لئیک دبّاغ ایله، صبّاغ ایله، ائششک چوْخدور!

صـابیر کربلادان وطنه قاییدیر، یئنه ده خوْراسانا یوْللانیر، بوْ دفعه اوْ، عشق‌آباد یا مرووده ساکین اوْلمـاق ایستەییر. بوْ زامان صابیرین آتاسی شاماخیدا ابدی اوْلاراق حیاتا گؤز یوْمور. صابیر، قارداشیندان آناسی‌نین دیلیندن یازیلان تأثیرائدیجی بیر مکتوب آلیر و اوْز دوْغما شهرینه، آناسی‌نین یانینا قاییدیر. آنا، قارداش و اقربا اوْنو ائولنمگه مجبور ائدیرلر.

صابیرین اوُن بئش ایلین عرضینده سککیز قیز اوُشاغی اوُلور. او، بؤیوک عاییله‌نین معاشینی تأمین ائتمک اوُچوُن قوُیروق یاغی آریتمک و صابون بیشیریب ساتماق ایله حیات کئچیریر. بوُ زحمتلی و چوُخ مشقّتلی صنعت ایله چؤرک قازانماق و بوُ بؤیوک عاییله‌نین گوُذارانینی تأمین ائتمه‌سینه باخمایاراق، صابیرین شعره، هوُنره حدّدن آرتیق عشقی و محبّتی اوُلدوغونا گؤره، الینه دوُشن هر بیر دقیقه‌نی غنیمت سایر و موُطالیعه‌نی الدن قوُیمور و شعر یازماغا داوام ائدیر.

۱۹۰۱-جی ایلده او، اوُزوُ اوُچون ایکی نفر هم‌مسلک شاعیر و دوُست تاپیر. آذربایجانین ضیالی و گؤرکملی شاعیری عبّاس صحّت و محمّد طراح ایله تانیش اوُلور. بوُ اوُچ نفر بوُش واختلاریندا بیر یئره ییغیشیب، فارسجا و توُرکجه غزل و قصیده اوُخوماقلا زامان کئچیریرلر و بوُنلار ۱۹۰۳-جوُ ایلده آذربایجان خالقی‌نین بؤیوک عالیم و ادبیّات‌شوُناسی فریدون‌بیگ کوُچرلی ایله تانیش اوُلورلار. بوُ بؤیوک اینسان و شعر، هوُنر قوُدرتینی یاخشی بیلن و صنعتکار اینسانلارا بؤیوک قیمت وئرن کوُچرلی‌نین تشویق و ترغیبی نتیجه‌سینده صابیر، بوُ تاریخدن جیدّی صورتده چالیشماغا باشلاییر. او، حیاتدا باش وئرن موُوضوعلار حاقّیندا قلمینی گزدیریر، گاه غزل، گاه مرثیه، گاه بعضی قطعه‌لر یازماغا باشلاییر و چوُخ کئچمه‌دن «ملا نصرالدین» مجلّه‌سی نشره باشلاییر. بوُ سئویملی و فوُکاهی مجموعه‌نین اینتیشاری، صابیرین قوُدرتلی ایستعداد و هوُنرینی گؤسترمگه موُساعید بیر یئر اوُلور و همین مجموعه‌نین ٤-جوُ نوُمره‌سیندن باشلایاراق:

میلّت نئجه تاراج اوُلور اوُلسون، نه ایشیم وار،
دوُشمنلره موُحتاج اوُلور اوُلسون، نه ایشیم وار.
سس سالما یاتانلار آییلار قوُی هله یاتسین،
یاتمیشلاری راضی دئییلم کیمسه اوُیاتسین.

صابیرین «هوپ- هوپ» رمزی ایمضاسی ایله سئومه‌لی، معنالی و شیرین شعرلرینی، یئرلی روزنامه‌لر چوُخ یاخشی بیر شکیلده قارشیلاییرلار و هر یئردن تحسین و تعریف سؤزلری اوُجالانیر. صابیرین شؤهرتی گئتدیکجه آرتیر. گؤزل-گؤزل شعرلر یازیب یارادیر و موُختلیف روزنامه‌لره گؤندریر.

صابیر بوُ گئنیش خالق کوُتله‌لرینی اوُرگه‌یاتان شعرلرله، ریاکار موُلاّنوُمالاری، آدلارینی یالاندان موُسلمان قوُیانلاری، تعصّوب‌کش جاهیللری، خانلاری، بَیگلری، بوُینوُیوغونلاری ال- هایا سالیر، چوُخ کئچمیر کی، قارا جاماعاتین لعنت و توُهمتینه نیشانه اوُلور. بعضیلری صابیری «بابی» آدلاندیریرلار، صابیر بوُ توُهمتلرین قارشیسیندا متانتله دوُرور و هئچ بیر زامان توُتدوغو شرفلی یوُلدان دوُنموُر. او، چوُخ موُلاییم بیر دیل ایله بوُ جاهیل و آنلاماز تعصّوب‌کشلری آنلاتماغا چالیشیر و بوُ بئیتلری اینشا ائدیر:

اشهد بالله العلیّ العظیم،
صاحیب- ایمانم، آ شیروانلیلارا!
یوْخ یئنی بیر دینه یقینیم منیم،
کؤهنه موْسلمانم، آ شیروانلیلارا!
شیعه‌یم، آمّا نه بوْ امثالدن،
سوْنّی‌یم، آمّا نه بوْ اشکالدن.
صوفی‌یم، آمّا نه بوْ ابدالدن،
حاق‌سئون اینسانم، آ شیروانلیلارا!
اوْمّت- مرحومه و مغفور ایله،
امرده‌یم طاعت مزبور ایله
کوْفروْمه حوْکم ایئله‌مه‌یین زوْر ایله،
قاییل- قرآنم، آ شیروانلیلارا

صابیر آذربایجان ادبیّاتیندا آن یئنی بیر یوْل آچمیشدی، ائله بیر یوْل کی، اوْندان قاباق هئچ کیمسه صابیر کیمی گؤزل بیر شیوه و سبکده یازمامیشدی. صابیر جمعیّتده اوْلان نوْقصان و عئیبلری، شوْخلوق و ظارافات یوْلو ایله چوْخ شیرین و هامی‌نین آنلایاجاغی بیر دیل ایله یازیبدیر. گؤرکملی شاعیریمیز عبّاس صحت بوْ باره‌ده دئییر: *«صابیر کؤهنه و یئنی شعر آراسیندا بیر عصرلیک اوْچوروم آچدی کی، بیر داها گئری دوْنوْب اوْ اوْچوروما آتیلماغا کیمسه‌ده جوْرأت قالمادی. صابیر افندی بئش ایلین موْدّتینده ایران مشروطه‌سینه بیر اوْردودان زیاده خیدمت ائتمیشدیر.»*.

صابیر اوْز شیرین قلمی و آچیق ذهنی ایله اوْ زامانکی قافقازدا چیخان «حریّت»، «فیوضات»، «رهبر»، «دبستان»، «ملاّ نصرالدین»، «الفت»، «ارشاد»، «گوْنش»، «صدا»، «حقیقت»، «یئنی حقیقت»، «معلومات» و سایر مطبوعاتدا چیخیش ائدیب، یازدیغی شعرلر گؤستریر کی، اوْ زامانا کیمی هئچ گؤروْلمه‌میش شعرلرله اوْلکه‌نی تسخیر ائدیر. بئله قوْدرتلی ایستعدادا مالیک اوْلان‌بیر ووْجود یالنیز عوام و جاهیل شخصلر طرفیندن طعنه و سؤیوْشلر ائشیتمیر، حتّا حیات یوْلداشی دا اوْنا دوْشمن چیخیر.

بوْ بؤیوْک و نهنگ شاعیر «ندامت و شیکایت» عوْنوانلی شعرینده دئییر:

چاتلاییر خان باجی غمدن اوْرگیم،
قوْووشوب لاپ آجیغیمدان کوْرَگیم.
نوْلا بیر ائوده قوْیایدیز قاراواش،
وئرمه‌یه‌یدیز منی بوْ ابلهه کاش!
من کی دامدان- باجادان باخماز ایدیم،

سؤ کیمی هر طرفه آخماز ایدیم.
هرزه- هرزه دانیشیب گؤلمز ایدیم،
آر نه شئی اؤلدوغونو بیلمز ایدیم.
ائویمیزده وار ایدی هر نه دئسن،
قاتیق، آیران ایله قایماق نه یئسن.
نه بیلیردیک نه زهیرماردی کیتاب،
بیز اؤلان ائوده هاچان واردی کیتاب؟
بؤسبؤتون گؤل کیمی اینسانلار ایدیق،
نه مؤعلّیم و نه درس آنلار ایدیق.
وای، اؤ گؤندن کی منی آد ائله‌دیز،
ائیله بیلدیز ده کی دیلشاد ائله‌دیز!
من ده ساندیّم کی دؤنؤب بخته‌وره،
گئدیرم بیر نفر اینسانه آره...
آر دگیل، شاعیر ایمیش خانه- خراب،
فیکری یازماق، اؤخوماق، شؤغلؤ کیتاب.
گاه یازیر، گاه اؤخویور، گاه دانیشیر،
گؤنده بیر هرزه کیتابلا تانیشیر.
... بئیله اؤد اؤلماز، آنام، بئیله آلؤو،
اؤد دگیل، یانغی دگیل، لؤودور، لؤو!
... بیزیم ائوده باخاسان هر طرفه،
تاقچایا، بؤقچایا، یا کیم ایرّفه،
گؤره‌جکسن بؤتون ایشقافدا کاغیذ،
کاسادا، نیمچه‌ده، بؤشقابدا، کاغیذ.
بیغیلیب داغ کیمی هر یاندا کیتاب،
ائوده، دهلیزده، هر یاندا کیتاب.
دئییرم: آی کیشی! بیر گل اؤزؤنه،
بؤ نه ایشدیر، آ کؤل اؤلسون گؤزؤنه!
بؤ عمل ائتدی سنی خانه‌-خراب،
یؤللارین دؤندؤ بؤتون اؤلدو کیتاب.
کسب-کاریندان الین چیخدی اؤسان!
ار اؤلان یئرده گؤرؤم یوخ اؤلاسان! ....

مقاله‌نین بؤتونو وارلیق درگیسی‌نین گله‌جک سایپلارینزا درج ائدیله‌جک.

ادبی نثر

ساوالان

ساولان، بۇ مۆقدّس داغ، عصرلر بوْیو قهرمان آذربایجان خالقی‌نین نیشانه‌سی اوْلموش، خالق اوْنا گؤرونمیش، اوْندان ایلهام آلمیش، درد- نیسگیللرینی اوْنا سؤیله‌میش، اوْنا قوْشمالار قوْشموش، بایاتیلار سسلندیریب، اوْنون حاقّیندا بیر چوْخ افسانه‌لر و داستانلار یاراتمیشدیر. بیر چوْخ رِوایتلره گؤره، داهی مۆتفکّیر و پئیغمبر، «زردۆشت»- ون آنا یوْردو آذربایجان ایمیش و بیر چوْخ تاریخچی ایثبات ائدیر کی، آذربایجان زردۆشتی کاهینلرین داياغی اوْلموشدور.

ساوالان، بۇ مؤحتشم و عظمتلی داغ، «زردۆشت»- وۆن ایلهام منبعی اوْلموش، زردۆشت اوْرادان قالخمیش و اوْز دۆهاسینی اینسانلارا بیلدیرمیشدیر. «عجایب المخلوقات»- ا گؤره، حضرت محمّد (ص) ساوالان حاقّیندا اوْز صحابه‌لرینه سؤز آچمیشدیر:

بۇ اوْلو و مؤحتشم داغین اۆرگی‌نین درینلیگینده داییما شؤعله چکن قیزیل آلوْولار و دوْرمادان یانان و سؤنمه‌ین اوْدلار و آتشلر، قهرمان و مۆباریز آذربایجان خالقی‌نین ایشغالچیلارا و غصبکارلارا قارشی نیفرت و غضبی رمزیدیر. اوْنون سمایا یۆکسلن و گؤیلری دلَن قارلی ذیروه‌سی‌نین داییما آغ‌آپپاغ قار ایله بۆرونمه‌سی، نجیب و وفالی گلینلر کیمی بیر آغ اوْرپک ایله اوْرتۆلمه‌سی، دوْغما خالقی‌نین اۆرگی‌نین صافلیغینا، ساده‌لیگینه، صداقت و نجابتینه جانلی بیر نیشانه‌دیر. اوْنون هندوَرینده جوْشان، کۆکره‌ین و دوْرمادان گؤز یاشی کیمی شیریلتی ایله آخان شیرین و دوْرو بوْلاقلاری، ابدی بیر نعمت کیمی، دوْغما اوْولادی اۆچون حیات منبعی حساب اوْلونور. بوْنا گؤره‌دیر کی، داهی پئیغمبرلر، مۆتفکّیر شاعیرلر و قهرمان خالق دیلاورلری ایله بیرلیکده، ساده آذربایجانلیلار اوْز سازلاریندا، سؤزلرینده اوْنا دوْغرو اوْز دوْندریب، اۆرک سؤزلرینی، حکایه، قوْشما، ماهنی و بایاتی شکلینده سؤیله‌ییب، غم-کدر، سئوینج و شادلیقلارینی اوْنا دئمیش، اوْندان یاردیم دیله‌میش و تاریخ بوْیو، بۇ مؤحتشم، یئنیلمز و ابدیّته چئوریلن اوْلو داغ، اوْنلارین آرزو و دیلکلری‌نین تجسّۆمۆ اوْلموشدور.

خـالق قهرمانـی، بـابک خـرّم‌دین، بۆ عظمتلی داغا آرخالاناراق، ایگیرمی ایلدن آرتیق عربلره قارشی مۆباریزه آپارمیشدیر.

آذربایجـان خالقـی‌نیـن داهـی شاعیری خاقانی شیروانی بۆ مۆقدّس داغین زیارتینه گئتمیش، اۆنون قارشیسیندا آییلمیش و اۆز اۆرک سؤزلرینی بئله سؤیله‌میش:

قبلهٔ اقبال قلّهٔ سبلان دان،
کو ز شرف کعبه دار قطب کمال است.

وطـن‌پـرور و بؤیـوک شـاعیریمیز رحمتلـیک حبیب ساهر، «کؤوشن» آدلی اثرینده، ساوالانین اطرافینـی جنّـته بـنزَدیر. سـاهره گـؤره، بـئله یـام- یاشیل یئر دۆنیانین هئچ بیر نۆقطه‌سینده تاپیلماز، بۆ وۆقارلـی داغیـن اۆفۆقـو آچـیق و اتگیـنده آخـان معـدن سوُلاری قایناییب جوشدوغو حالدا بیر صاف گۆزگۆیه بنزه‌ییر:

ساوالانین اۆدو، سۆیو قاینادیر،
باخسان اۆفۆق آچیق، ماوی آینادیر.
بۆ یئر یاشیل بیر جنّتدیر ائل ایچین،
بئله گؤزل اۆلماز، ژاپۆن، هیندوچین.

بـۆ سـطیرلری یازان، تخمیناً ٤٥ ایل بۆندان قاباق، دۆغما یۆردو قان ایچینده چابالایان زامان و آزادلـیق‌ســور قارداشـلاری، وطنداشلاری دار آغاجلاریندان آسیلان و آنا- باجیلاری سۆزگونلره ایتکین گـئدن گۆنلرده اۆووُنوب تسلّی تاپیب، کدر- غۆصّه‌لرینی اۆنوتماق اۆچون، بۆ ائللر کدری‌نین، غمی‌نین تاریخ بؤیو نظاره‌چیسی اۆلان داغی نظردن کئچریر و اۆرک سؤزلرینی بئله ایفاده ائدیردی:

... باخدیقجا، ساوالان - اۆ وۆلقان داغی،
داغیلیر اۆرکدن مین درد و آغی.
مۆحتشم کئچمیشین گۆزده جانلانیر،
بیر پارلاق اۆلدوز تک وارلیغین یانیر.

قوُدرتلی سوُز اوُستادی، چاغداش شاعیریمیز، ا- آلاو، ذیروه‌سی قارلا و آتگی لاله و سوُنبوُللرله اوُرتوُلن دوُغما ساوالانا اوُزوُنو توُتوب، بوُ آهنگدار و اوُرگه‌یاتان بئیتلری سسلندیرمیشدیر:

ساوالان، ذیروه‌سی بوُزلامیش گوُلوُ،
اتکده یایلان لاله‌سی، گوُلوُ.
شادلیقدا غرق اِلدیر، دوُشوُ، یاماجی،
نغمه‌سی، سیره‌سی، ساری بوُلبولوُ.

سئویملی و طراوتلی شعرلری ایله قلبلری اوُخشایان موُعاصیر شعریمیزین گوُرکملی نوُماینده‌سی، سوُنمز، بوُ ووُقارلی داغ حاقّیندا بئله سوُیله‌میشدیر:

یوُردونون فخری بوُ ووُقارلی داغین،
میلیون ایل کئچسه ده اسکی یاشیندان،
یئنه سینه گرَر، ایگیدلر کیمی،
اوُمید نوُرو ساچار قارلی باشیندان.
بوُ داغی قیزدیران، هیجان وئرن،
سانکی خالقیمداکی اوُمید حیسّیدیر.
قار-کوُلک توُتسا دا مغرور باشینی،
باغریندان قاینایان سوُلار ایستیدیر.

قوُجامان شاعیر، هاشم ترلان، «توُخوجو قیز و ساوالان» آدلی شعرینده بیر مظلوم قیزین دیلیندن ساوالانا- بوُ ووُقارلا اوُفوُقلره سینه گرن ابدی هئیکله، اوُرگینی آچیر، اوُز یالقیرلیغیندان، تنهالیغیندان آجیبا- آجیبا بئله سوُزه باشلاییر:

... اِشیت، اِشیت اِی ساوالان، دینله منی، آی ساوالان!
بوُ یئرلرده بیر کسیم یوُخ، مندن اوُتروُ درده قالان.
سن تاریخلر شاهیدیسن، دوُنیا قدر یاشین وار،
آمان آللاه، یاندی باغریم درد الیندن، آی ساوالان!

مۆعاصیر قۆدرتلی شاعیر و گؤزکملی خطیب، آقای سید جعفر موسوی، «آی ساوالان» آدلی اثرینده بۆ داغا اۆزۆنو تۆتوب بئله دئییر:

آی ساوالان! سن گؤرمۆسن اۆزۆمۆ،
اۆزاق یۆلدان ائشیت بۆ بیر سؤزۆمۆ.
اۆرکلرین داخی یۆخدور دۆزۆمۆ،
قان تۆکنلر شمشیر تاخیر بئلینه،
دۆنیا دۆشه قان ایچنلر الینه.

ایستعدادلی چاغداش شاعیریمیز آقای نهاوندی، «سۆلطان ساوالان» عۆنوانلی کیتابیندا ساوالان باره‌سینده بئله سؤیله‌ییر:

آی طبیعت گؤزلی، چۆخلو گؤزللیک گؤزۆسن سن،
هم شیرین یازلی، شیرین نازلی، باخیشلار سؤزۆسن، سن.
نه بیلیم، بلکه ده دۆنیادا بهشتین اۆزۆسن سن،
کؤوثرین چشمه‌سی دریاچه‌ده باغلی،
اتگین سبزه‌لی، باغلی،
گۆللرین خۆللو- بۆداقلی.

اۆز تخلّۆصۆنو بۆ مۆحتشم و وۆقارلی داغدان پای آلان شاعیر، مجیدزاده (ساوالان)، «ساوالان» آدلی یاراتدیغی اثرینده بئله سؤیله‌ییر:

گؤر وۆقارلی اۆلو داغدیر،
ائل ایله یۆردا دایاقدیر.
نئجه، گؤر کیم، اۆزۆ آغدیر،
یاشی میلیوندوسا، ساغدیر،
ائله بیلمه قۆجالاندیر،

نئچه مین یاشلا جاواندیر.

اردبیللی شاعیر، رستمی، ساوالان باره‌سینده یازیر:

اوْدلار دیاریندا ووْقارلی داغسان،
یامان گوْنده، یوْخسوللارا دایاقسان،
یوْردوموزا بیر سوْنمه‌ین چیراقسان،
آی ساوالان، آی ایگیدلر سنگری،
اوْلکه‌میزین عظمتلی سنگری.

گنج اردبیللی شاعیره، نرگس، اوْز دوْغما دیاری‌نین داغینا اوْز توْتوب سوْیله‌ییر:

ساوالانیم آچ گوْزوْنوْ دیقّتله،
یاشاییشین دفترینی واراقلا،
سینه‌ن ایچره یاتان عشقین ناغیلین،
آختارارکن، اوْز قلبینده سوْراقلا.

تبریز شهریندن اوْلان شاعیر ابراهیم رفرف ساوالان داغینا بوْ شکیلده موْراجیعت ائدیر:

بوْیلانارکن سوْنسوزلوغونا،
دوْمانلی قانلارین،
نه زهملیدیر دوْروشون سنین،
قوْرشاقلارینا یوْردوموزون!

باجاریقلی شاعیر عباس یحیوی (ائلچی) خالقین ایراده‌سینی تمثیل ائدن ساوالان حاقّیندا بئله یازیر:

اوْسطوره‌لرین حجمی، گوْنشدن باج آلانسان،
جان ریشته‌لرین ذوْوق و ظرافتله چالانسان،

گاه نازلی گلینسن، بۆلود آلتیندا قالانسان،
مثه چارقاتینی باشدان آچیب گاه صافالانسان،
سۆلطان ساوالانسان.

ساوالان، بۇ عظمتلی و آزمان داغین گۆرۆنۆشو، اینساندا همیشه حئیرت دۆغورور. اطرافینداکی گۆللـر، گۆلمه‌چه‌لر، چایلار سسلندیکجه، بۆتون هَندَوَرینده عکس- صدا یارادیب اۆرکلری فرحلندیریر. قارتاللـی دیـروه‌لر، سرت قایالار، رۇحلاری سیغاللایان یاماجلار، شیر- شیر بۇلاقلار بیر- بیرینه لایلای چالیرلار، گۆللر، چیچکلر، مثهده خوٚمارلانیر، شئهده نازلانیرلار...

دیـروه‌لـره بۆیلاندیقجـا اۆرگیـن سئوینیر، درین دره‌لره باخدیقجا گۆزۆن قارالیر، واهیمه سنی بۆرۆیـۆر، سـئوینّج بـیر طـرفده، قۆرخـو بیر طرفده. بۇ اۇلو و مۆحتشم داغین اطرافیندا ایرلی گتندیکده گۆزۆنه بئله گلیر کی، قاباغیندا وۆقارلا دایانان، بیاض لیباسلی، آغ عمّامه‌لی ابدی بیر هئیکلدیر. بۇ داغین اۆنۆنـده اینسـان اۆزۆنـۆ ایتـیریر، بۇ ایلاهی گۆزللیگی قلمه گتیرمک، بۇ ایلاهی گۆزللیگی یازییا آلماق چوٚخ چتین...

بـۇ آلۆولـو، آتشـلی اۇلو داغ اطرافیندا، اینسان ایسته‌مه‌دن اۇنون کئچمیشی باره‌ده فیکره دالیر، خیالیـن قانادلاریـنا مینیـب، یۆکسـکلره، اۇزاقـلارا اۇچالـیر، بئینینه مۆختلیف فیکیرلر گلیر؛ گؤره‌سن بۇ مۆقدّس داغ عۆمرۆ بۆیو نه کیمی صحنه‌لرین ناظیری اۇلموش، اۇنون آغزی، دیلی اۇلسایدی، ایندی اۇز دوٚغما اۇولادلاری اۆچون نه‌لر سؤیلردی؟ کئچن قانلی وۇروشلاردان، اۆرک‌یاندیران فاجیعه‌لردن، قلبلری سئوینجله دوٚلـدوران غالیبیّـتلردن نـئجه سـؤز آچاردی... یۇخاری قالخدیقجا آدامین گۆزۆنۆن قاباغیندا یۆزلرله بـئله سـؤاللار صـف چکـیر. بعضـاً آداما ائله گلیر کی، بۇ سرت قایالاردان، مۆحکم داشلاردان یوٚغـرولان بـۇ داغ، دیـری بـیر وارلیق کیمی هر بیر شئیی حیسّ ائدیر. اۇ، اطرافینداکیلاری دریندن آنیر، بعضاً اۇنلارین قارا طالعینه آجی‌ییر و بعضاً اۆرگی غۇرورلا دوٚلور...

بـۇ مۆعجـۆزه گۆسـترن داغیـن اطرافیندا یاشایان بیر آغ‌ساققاللی قوٚجا کیشی ایله گۆرۆشنده، اۇنـدان سوٚروشـدوم: «نیـیه بـۇ گۆنلـر بـۇرادا یاشایان آداملار، بئله اۆرک‌آچان، صفالی یئری بۇراخیب، ایزدیحاملـی، تـۆز- توٚرپاقلی، صفاسی، وفاسی اۇلمایان، هیـسلی، تۆستۆلۆ، بۇغاناقلارلا دوٚلو شهرلره اۆز قوٚیـورلار، داغـلاری پناهسـیز، یـایلاقلاری دۇولتسـیز، وارسیز بۇراخیرلار...؟ سنجه بۇ یئرلر یاخشیدیر، یوٚخسـا شهرلر...؟». قوٚجا آجی- آجی گۆلۆمسه‌دی و دریندن بیر آه چکدی: «اۇغول! شهر ده یاخشیدیر، داغ دا. کیمی طالعی هارادا چیچک آچیبسا، اۇرادا اۇلسا یاخشی دئییلمی؟ کیم هانسی توٚرپاقدان یارانیب،

او توْرپـاقلا دا قاتیشـمالیدیر. مـن بوْ داغلارین اوْغلویام، بوْ داغلاردا دوْغولموشام، بوْی آتمیشام، بوْرادا حـیات سوْرموشـم، عوْمروْمون چوْخ حیصّه‌سینی بوْرادا اوْز ائلیمله، اوْولادلاریملا کئچیرمیشم. بوْرادا دا گرَک توْرپاغا تاپشیریلام. بوْ یئرلر ایلک بئشیگیم، سوْن منزیلیمدیر. بوْ اطرافا بیر گوْز گزدیر، یاخشی باخ! بوْرادا چوْخلو مزار داشلاری گوْره‌جکسن. تا قدیمدن بوْ یئرلر بابالاریمیزین مسکنی و گوْزل سئیرانگاهی اوْلـوب، یاشاییبلار، یارادیبلار، ائل یوْلوندا، خالق یوْلوندا اوْزلرینی فدا ائدیبلر، دوْشمنله قارشی- قارشییا دایانیـبلار، یاغیشا، بوْرانا، توْفانا دوْشوبلر، زَهَر- زققوم دادیبلار، طبیعتله ال‌به‌یاخا، دوْشـمنله ساواشیبلار، غئیرتله یاشاییبلار.»

قوْجـا بـیر آز کوْکسـوْنوْ اوْتوْرنـدن سـوْنرا، سـوْزوْنه بـئله داوام ائـتدی: «او دوْمانیـن آلتیـندا گوْروْرسـنمی، بـاخ! او یـئرلرده‌کـی مـزار داشـلاری بـیزیم طایفانیـندیر. بابالاریمیزیـندیر، جاوانلـیقدا قبریسـتانلیغیمیزین کناریـندان سـایمازیانا کئچردیم. قیزیل قوْش کیمی، بوْ داشدان او داشا، بوْ قایادان او قایایـا سیچراییب، داغدان آشاردیم. عوْمروْن نئجه کئچدیگینی اصلا بیلمزدیم. ایندی عوْمروْموْن اوْلدوزو باتماقدادیـر، داغـدان ائنـن چاغلاریمدیـر. دوْنـیا اعتیبارسـیزدیر... اوْلوْم حاقدیر و هر بیر اینسانین سوْن منزیلگاهـیدیر... منیم آرزوم بوْدور، منی بابالاریمین یانیندا، آنامین آیاغی آلتیندا یئره تاپشیرسینلار! اوْغلو یانیـندا اوْلان آنانیـن نه دردی؟ اوْولادی قوْینوندا اوْلان یوْردون نه غمی؟ ایندی گوْروْرسوْنوز کی، دوْنیا بـیر قـاریش توْرپاغیـن اوْستونده نه عذابلار چکیر، نه فاجیعه‌لر یارانیر، نه پاک قانلار توْکوْلوْر، یوْزلرله، مینلرله آنالار، گلینلر یاسا باتیرلار. کیم یوْلونو اوْنودار، کیم آناسی‌نین سوْدوْنو دانار، باخین بوْ داغلارا، بوْ ووْقارلـی، عظمتلـی داغـلارا، بـوْ یئرلریـن صفاسینا، بوْ داغلارین وفاسینا، اصلی اوْلان کس بوْ یئرلرسیز کئچینه بیلمز. یوْرادان اوْچماق، غریب اوْلکه‌یه گئتمک آسان، اوْنوتماق چتین. آنانی اوْنوتماق، آه آمان...! ائلی، اوْبانی اوْنوتماق، بیلمم نه دئییم...».

قوْجانیـن بـوْ اوْرکلرین درینلیگینه نوْفوذ ائدن سوْزلری بیتدی، دردلی سینه‌سیندن درین بیر آه چکیـب، گوْزلرینـی منیم گوْزلریمه زیلله‌دی. من ایختیارسیز اوْلاراق قوْشانی، یارادانی بللی اوْلمایان بیر چوْخ گرایلی، ماهنی، بایاتی بوْ اوْلو داغ حاقّیندا بئینیمدن کئچدی و آشاغیداکی بایاتی* دیلیمدن آخدی:

ساوالان، ایستکلی داغ،
ائللره موْحکم دایاق،
آرزوم بوْدور اوْلوْنجه،
سندن دوْشمه‌یم ایراق.

* * *

حکایه

عاشیقین مؤعجوزه‌سی

بئله روایت ائدیرلر کی، چوْخ کئچمیش زامانلاردا، اؤلکه‌میزده بیر شاه حؤکمرانلیق سوْررمیش کی، اوْنون اوْجاغی کوْر ایمیش. شاه همیشه بیر ولیعهد آرزوسوندا چوْخ تلاش ائدرمیش، آنجاق هله اوْز آرزوسونا چاتا بیلمه‌میشدی.

بوْ مسأله شاهی چوْخ اوْزون- اوْزادی فیکیر دریاسینا سالیب، رؤیالار ایچره غرق ائدرمیش.

بیر گئجه شاه یاتیر، یوْخوسوندا گؤررؤر کی، اوْنون ساراییندان بیر گؤزقاماشدیریجی ایشیق گؤیه ساری یوْللاندی و بوْ ایشیق چوْخ آز بیر زاماندا، بوْتون سارایی، اوْنون اطرافینی، حتّا اؤلکه‌نین لاپ اوْجقارلارینی دا ایشیقلاندیردی. شاه یوْخودان آییلیر، اؤزؤ اوْز یوْخوسونو یوْزور، آنجاق بوْ باره‌ده هئچ بیر کیم ایله دانیشماییر.

صاباحکی گوْن شاهین آروادی اوْنا خبر وئریر کی، بوْیلودور و گرَک بیر نئچه آیدان سوْنرا، ایللرله گؤزله‌دیکلری یوْکؤ یئره قوْیسون. گوْن کئچیر، هفته‌لر اوْتوْر، بیر گوْن شاها خبر گتیریرلر کی، ملکه دوْغدو و ائله بیر قیز دوْنیایا گتیریب کی، هله نئچه ساعات آرتیق بیزیم دوْنیایا قدم باسدیغیندان کئچمیر، آیا دئییر، سن چیخما، من چیخیم، گوْنه دئییر، سن چیخما، من چیخیم. شاه اوْرکدن سئوینیر. مؤشتولوقچویا بؤیوک انعام وئریر و نئچه آی بوْندان قاباق گؤردؤگؤ رؤیا گؤزؤنؤن اوْنوْنده جانلانیر. اوْز- اؤزؤنه دئییر: «دئیه‌سن گؤردؤگؤم اوْ یوْخو حقیقته دوْندؤ. بس سارایین، اؤلکه‌نین بوْتون هندوَرینی ایشیقلاندیران بئله بیر مؤوجود ایمیش.». شاه ایلک گوْنلردن اوْشاغا بؤیوْک بیر محبّت یئتیریر و امر ائدیر کی، دایالار، خیدمتکارلار اوْندان چوْخ مؤواظیبت ائدیب، مؤغایات اوْلسونلار.

گوْنلر، هفته‌لر، آیلار، بیری-بیری‌نین آردیندان اوْتوْرلر. بوْ قیز گئت-گئده گؤزللشیر، شیرینلشیر، یالنیز شاه و آناسی ملکه‌نین یوْخ، بوْتون هندوَرینده یاشایانلارین اوْرگینده اوْز محبّتینی مؤحکملندیریر. شاه امر ائدیر کی، یئددی یاشیندان اوْنا بیر دیلاور کیمی گوْلشمک، اوْخ آتماق، قیلینج ووْرماق، قالخان توْتماق، آت چاپماق، کمند آتماق اوْیرتسینلر. هم ده اوْنو یوْردوندا آغیزلاردا دوْلاشان لایلایلار، ماهنیلار، بایاتیلار و ترانه‌لر ایله تانیش ائتسینلر.

قیز بوْتوْن بوْ ساحه‌لرده اؤزؤندن بؤیوْک بیر ایستعداد گؤستریر، بیر دیلاور پهلوان کیمی قیلینج چالیر، قالخان توْتور، اوْخ آتیر، آت چاپیر، حتّا یاری‌وحشی آتلاری یوْگنله‌ییب، اوْز ایختیارینا آلیر و هر یئره ایسته‌ییر، بیر یئل کیمی چاپیر.

اۆ بیری یاندان اۆنون اۆرگینده اۆلان اینجه‌لیکلر، بیر ووْرغون کیمی طبیعتده اۆلان گؤزللیکلرین قاباغیندا ایختیارینی الدن وئریر. سارایین قاباغیندا ساکیت و آرام آخان چای و گؤز یاشینا بنزر سوْیو اۆلان بوْ چایین ایچینده اوْیان- بوْیانا آتیلیب دۆشن خیرداجا قیزمیزی بالیقلار اوْنون قلبی‌نین درینلیگینده طبیعته قارشی درین بیر سئوگی یارادیر. هر گۆنو آت چاپیشمالاریندان سوْنرا، آتدان ائنیر، ساللانا-ساللانا بیر گنجه ندیمه‌لر ایله گۆللر و چیچکلر ایله بزَنن سارایین قاباغیندا قدم ووْرور، قوْشلارین قاناد چالیب اوْچمالارینا، اوْ بوْداقدان بوْ بوْداغا قوْنماسینا، بۆلبۆللرین چه- چه ووْروب، اؤزلرینی گیزلتمه‌سینه باخیب واله اوْلور.

قیز هله اوْن سککیز یاشینا چاتمامیشدی. بیر گۆن پهلوانلیق ایشلرینی یئرینه یئتیرندن سوْنرا، اوْنا چوْخ یاخین اوْلان قیزلارلا، طبیعتین قوْینوندا قدم ووْرماق اوْچون باغا چیخیر، ایلین ایلک فصلی ایدی. باهار بۆتون گؤزللیکلری ایله بوْ دیاره قدم قوْیموشدو. اطرافدا قوْشلار اوْخوردو، بۆلبۆللر چه- چه ووْروردو. گۆللرین عطری هر بیر یانی بۆرۆموْشدو. آداما ائله گلیردی کی، بوْ باغ، بهیشتین ائله اؤزۆدۆر.

قیزین گؤزۆ بیردن بوْ بوْیا چاتاندان گؤرمه‌دیگی ایری‌خاللی بیر کَپَنگه ساتاشیر، قیز اوْنا ساری یوْللانیر، بیردن آیاغی سۆرۆشور، یئره ییخیلیر و داها قالخمیر. اطرافدا اوْلان بۆتون قیزلار، ندیمه‌لر، ال- هایا دۆشورلر، اؤزلرینی ایتیریرلر، بیری قیزین اۆستونه سوْ سپیر، اوْ بیریسی آیاقلارینی سیغاللاییر، اوْچونجوسو اوْنون آلنینی اوْوکه‌له‌ییر. یوْخ، قیز ترپنمیر کی ترپنمیر، اوْ سانکی ابدی اوْلاراق حیاتا گؤز یوْمموشدور.

قیزلاردان بیر نئچه‌سی هراسان قاچا- قاچا قصره طرف یۆگورورلر و حادیثه‌نی نئجه کی باش وئریب، دئییرلر. حادیثه شاهین قوْلاغینا چاتیر، شاه حۆکم ائدیر، یوْبانمادان قیزی بیر تخته قوْیوب گتیریرلر. شاه اؤز خۆصوصی حکیم‌باشیسینی چاغیتدیریر. اوْ درحال حاضیر اوْلور، قیزی مۆعاینه ائدیر. گؤرۆر کی، قیزین نفسی گلیر، آنجاق نه دئییر، نه ترپَنیر، گؤزلرینی یوْموب، سانکی بوْ دۆنیادان گئدیبدیر.

اوْ، نه قدر اللشیر، چالیشیر، مۆختلیف داوا- درمان ائدیر، قیزی آییلدا بیلمیر. شاه امر ائدیر کی، شهرین بۆتون حکیملری ییغیشیرلار، هئچ کیمین الیندن بیر شئی گلمیر، قیز تخت اۆزره اوْزانیب گؤزلری قاپانمیش بیر حالدا چوْخ چتینلیکله نفسی‌نین سسی ائشیدیلیر و بوْ گؤستریر کی، قیز هله دیریدیر.

شاه امر ائدیر کی، شهرده جار چکسینلر: «شاهین قیزی ناخوْشلانیب، هر کیم شاهین قیزینی ساغالدیب، اۆلۆمدن قوْرتارا بیلسه، شاه اوْنو دۆنیا مالیندان بی‌نیاز ائده‌جکدیر.». بوْ فرمان اؤلکه‌نین هر بیر یانینا یاییلیر، حکیملر، طالع‌بینلر، فالچیلار، جادوگرلر، تجرۆبه‌لی آداملار، اوْزاقدان، یاخیندان، حتّا خاریجی اؤلکه‌لردن ییغیشیرلار. بۆتون بوْ ییغیشانلار اللریندن گلن ایشلری بوْ قیزی ساغالتماغا اسیرگه‌میرلر. آنجاق هئچ کیمسه، مۆثبت بیر ایش گؤره بیلمیر.

بۇ جان‌یاندیریجی فاجیعه‌دن دوْز بیر آی کئچیر، قیز اوْلکی کیمی دینمز- ترپنمز اوْزانیب، هئچ بیر ایشارتی اوْنون ساغالماغی باره‌ده گوْزه چارپمیر. شاه تنگه گلیر، حدّدن آرتیق عصبیلَشیر. دوْنیا اوْنون گوْزوْنـون اوْنوْنـده قارالیر، فـرمان وئریـر کی، جار چکسینلر: «هر کیم شاهین قیزینی بوْ ناخوْشلوقدان خـیلاص ائـده، نـه ایسـته‌سـه، شـاه اوْنـا وئره‌جک؛ آنجاق یالانچی ایدّیعا ائدنلرین باشلاری بدنلریندن آیریلیب، اوْلوْمه محکوم اوْلاجاقلار.».

بـوْ اعلانـدان سـوْنرا جـوْرأت ائدنلریـن سـایی چـوْخ آزالیـر، هئچ کیمسه اوْز عزیز جانیندان کـئچمگه راضـی اوْلمور. بیر نئچه گوْن کئچیر، شاهین قیزینی موْعالیجه ائتمک اوْچون سارایا قدم قوْیان تاپیلمیر. آمّا بوْ آرادا، درویشه بنزر بیر کیشی شاهین قصری‌نین قاباغیندا حاضیر اوْلور و ایدّیعا ائدیر کی: «من شاهین قیزینی نجات وئریب حیاتا دوْغرو قایتاراجاغام!».

قاپیچـیلار، سـارای مـأمورلاری، بوْ درویشی نصیحت ائدیرلر کی: «بابا! جانینا حئیفین گلسین، سـن بیر درویش باباسان، اینا.یه کیمی یوْزلرله حکیم‌باشیلار، طالع‌بینلر، فالچیلار گلیبلر، بیر ایش باجارا بـیلمه‌ییـب قاییدیـبلار. آنجـاق ایندی مسأله باشقا بیر تَهردیر، اگر قیزی موْعالیجه ائده بیلمه‌سن، باشین بدندن آیریلاجاق. کیشی، گئت ایشی‌نین دالینجا، جانینا رحمین گلسین، بوْ قَدَر ایصرار ائتمه.».

درویـش بوْتـون بـوْ نصـیحت‌وئرنلرین جاوابیندا دئییر: «هر نه اوْلور، قوْی اوْلسون، سیزین نه بوْرجونـوزا، مـن اوْزوْمـو ان آغیر بیر جزایا حاضیرلامیشام.». ماجرانی شاها خبر وئریرلر، درویشه ایذین وئریلـیر، سارایا گیریر و اوْز ایدّیعاسینی یئنیدن شاهین قاباغیندا تکرار ائدیر. شاه علاجسیز قالیب، راضی اوْلور.

درویـش دئییر: «آنجاق گرک قیزین تختینی آپارسینلار قصرین اوْرتاسیندا قوْیسونلار و اطرافدا دا گـرک هـئچ بـیر کیمسـه اوْلماسین. یالنیز بیر نفر آن یاخین ندیمه‌لردن هر گوْن من بوْرایا گلنده گرَک قیزین یاتدیغی اوْتاغین قاپیسینی آچسین و سوْنرا گئتسین اوْز ایشی‌نین دالیسینجا و من قاییدیب گئدنده، اوْنـو چاغیریـب قیزیـن یانیـندا قوْیـوب گئده‌جگم. بوْ ایش قیرخ گوْن داوام ائده‌جک و بوْ قیرخ گوْنوْن عرضـینده مـن اوْنـو سـاغالدیب، نـئجه کـی وار ایـدی، سـیزه تحویل وئریب گئده‌جگم. بوْ قیرخ گوْن عرضینده، یالنیز اوْ ندیمه‌نین حاقّی واردیر کی، قیزین یانینا گل-گئت ائتسین.».

شـاه گـوْروْر علاجـی یوْخـدور، ایـش- ایشـدن کئچیـب، دوْنیادا هامیدان چوْخ سئودیگی و ایسته‌دیگی، محبّت بسله‌دیگی قیزی هر آن تهلوْکه قارشیسیندادیر. راضیلاشیر و امر ائدیر کی، درویشین دئدیگـی کیمی تختی آپاریب قصرین اوْرتاسینداکی بینایا قوْیسونلار و درویشین دئدیگی بوْتوْن سوْزلره قوْلاق آسسینلار.

درویش گئدیر و صاباحکی گۆن تئزدن حاضیر اولور. ندیمه، قصر و شاهین قیزی‌نین یاتدیغی اوتاغی گؤستریب، گئدیر. درویش چوْخ ساکیت و نزاکتله اوتاغا قدم قوْیور و شولاسی‌نین آلتیندان سازینی چیخاردیب کوْکله‌ییر و باشلاییر سازینی اهمالجا دیللندیرمگه و دوْداق آلتی بیر خالق ماهنیسینی اوْخوماغا. ساز حزین و اینجه بیر سسله اوتاغی دوْلدورور، هله یاریم ساعات کئچمه‌میشدی کی، قیز گؤزلرینی آچیب، یوموْر و نئچه دفعه بوْ ایشی تکرار ائدیر. درویش امین اولور کی، قیزین دردینی تاپیب. او دا سازین سوْ کیمی آخان سسینی چوْخ احتیاطلا اوجالدیب، آلچالدیر. بوْنلار هامیسی سبب اولور کی، طبیعتین گؤزللیکلری و دوْغما اؤلکه‌سی‌نین شاعیرانه طبیعتی، قیزین گؤزلری‌نین قاباغیندا جانلانسین و اونون روْحوندا چاخناشما و هیجان توْرتسین. درویش سازی شولاسی‌نین آلتینا قوْیوب، ندیمه‌نی چاغیریر. او، ایچری گیریر. قیزا باخیر، گؤرور کی، دئیه‌سن قیزین بئنیزی‌نین رنگی قیرمیزییا چالیر و گؤزلری هردن آچیلیب یوموْلور.

درویش ندیمه‌یه دئییر: «گرک بوْ گؤردوکلرینی هئچ کیمسه‌یه دئمه‌یه‌سن.». ندیمه ایله خوداحافیظلشیب، چیخیر گئدیر. ندیمه چوْخ سئوینیر، شاها یئتیریر کی، درویش دئدی: «گرک هئچ کیمسه‌نین اونونلا ایشی اولماسین، قیز راحات یاتمالیدیر.».

صاباح یئنه درویش تئزدن گلیر، ندیمه اوتاغین قاپیسینی آچیر و اوزو گئدیر. درویش بوْ گۆن سازین سسینی بیر قدر اوجالدیر. شعرلری، قوشمالاری، ترانه‌لری یاواشجادان، آنجاق بیر آز آیدین قیزین قولاغینا چاتدیریر. بوْ گۆن قیز دوْننه گؤره، گؤزلرینی داها آرتیق آچیب یوموْر و بیر آز دا اطرافی سۆزۆر.

بوْ گئشت-گل دوْز قیرخ گۆن چکیر. سازین چالینماسی، قوشمالارین، بایاتیلارین و عاشیقانه شعرلرین اوخونماسی آردی کسیلمه‌دن داوام ائدیر. قیرخینجی گۆن قیز آیاغا دوْرور، سالیم گؤزلرینی اووْشدورا- اووْشدورا یان-یؤره‌یه باخیر، قاباغیندا ائلینده ساز، دیلینده نغمه بیر عاشیغی گؤرور. درویش شولاسینی چیخارتمیش، باشینا بیر خز پاپاق قوْیموش، سازی باغرینا باسمیش، اوجا سسله دایانمادان سازی سسلندیریردی و بوْ سؤزلری اوخویوردو:

دئییرلر مجلیسه بیر عاشیق گلیب،
جانسیزا جان وئریر صدفلی سازی.
ائله بیل دوْنیایا یاراشیق وئریر،
سسی، دانیشیغی، سؤزو، آوازی.
یایلاق مؤنتظیردی، یوللارین گؤزلر،

بۆیون آتیر بنۆوشه‌لر، نرگیزلر،
چشمه‌یه یتننده گلینلر، قیزلار.
چۆللرده چالخانان سۆنا جان دئسین،
خۆش ساعاتدا، خۆش گلیبدیر جاهانا.
یۆخدور گۆزللیگه قۆصور، باهانا.
قند ازیلیب دیله، دیشه، داهانا.
قایماق دۆداقلارا بال یَلَنیبدیر.

سۆنرا عاشیق سازی‌نین هاواسینی دَییشدیریب، سانکی بۆتۆن دۆنیایا مئیدان اوْخویور:

حیات بیزیم گله‌جک ده بیزیمکیدیر،
گۆزللیکلر، گۆل-چیچکلر، آزاد نغمه بیزیمکیدیر.
ساری بۆلبۆل، گۆیرچینلر، ساری خالخال کَپَنکلر،
شیریلدایان بۆللور چایلار،
قیمیلدایان شن دۆداقلار، بۆنلار بۆتۆن بیزیمکیدیر.
قۆی بۆ سسلر اوْجالانسین، اینسانلارا حیات وئرسین،
قۆی اۆلۆمۆن باغرین دَلَک، هاوالانسین سازین سسی.
سینددیریلسین شن اوْخویان بۆلبوللرین دار قفسی...

شـاه دهلـیزدن بـوْ شیرین و اوْرگه‌یاتان شعر و نغمه‌لری ائشیده- ائشیده ایچَری گیریر، قیزینی سالیم، چوْخ شاد بیر حالدا گوْروْر و قیزین، عاشیغین اوْخودوقلارینی یاواشجادان تکرار ائتمه‌سینی حیسّ ائدیـر. شـاه، ال- آیاغینی ایتیرمیش بیر حالدا، قیزینا طرف یوْگوْرور ُو اوْنو باغرینا باسیر. شاها بئله گلیر کی، ایندی بوْتوْن دوْنیانی اوْنا وئریبلر. قیز شاققیلتییلا گوْلوْر، اوْخویور، سانکی بوْ نئچه آی جان‌سیخیجی خسته‌لـیکدن هـئچ خـبری یوْخـدور. ملکه، ندیمه‌لر چوْخ سئوینجله اوْتاغا گیریرلر. شادلیقلار شاهلیق تشریفاتینی پوْزور. هامی ایسته‌ییر بوْ ایستکلی، مهربان قیزی گوْرسوْن.

شـاه یـاواش-یـاواش اوْزوْنـه گلیر، ماجرا یادینا دوْشوْر، اوْزاقدا سازینی قوْینونا باسان عاشیغا یاخینلاشـیر، اوْزوْنـو اوْنـا توْتور و چوْخ تعجّوْبله سوْروشور: «سن همن درویش شولاسینی گئیَن، الینده تَبَرزین توْتان، باشینا بیر ساریلمیش عمامه‌یه اوْخشار بوْرک قوْیان آدام دئییلسنمی؟ من سنی ایندی باشقا

بیر شکیل- شماییلده گؤروَرم. حقیقی عاشیق پالتاریندا، خز پاپاق باشیندا، بئلینده قوُرشاق، الینده ساز و میضراب، دیلینده شعر و ماهنی...».

عاشیق جاواب وئریر: «اثله من همن آدامام. من عاشیغام، خالقیمین، یوُردومون، ائلیمین عاشیغیام. من بئله ظنّ ائتدیم کی، یالنیز بیر درویشین گئییم و سیماسیندا قصره گیرسم، عزیز و سئویملی قیزینیزی ساغالتماق اوّچوّن منه ایذین وئرَرلر».

شاه جاوابیندا سؤیله‌ییر: «عئیب ائتمز، لاپ چوُخ یاخشی ایش گؤروَبسن، من اوُز سؤزوّمه وفادارام. سن، منیم آن ایستکلی، آن سئویملی و جاندان عزیز قیزیمی منه قایتاردین. ایندی، ایسته مندن کؤنلوّن نه ایسته‌ییرسه!».

عاشیق جاواب وئریر: «صنعتکار اوُز صنعتینه باغلیدیر. من، خالقیمی، ائلیمی، یوُردومو، دیلیمی اوّرکدن سئویرم و بوُ دوُغما خالقیمدان ایلهام آلیرام. منیم هئچ بیر شئیه احتیاجیم یوُخدور. یالنیز منیم بیر خواهیشیم واردیر کی، امر ائده‌سینیز کی، بوُ کندلرده، شهرلرده، اوُجقار اوُبالاردا، دارغالار، گزمه‌لر، یالانچی عالیم‌نوّمالار، بوُ خالق عاشیقلاری‌نین حوّرمتینی ساخلاسینلار، بوُنلاری اینجیتمه‌سینلر و بوُنو بیلسینلر کی، بوُ عاشیقلار، بوُ ساز اوُستالاری، بوُ خالقین مدنیّتی‌نین قوُروقچولاریدیرلار».

شاه بوُ سؤزلرین قاباغیندا بیر آز فیکیرلشیر، اوُ طرفدن قیز اوُزوّنو بیلمزلیکه ووُروب آتاسی‌نین و عاشیغین سؤزلرینه قوُلاق آسیردی. هامی شنلیک ائدیردی. عاشیق سؤزلرینی دئیندن سوُنرا، هامینی سئوینمه‌ده، شادلیقدا گؤروَب، بوُشلوقدان ایستیفاده ائده‌رک چوُخ احتیاطلا، هئچ کیمسه‌نین دیقّتینی جلب ائتمه‌دن آرادان چیخیر. شاه بیر نئچه دقیقه شاشقینلیقدان سوُنرا باخیب عاشیقدان بیر اثر گؤرموّر. آنجاق اوُنون گؤزوّ، اوُتاغین بیر بوُجاغیندا دیوارا سؤیکنن بیر صدفلی سازا ساتاشیر و اوُنا بئله گلیر کی، بوُ ساز بوُرادا اوُلان آداملاری سؤزور. قیز خوُشحال، عئین- حالدا درین بیر فیکره دالیر، ماجرادان بیر آز خبردار اوُلور. شاه، عاشیق باره‌سینده فیکره گئدیر، بوُنلارین هامیسی بیر روُیا کیمی اوُنون گؤزلری قاباغیندا صف چکیر. اوُ، دالغین و ازگین بیر حالدا سانکی اوُزوّنو ایتیریب، مات- مات هندوَره باخیر و نه ایسه اوُز- اوُزوّیله دانیشیر. آنجاق اوُتاغین بیر گوُشه‌سینده، جانلی بیر وارلیق کیمی بوّتوّن بوُرایا ییغیشانلاری سوّزمکده اوُلان عاشیغین سازی ائله بیل مخصوص بیر دیلده اوُنونلا دانیشیردی...

* * *

عزیز محسنی ۱۳ یاشیندا

عزیز محسنی ۲۰ یاشیندا

عزیز محسنی ۲٤ یاشیندا

عزیز محسنی ۳۸ یاشیندا

عزیز محسنی‌نین «نیکوکاران مدرسه‌ساز» کیتابیندا چیخان شکلی.

آقای عزیز محسنی

الهی مرا آن ده که مرا آن به

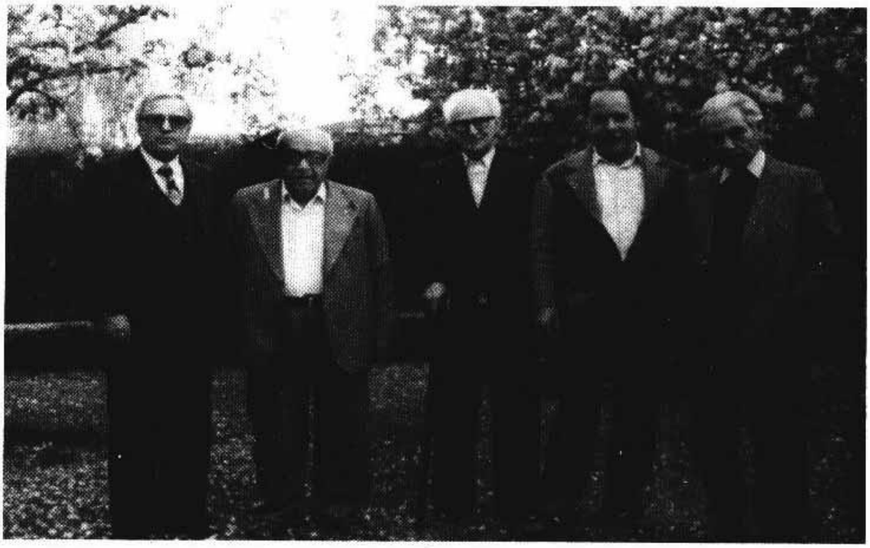

ساغدان: تیمور پیرهاشمی، عزیز محسنی، گنجعلی صباحی، دوکتور سلام الله جاوید، کریم مشروطه‌چی (سؤنمز) - کرج، ۱۳٦٤

ساغدان: دوکتور محمدزاده، دوکتور براهنی، عزیز محسنی، آنار - باکی ۱۳۷۴- جوْ ایل

«وارليق» تحريريه‌سی‌نين يازيچيلار هيئتی
اوْتورانلار ساغدان: ميرهدايت حصاری، دوكتور جواد هيئت، كريم مشروطه‌چی (سوْنمز)، عزيز محسنی
دوْرانلار: عليرضا صرافی، ابراهيم رفرف، مجيدزاده (ساوالان)، محمدرضا هيئت، گوْنئلی، اسماعيل هادی

USTAD ƏZİZ MÖHSÜNİNİN HƏYAT VƏ YARADICILIQ YOLU

Ustad Əziz Möhsüni 1925-ci ildə Ərdəbil şəhərində həyata göz açmışdır. İlk və orta təhsilini həmin şəhərdə bitirdikdən sonra, 1942-ci ilin avqust ayında Tehrana köçüb, jurnalistika və nəşriyyat işləri ilə məşğul olmuş, eyni zamanda gecə siniflərində iştirak edərək orta məktəbi bitirməyə müvəffəq olmuşdur. İngilis və rus dillərini öyrəndikdən sonra *"Dəmavənd"*, *"İrane-ma"*, *"Bəşəriyyət"* və *"Sovgənd"* jurnallarında elmi və ədəbi məqalələrin tərcüməsi və nəşri ilə məşğul olmuş və ana dili – Azərbaycan türkcəsində araşdırmalar apararaq, öz maarifçilik fikirlərini yaymaqda və dünya ədəbiyyatı ilə əlaqələr qurmaqda bu dilin imkanlarından da faydalanmağa başlamışdır.

Ustad həyatının bu mərhələsində *"İnsanın mənşəyi"*, *"Çarlz Darvinin çalışmaları və nəzəriyyələri"*, *"Günəş sisteminin quruluşu və mənşəyi"*, *"Elmi nailiyyətlər"* və *"Dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində seçki sistemi"* adlı kitabları Fars dilinə çevirərək nəşr etdirmişdir.

Sözü gedən kitabların bəziləri 7 dəfə çapa verilmiş, tirajı 50 minə qədər çıxmışdır. Bəzisi də işıq üzü görmədən despot Pəhləvi rejiminin yırtıcı amilləri tərəfindən yox edilmişdir.

Ustad Ə.Möhsüni 1953-cü ilin avqust ayında həyata keçirilən dövlət çevrilişi ardından ortaya çıxan siyasi boğuntu dövrünün başlanmasından sonra ölkənin cənub bölgələrinə – Kirman, Yəzd, Sircan və Bəm şəhərlərinə gedərək, oralarda tikinti, yol çəkmə, məktəb inşaatı və s. kimi işlərlə məşğul olmuş, eyni zamanda İngiltərədən qiyabi surətdə inşaat mühəndisliyi kursunu bitirməyə müvəffəq olmuşdur. Ustad Ə.Möhsüni 1969-1973-cü illərdə "xidmət əsnasında təhsil" üsulu ilə Tehran Universitetindən iqtisadi idarəçilik sahəsində məzun olmuş və 36 ildən artıq inşaat şirkətlərində aparıcı vəzifələrdə fəaliyyət göstərmişdir.

Ustad Ə.Möhsüni özünün çox bəhrəli fəaliyyətləri ilə yanaşı heç zaman öz doğma ana dili və ədəbiyyatından uzaq durmamışdır. O, İslam İnqilabının qələbə çalması ilə nisbi dil azadlıqlarının ortaya çıxmasından sonra özünün yazdığı şerləri, hekayələri və ədəbi araşdırmalarını Tehranda çıxan *"Varlıq"*, *"Günəş"*, *"İnqilab yolunda"* jurnallarında, Təbrizdə çıxan

"Türuği-Azadı" və *"Məhdi-Azadi"* qəzetlərində, Ərdəbildə çıxan *"Avaye Ərdəbil"* qəzetində və digər mətbuat orqanlarında nəşr etdirməyə başladı.

Ustad Ə.Möhsüni *"Varlıq"* jurnalının yarandığı ilk gündən (1978), həmin jurnalla sıx əməkdaşlıq aparmışdır. Ustadın indiyədək Azərbaycan Türkcəsində işıq üzü görən əsərləri bunlardan ibarətdir:

1- Dinlə məni: şer məcmuəsi (1990).

2- Azərbaycan ədəbiyyat tarixindən qızıl yarpaqlar *(1-ci cild):* Azərbaycanın ədəbiyyat korifeylərinin həyat və yaradıcılıqları barədə yazdığı monoqrafiyaların məcmuəsi (1995).

3- Çay axır: novella məcmuəsi (1998)

4- Yurd: məşhur yerli və əcnəbi yazarların novellalarından tərcümələr (1998).

5- Şair və şe'r: ədəbiyyatşünaslıq mövzusunda (2001).

6- Dədə Qorqud: izahlı mətni (2002).

Ustad Ə.Möhsüni 1998-ci ildə 27 milyon tümənlik şəxsi vəsaiti hesabına öz doğma şəhəri Ərdəbilin ən yoxsul məhlləsində altı sinifli bir qız məktəbi tikdirmişdir, bu da onun öz ana yurduna və maarif və mədəniyyətə olan böyük eşqini nümayiş etdirir.

Ustadın hələ işıq üzü görməmiş bəzi əsərləri bunlardan ibarətdir:

1- Şer məcmuəsi: bu əsər, ustadın öz şerlərindən əlavə, Nima Yuşic, Əxəvan Salis, Siyavəş Kəsrai kimi müasir Fars şairləri, habelə bəzi müasir əcnəbi şairlərdən etdiyi tərcümələri ehtiva etməkdədir.

2- Hekayələr: "Aşığın möcüzəsi", "Kiçik Vurğun", "O Heç Mənəm", "Savalan" və bir neçə başqa hekayə.

3- Azərbaycan ədəbiyyat tarixindən qızıl yarpaqlar *(2-ci cild):* Arif Ərdəbili, Seyid Əzim Şirvani, Ləli, Qumri Dərbəndi, Dəxil və Mirzə Ələkbər Sabirin həyat və yaradıcılıqları barədə.

4- Estetik haqqında məqalələr.

5- Folklor toplusu: Azərbaycan folklorunun təxminən 16000 atalar sözü, alqışlar, atmacalar və öyüdlərindən ibarətdir.

6- Asia: böyük Rus yazıçısı İvan Turqenyevin əsərinin tərcüməsi.